

LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON SOSIAALITYÖN ROOLI HUOLTAJUUSKIISTOISSA

VIRPI RÅMAN

Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityön
pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2019

Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, sosiaalityö
RÅMAN, VIRPI: Lastensuojelun avohuollon sosiaalityön rooli huoltajuuskiistoissa
Pro gradu – tutkielma, 59 sivua
Ohjaaja: Hannele Forsberg
Huhtikuu 2019

TIIVISTELMÄ

Huoltajuuskiistat ovat monisyisiä ja ilkeitä ongelmia, joiden vaikutukset kohdistuvat kiistan keskellä elävien lasten kasvuun ja kehitykseen useiden vuosien ajan. Pitkittyneet huoltajuuskiistat kuormittavat perheenjäsenten lisäksi laajalti sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisia sekä tuomioistuimia. Huoltajuuskiistat koskettavat lastensuojelun avohuoltoa, kiistelevien vanhempien tai muiden tahojen tekemien lastensuojeluilmoitusten vuoksi. Usein vaikeiden huoltajuuskiistojen kohteena oleville lapsille avataan myös lastensuojelun asiakkuus. Haasteelliseksi lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöille nousevat lastensuojeluilmoitusten selvittelyt ja huoltajuuskiistoissa olevien perheiden auttaminen lastensuojelun roolin ja toimivallan vajavaisuuden vuoksi itse huoltajuuskiistoissa. Hallituksen valtakunnallisen lapsi- ja perhepalveluohjelman mukaan viranomaiset ovat pyrkineet huomioimaan ja kehittämään ero-perheille suunnattuja varhaisempia palveluita, joissa moniammatillisen yhteistyön merkitys on myös otettu huomioon. Vaikeille huoltajuuskiistoille ei viime aikojen kehittämisohjelmissa ole ollut tilaa.

Tutkimustehtäväni on selvittää lastensuojelun avohuollon sosiaalityön suhtautumista huoltajuuskiistoihin. Tarkastelen tutkimuksessani Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä huoltajuuskiistoista lastensuojelussa. Tarkastelen huoltajuuskiistoja vaikeasti lähestyttävänä ongelmana ja lähestyn ilmiötä lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijän kokemuksen kautta, mukaillen lähestymisessäni ajatusta oman työn evaluointi menetelmästä. Tutkielmani on aineistolähtöinen, joka peilautuu aiempaan tutkimukseen sekä kirjallisuuteen huoltajuuskiistoista lastensuojelun kontekstissa. Tutkielmani aineisto koostuu sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluista, joissa he käyvät keskustelua suhtautumisesta huoltajuuskiistoihin lastensuojelun sosiaalityöntekijänä lastensuojelun avohuollossa. Keräämäni aineiston analysoin sisällön-analyysin keinoin.

Lastensuojelun avohuollon suhtautuminen huoltajuuskiistoihin jakaantuu tässä tutkimuksessa vastentahtoiseen, epävarmaan sekä toivoa luovaan lastensuojelun avohuollon toimintaan. Vastentahtoisuus kumpuaa lastensuojelun toimivallan puutteesta itse kiistassa, auttamisen vaikeudesta, sosiaalityöntekijöiden turhautumisesta ja keinottomuudesta sekä epäselvästä lastensuojelun roolista ja huonosta viranomaisyhteistyöstä. Lastensuojelun epävarmuus puolestaan liittyy toistuvien lastensuojeluilmoitusten ”tuloksettomiin” selvittelyihin, lastensuojelun avohuollon toimintatapojen epäselvyyteen ja vahvoin tunteisiin, joita huoltajuuskiistat nostattavat vanhemmissa, heidän lapsissa ja työntekijöissä. Toivon ja keinojen etsintä lastensuojelun avohuollon työskentelyssä kumpuaa lapsen vaikeasta asemasta huoltajuuskiistassa, sosiaalityöntekijöiden halusta toimia ja auttaa lapsia kiistan keskellä ja vanhempia löytämään yhteistä ymmärrystä kiistan ratkaisemiseksi. Lastensuojelun avohuollossa työskennellään huoltajuuskiista vanhempien ja heidän lapsien kanssa paljon yksin. Lastensuojelun avohuollon selkeänä toiveena on kehittää toimivampaa yhteistyötä ja mahdollisesti uusia rakenteita perheneuvolan, lastenvalvojien sekä oikeuden kanssa. Erityisiä katseita luotiin erikoisyksikön suuntaan, jossa huoltajuuskiistoihin kouluttautuneet ammattilaiset tarjoaisivat huoltajuuskiista perheille moniammatillisia palveluratkaisuja.

Avainsanat; lastensuojelu, huoltajuuskiista, ilkeä ongelma

University of Tampere
Faculty of Social Sciences, Social work
RÅMAN, VIRPI: The role of child welfare in custody disputes
Master's Thesis, 59 pages
Supervisor: Hannele Forsberg
April 2019

ABSTRACT

Custody disputes are complex and malicious problems that affect the growth and development of the children living in the middle of these disputes over the course of several years. These prolonged disputes are also a heavy burden on social and healthcare officials. Custody disputes concern child welfare services due to the reports made by the arguing parents or other authorities. The children involved in these high-intensity disputes will very often become clients of child welfare services. The challenges for social workers are clarifying child welfare reports and helping the families in these disputes due to the role and lack of jurisdiction of social workers in custody disputes. According to the national child and family services plan, government officials have tried to note and improve preventive services directed to separation families in which the significance of multi-professional cooperation has been considered. There hasn't been any room for high-conflict disputes within child welfare context in past development programs.

My research assignment is to clarify the approach of child welfare services toward custody disputes. In my research I review the experiences and opinions of Helsinki City child welfare social workers about custody disputes. I examine custody disputes as problems that are difficult to approach and view them from the point of a social worker. Adapting the evaluation method of my work as I go on. The research is material based that reflects upon earlier research and literature of custody disputes within the context of child welfare. My research material consists of group interviews of social workers discussing their attitude towards custody disputes as a child welfare social worker. I use content analysis to analyze the collected material.

In this research, the attitude of child welfare services towards custody disputes divides in to reluctant, uncertain and hope creating. Reluctantness rises from the lack of jurisdiction of child welfare services within the dispute, the difficulty of helping, the frustration and lack of means of social workers and poor cooperation of government officials. The uncertainty of child welfare services on the other hand is linked to the lack of results in repeated child welfare reports, the abstract procedures and strong emotions stirred in parents, children and social workers by these disputes. The search for hope and means in the work of child welfare services stems from the child's difficult position in the dispute, the social worker's will to act and help the children in the midst of the dispute and parents to find common understanding concerning the solution for the dispute. Within child welfare services, the work in custody disputes is done mainly alone with the parents and the children. The clear wish of child welfare services is to improve cooperation with family services, children administrators and courts. Thoughts were especially directed towards a special unit where professionals trained for custody disputes would offer families multi-professional solutions services.

Keywords: child welfare, custody disputes, malicious problem

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	1
2	LASTENSUOJELU HUOLTAJUUSKIISTOISSA AIKAISEMMAN TUTKIMUKSEN JA KIRJALLISUUDEN VALOSSA	3
3	HUOLTAJUUSKIISTOJEN LÄHESTYMINEN TÄSSÄ TUTKIMUKSESSA.....	9
	3.1 Lastensuojelu.....	10
	3.2 Huoltajuuskiista vaikeasti lähestyttävänä ongelmana.....	10
	3.3 Oman työn evaluointi tutkimuksessa.....	12
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	13
	4.1 Tutkimustehtävä	13
	4.2 Eettiset kysymykset	14
	4.3 Tutkimuksen aineisto ja analyysi	15
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	19
	5.1 Vastentahtoisuus, pakko hoitaa.....	22
	5.1.1 Auttamisen vaikeus.....	24
	5.1.2 Ohjaus muihin palveluihin.....	25
	5.1.3 Toivottomuus ja turhautuneisuus	27
	5.1.4 Epäselvän huolen paine	28
	5.1.5 Yhteistyötä haittaavia tekijöitä	31
	5.2 Epävarmuus toimia	32
	5.2.1 Riski lasten vaurioitumisiin	34
	5.2.2 Sosiaalityön epävarmuus on riski lapselle	35
	5.2.3 Tunteiden raskas kuorma	37
	5.2.4 Sijoitukset kodin ulkopuolelle	39
	5.3 Toivon luomista ja keinojen etsintää	41
	5.3.1 Lapsen aseman vaikeus	43
	5.3.2 Vanhempien kanssa tehtävä työ voi kantaa	44
	5.3.3 Tuki lastensuojelun avohuollon työlle	46
	5.3.4 Erikoisyksikkö	49
6	KESKUSTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET	50
	LÄHTEET	59

1 JOHDANTO

Pro gradu tutkielmani käsittelee lastensuojelun avohuollon suhtautumista huoltajuuskiistoihin ja lastensuojelun avohuollon sosiaalityön roolia huoltajuuskiistoissa kamppailevien perheiden kanssa. Olen työskennellyt lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijänä n. yhdeksän vuotta ja sosiaalihojaajana neljä vuotta. Ennen lastensuojelun avohuoltoon siirtymistä toimin ohjaajana lastensuojelun sijaishuollossa n. 15 vuotta. Lastensuojelun työvuosieni varrella olen kohdannut useita kiistoissa olevia eronneita vanhempia ja heidän lapsiaan. Kokemukseni mukaan huoltajuuskiistojen päätyessä lastensuojeluun, on kiista eronneiden vanhempien välillä usein ongelmana jo hyvin monisäikeinen ja syvä. Hyvin usein lastensuojelun avohuollon sosiaalityöllä on vaikeutta saada tarttumapintaa vaikeaan ja pitkään jatkuneeseen huoltajuuskiistaan. Sosiaalityöntekijän asiantuntijuuteni ja käytännön työkokemukseni mukaan lastensuojelu on yhteiskunnan tarjoamaa viimeisijaista tukea ja erityispalvelua perheille, joiden tuen tarve ei tule ratkaistuksi peruspalveluissa tai perheiden lapset tarvitsevat suojelua, jota vanhemmat syystä tai toisesta eivät ole riittävästi pystyneet heille tarjoamaan. Lasolan (2006, 24-25) mukaan ratkaisemattomissa huoltajuuskiistoissa peräti 40:llä prosentilla perheistä oli myös lastensuojelun asiakkuus. Pitkittyneissä huoltajuuskiistoissa lastensuojelun asiakkuus ja lähisuhdeväkivalta näyttäytyvät huomattavasti yleisempänä kuin vanhempien tekemissä sovintoratkaisuissa. Fyysistä väkivaltaa oli ilmennyt kymmenestä perheestä neljässä. (Mt.)

Vuosina 2016 – 2018 hallituksen yhtenä kärkihankkeena oli Sosiaali- ja Terveysministeriön ohjaama Lapsi ja perhepalvelujen muutosohjelma (LAPE). Ensisijaista olivat lapsen edun ja oikeuksien toteutuminen sekä tuki vanhemmille. Näillä toimilla pyrittiin vähentämään lasten, nuorten ja vanhempien eriarvoisuutta siten, että uusissa lapsi- ja perhepalveluissa painopiste kohdennetaan varhaiseen tukeen ja ennaltaehkäiseviin peruspalveluihin. (Stm 2019a.) Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelma sisältää erityisen vanhemmuussuunnitelman ja ohjeet sen käyttämiseksi perheelle vanhempien eron jälkeen. Suunnitelma tukee ja auttaa vanhempia käymään asiallisia keskusteluja sekä tekemään sopimuksen kaikista lapsia koskevista asioista ja sen toteutumisen vaatimasta keskinäisesti työnjaosta. Suunnitelman avulla vanhemmille on mahdollista syntyä yhteinen ymmärrys lapsen asioista, joista he ovat yhteisesti vastuussa myös eron jälkeen. Vanhemmuussuunnitelmassa korostetaan lapsen etua ja lapsen oikeuksia, jotka ovat vanhempien eron jälkeen edelleen heidän velvollisuuksia. Mallia suomalaiseen vanhemmuussuunnitelmaan on otettu Australian ja Englannin vanhemmuussuunnitelmista. (Stm 2019b.)

Aikaisempien tutkimusten (Buckley, Whelan & Carr 2011; Inkilä & Paavilainen 2013; Antikainen 2007; Cashmore & Parkinson 2011) mukaan eronneet vanhemmat kokevat, että he eivät saa apua, he eivät tule kuulluksi tai oikein kohdelluksi eri viranomaisten taholta. Eronneille ja huoltajuuskiistoihin päätyneille perheille on palveluja saatavilla kuntien perheneuvoloista, perheasiainsovittelutoiminnasta, lastenvalvojilta ja lastensuojelusta. Näiden palveluiden lisäksi tuomioistuimet käsittelevät lukemattomia lasten huoltoon- ja tapaamisiin liittyviä hakemuksia, joissa tuomioistuimet käyttävät myös sosiaalihuollon ammattilaisten arvioita ratkaisujen tekemiseen. Kiistojen jatkumisen valossa vaikuttaa kuitenkin siltä, että eri viranomaisten työ huoltajuuskiistojen parissa tarvitsee ravistelua, uudenlaista ajattelua ja hyvää moniammatillista yhteistyötä huoltajuuskiistojen syntymisen ehkäisemiseksi ja lyhentämiseksi.

Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät ovat pitkään tehneet työtä huoltajuuskiistojen parissa useimmiten yksin, mutta myös vaihtelevassa yhteistyössä huoltajuuskiistojen kanssa työskentelyyn osoitettujen perhepalvelujen kanssa. Kokemukseni mukaan lapsi- ja perhepalvelujärjestelmän työskentely koetaan lastensuojelun näkökulmasta riittämättömäksi ehkäisemään huoltajuuskiistojen syntyä sekä osittain toimimattomaksi auttamaan kiistoissa olevia perheitä ja erityisesti niitä perheitä, joissa kiista jatkuu viranomaisten toimenpiteistä huolimatta. Lastensuojelun avohuollon ja sosiaalihuollon perhepalvelukentän keskusteluissa sekä kanadalaisen (Saini, Black, Lwin, Marshall, Fallon & Goodman 2012) tutkimuksen mukaan on noussut esiin tarve erityisesti huoltajuuskiistoihin erikoistuneiden ero keskusten tai erityisten tiimien perustamisesta.

Lastensuojelun avohuollossa on paljon tietoa ja kokemusta työstä huoltajuuskiistojen parissa kamppailevien perheiden parissa. Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöille on kertynyt kiistojen parissa työskentelystä paljon myös ns. hiljaista tietoa. Sosiaalityössä kertynyt hiljainen tieto on arvokasta tietoa avohuollon sosiaalityön käytännöistä vaikeassa tilanteessa olevien perheiden kanssa. Tällä tutkimuksella tavoittelen sosiaalityöntekijöiden hiljaisen tiedon selkiyttämistä ja hyödyntämistä. Oman työkokemukseni mukaan huoltajuuskiistassa tarvitaan paljon aikaa ja dialogia, ennen kuin kiistan lapsiin kohdistuvat negatiiviset vaikutukset voivat tulla vanhemmille näkyväksi, ja yhteisesti ymmärrettyksi. Pääkaupunkiseudulla lastensuojelu rajautuu, uuden vuoden 2014 sosiaalihuoltolain edellyttämien erityistä tukea tarvitsevien perhepalvelujen myötä, yhä enemmän erityispalveluksi vaikeissa tilanteissa kamppailevien perheiden parissa. Sitä lähtökohtaa vasten voidaan ajatella, että huoltajuuskiistat kuuluvat lastensuojeluun. Huoltajuuskiistoille jatkuvasti ajankohtainen kysymys on, voidaanko uusilla perhekeskusmalleilla, palveluiden toimintakulttuurin muutoksella ja erityispalvelujen hyvällä saatavuudella, vaikuttaa vaikeisiin huoltajuuskiistoihin.

Erityisesti tutkimukseeni liittyy kysymys lastensuojelun avohuollon roolista ja panoksesta huoltajuuskiistojen parissa tehtävään työhön.

2 LASTENSUOJELU HUOLTAJUUSKIISTOISSA AIKAISEMMAN TUTKIMUKSEN JA KIRJALLISUUDEN VALOSSA

Aikaisempia tutkimuksia lastensuojelun esiintymisestä huoltajuuskiistoissa löytyy verrattain paljon kotimaista sekä kansainvälistä materiaalia, mutta tutkimuksia ja kirjallisuutta lastensuojelun avohuollon näkökulmasta on hyvin vähän. Lisäksi Singon ja Heinosen (2012, 84) mukaan tutkimuksia pitkittyneiden huoltajuuskiistojen vaikutuksista lapsen elämään ei ole lainkaan. Käytännössä on kuitenkin havaittu, että vanhempien riidat lapsen huollosta ja tapaamisista sekä etenkin toistuvat vaatimukset lapsen asumisesta, johtavat usein lasten vakaviin psykososiaalisiin pulmiin, joiden vuoksi aloitetaan usein myös lastensuojelun asiakkuus. Lisäksi Auvisen (2002, 114) mukaan huoltajuuskiistassa olevalla vanhemmalla saattaa olla mielessä oman näkemyksen ja mielipiteen voiton lisäksi toisen vanhemman tuhoaminen. Huoltajuuskiistaan linkittykin vahvasti emotionaalisia, sosiaalisia ja moraalisia latauksia, joiden tunnistaminen, ymmärtäminen ja jäsentäminen vaativat paljon inhimillisyyttä ja neuvokkuutta. Yleisesti ajatellaan, että sosiaalitoimen työntekijöiden valmiudet vastata vanhempien ristiriitoihin ovat paremmat kuin tuomioistuinten. (Mt.)

Kun suomalaista palvelujärjestelmää katsoo sosiaalityön näkökulmasta, huoltajuuskiistojen sovittelijoiden ammattitaito ja lainsäädäntö tarvitsevat kehittämistä. Kaikkein vaikeimpien huoltajuuskiistojen selvittämiseen ja ratkomiseen tarvitaan monipuolisempaa työkaluvalikkoa. Lisääntyneellä osaamisella on mahdollista paremmin ehkäistä lasten altistuminen vaativille vanhempien huoltajuuskiistoille ja estää niistä johtuva traumatisoituminen. Perheiden erossa tulisikin huomioida entistä enemmän lapset ja velvoittaa vanhemmat näkemään ja miettimään eroa lapsien näkökulmasta ja toteuttamaan lapsien etua. (Sinko & Heinonen 2012, 85.) Lapsen etu voisi edellyttää joissakin tapauksissa, tehostetun sosiaalityön ja sovittelun lisäksi, mahdollisia lastensuojelun rajoitustoimenpiteitä, vuosikausia kestäneiden ja ehkä pelkästään vanhempien keskinäisten riitojen tuloksena olevien huoltajuuskiistakierteiden katkaisemiseksi. Mahdollisia rajoitustoimenpiteitä koskeva kysymys on kuitenkin varsin monikerroksinen ja vaikea. Näyttää siltä, että jo aiempien ja nyt käsillä olevien tutkimushavaintojen ja -tulosten valossa, asian monipuolinen ja perusteellinen keskustelu on perusteltua. (Valkama & Lasolan 2008, 105.) Tämän ajan epävarma perhestatus on johtanut useat lapset viettämään lapsuutta vaihtuvissa perhemalleissa. Nämä muutokset voivat tuoda perheiden arkeen mukaan vanhempien kiistan lapsen huollosta, asumisesta, elatuksesta ja

tapaamisista. Useista sovintoratkaisuista huolimatta, on nähtävillä pitkittyneet eli ratkeamattomat huoltajuuskiistat. (Gottberg 2012, 55.)

Eri tutkimusten mukaan jopa 80-90 % pitkittyneissä huoltajuuskiistoissa, oikeus tekee päätöksen perustuen merkittävästi sosiaalitoimen selvitysten tietoihin. Usein itse selvitykset pitkittyvät resurssien puutteen vuoksi. Selvitysten laatu saattaa vaihdella eri kaupunkien ja myös saman kaupungin sisällä eri työntekijöiden välillä. Selvityksen tekijöillä on myös epäselvyyttä mitä tietoa tuomioistuimet selvityksistä odottavat. Selvityksiä on myös kritisoitu siitä, että ne suosivat heikoin perustein toista osapuolta. (Valjakka 2002, 49.) Kanadan Ontariossa Houston, Bala ja Saini (2017) tutkivat 210 oikeuden päätöstä vuosina 2010 – 2015 pitkittyneistä huoltajuuskiistoista, joissa lastensuojelu oli mukana pääasiassa runsaiden lastensuojeluilmoitusten vuoksi. Tutkijat ehdottavatkin, että suora yhteistyö lastensuojelun ja perheoikeuden välillä olisi parasta asiantuntijuutta huoltajuuskiistojen oikeuskäsittelyissä. Suoralla yhteistyöllä tarkoitettiin lastensuojelun kirjallisia yhteenvetoja lastensuojelun työskentelystä perheoikeuteen tulevan perheen parissa. Sama tutkijaryhmä Houston ym. (2017) päätyi samaan ehdotukseen vuoden 2017 nettitutkimuksessa, joka kattoi 208 lastensuojelun kontekstin työntekijää, jotka olivat mukana huoltajuuskiista tapauksissa. Tutkimuksessa esiin nousi huoltajuuskiistojen vaatima suuri työaika ja työntekijöiltä vaadittava energia. Edelleen sama tutkijaryhmä Houston ym. (2017) tutkivat samana vuonna puhelinhaastattelun keinoin perheoikeuden tuomareilta ja sosiaalityöntekijöiltä lastensuojelun asiakkuuden yleisyyttä ja haasteellisuutta huoltajuuskiistoissa. Lisäksi tutkimuksessa kartoitettiin lastensuojelun roolia, sekä etsittiin huoltajuuskiistoihin tarjolla oleviin palveluihin parannusehdotuksia. Parannusehdotuksiksi nousivat moniammatillinen dialogi, työntekijöiden koulutus ja palvelujen parempi koordinointi. Lisäksi tutkimuksessa huomioitiin, että huoltajuuskiistoissa lastensuojelun interventiot eivät ota lasta riittävästi huomioon.

Saini ym. (2012) tutkivat yhden Pohjois-Amerikan suurimman kaupungin lastensuojelun työntekijöiden näkökulmia huoltajuuskiistaan. Tutkimus toteutettiin neljänä focus-ryhmä keskusteluna, joiden tuloksista ilmeni lastensuojelussa käytettävän yhteisen määrittelyn puute siitä, mikä on huoltajuuskiista. Sosiaalityöntekijöillä ei ollut riittävää koulutusta ja kokemusta työskennellä pitkittyneiden pahojen huoltajuuskiistassa olevien vanhempien kanssa. Lisäksi huoltajuuskiistat vaativat työntekijöiltä suunnattomasti aikaa, energiaa ja henkistä rohkeutta käsitellä kilpailevia ilmoituksia lapsen kaltoinkohtelusta, vanhemman manipulaatiosta sekä perheoikeuden prosessin asettamasta paineesta ottaa kantaa huoltajuuskiistassa. Myös Buckley, Whelan ja Carr (2011) tutkivat Irlannin lastensuojelussa vaadittavaa osaamista ja mahdollisuutta työskennellä ero-riitojen ja perheväkivallan kanssa kampailevien perheiden parissa. Tutkimuksen mukaan perheet eivät tulleet

kuulluksi. Syyksi siihen, tutkimuksesta nousivat lastensuojelun työntekijöiden välinpitämättömyys, sukupuolittuneet vastaukset, riittämätön tietotaito sekä resurssipula. Tutkijoiden mukaan huoltajuuskiistoissa tarvitaan varhaisempaa puuttumista ja ero-asiantuntija palvelujen kehittämistä käyttäjäkokemuksia hyödyntäen. Inkilä ja Paavilainen (2013) puolestaan tutkivat etäisien kokemuksista moniammatillisesta yhteistyöstä huoltajuuskiistassa. Tulosten mukaan keskustelut perheneuvoloissa ja sosiaalipalveluissa olivat tuloksettomia ja pitkiä prosesseja. Isillä oli myös vaikeuksia saada tietoa lastensuojeluilmoitusten selvittelyistä. He eivät tulleet kuulluksi ja heidän esiintuomana, äidin harjoittama väkivalta eronneen isän ja lapsen suhteeseen, ei tullut tunnistetuksi. Söderholm ja Kivitie-Kallion (2012, 18) mukaan hitaasti eteneviin laiminlyönteihin on vaikea puuttua, minkä vuoksi emotionaalinen väkivalta ja laiminlyönti voivat lapsuusiässä osittain jäädä pimentoon. Kالتointkohtelu vaatiikin moniammatillista puuttumista, jonka keskiössä toimii lastensuojelu. (Mt.)

Lastensuojelun asiakkuus vaikuttaa olevan huomattavan yleistä huoltajuuskiistoissa, joissa ei ole päädytty sovintoratkaisuun. Perheissä esiintyvät psykososiaaliset pulmat vaikuttavat olevan jonkin verran esteenä sovintoratkaisuun pääsemiselle. Kiistassa olevien vanhempien väliset vaikeat ristiriidat ja etenkin perheväkivalta sulkevat pois sovittelun mahdollisuuden ja luovat esteen sovintoratkaisulle (Valkama & Lasola 2008, 26.) Sainin, Blackin, Fallonin ja Marshallin (2013) tutkimuksessa vertailtiin vuonna 2003 Kanadan lastensuojelussa olevien 11 000 lasten kالتointkohtelun tutkimusta huoltajuuskiistassa olevien ja ilman huoltajuuskiistaa olevien perheiden välillä kolmen kuukauden ajalta. Tuloksissa ilmeni suurempi riski lasten psyykkisiin tunne elämän vaurioihin huoltajuuskiistassa kuin vanhempien eroissa, joissa ei ole kiistaa. Haastatteluissa käytettiin 25 kالتointkohtelun kategoriaa, joissa kالتointkohtelut olivat voineet kohdistua joko lapseen tai hänen huoltajaansa. Tutkijoiden mukaan on tarpeellista kehittää lastensuojelun varhaista puuttumista ja ongelmien tunnistamista. Olennaista on tutkijoiden mukaan kehittää työskentelyä pitkittyneissä huoltajuuskiistoissa. (Mt.)

Antikainen (2007) tarkasteli väitöskirjassaan lastenvalvojan asiantuntijuutta tukea vanhemmuutta, lapsen sosiaalisia suhteita ja sosiaalisia verkostoja lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalveluissa. Antikainen toteutti tutkimuksen haastattelemalla lastenvalvojia Pohjois-Savossa. Tutkimuksen mukaan sopimuspalvelu oli vakiintunut juridisesti taitavaksi osaamiseksi ja rutiiniksi, missä lapsen osallisuuden tai ihmissuhteiden tukeminen oli vähäistä. Lastenvalvojien ammatillinen ymmärrys ei ollut yhdenmukaista, eikä sopimuskäytäntö ollut johdonmukaista. He näkivät ero-työskentelyn tarpeen sopimuspalvelutyössä, mutta heillä ei ollut joko ajallisesti tai vallitsevan työorientaation sekä työnkuvan epävarmuuden vuoksi siihen mahdollisuutta. Työstämistä vaativat sopimusten hiomiset,

jotka hyödyttäisivät huoltajuuskiistatyöskentelyä. Nämä sopimusneuvottelut vaativat työntekijöiltä kokemuksellista osaamista, asiantuntijuutta ja vahvoja johtamistaitoja. Puolestaan Cashmor ja Parkinson (2011) haastattelivat huoltajuuskiistassa olevaa 20 vanhempaa, jotka olivat käyneet Sydneyn perheoikeuden määräämän yhteydenpitosovitteluohjelman. Tutkimuksessa tutkittiin huoltajuuskiistojen luonnetta ja historiaa, heidän kokemuksiaan oikeuden toiminnasta sekä yhteydenpito-ohjelmasta. Tutkimukseen värvätyt vanhemmat olivat huolissaan alle 5 -vuotiaan lapsensa olosuhteista ja hänen hyvinvoinnista ex- puolison luona. Tutkimus osoitti, että itse sovittelun ohjelmasta ei ollut tilanteelle hyötyä. Huolen ilmausten huomiotta jättämiset ja tiedon puute johtivat pitkittyneeseen konfliktiin vanhempien välillä. Huoliin puuttumattomuus eri viranomaisten taholta, kuten poliisin ja lastensuojelun, johtui usein käynnissä olevasta huoltajuuskiistasta. (Mt.)

Jo vuoden 1984 lastensuojelulaki (L 683/1983) velvoitti viranomaiset yli hallintokuntarajojen huolehtimaan käytännöissään lapsen edun toteutumisesta. Voidaankin todeta, että lastensuojelullinen näkökulma voimistui kaikessa Suomen yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja hyvinvointipolitiikassa. Vanhempien erotessa yhteishuoltajuus tuli uudeksi tavoiteltavaksi ideaaliratkaisuksi, koska sen ajateltiin turvaavan lapsen hyvinvointia ja takaavan lapsen kehitykselle merkityksellisen yhteydenpidon kumpaankin vanhempaan. Miten vanhemmat eroavat ja lapsen perhesuhteet järjestyvät sekä jatkuvat eron jälkeen, ovat lapsen kannalta merkityksellisiä. Eri valtakunnallisissa strategioissa ja ohjelmissa korostetaan ongelmien ehkäisyä, varhaista puuttumista ja vanhemmuuden tukemista. Laaja lastensuojelunäkökulma painottaa ongelmien ehkäisyä, kattavia palveluja ja viranomaisyhteistyötä, minkä mukaan kaikki lasten ja lapsiperheiden parissa työskentelevät toimijat toteuttavat yhteiskunnassa lain edellyttämää lastensuojelullista tehtävää. Lastensuojelu voidaan nähdä laajasti moniammatillisena palvelujärjestelmänä, jonka keskellä toimivat sosiaalityöntekijät. (Antikainen, Hämäläinen & Pölkki 2009, 197-199.)

Noin puolet (49%) vuoden 2006 käräjäoikeuksissa käsitellyistä huoltoriidoista päätyivät vanhempien sovintoratkaisuun. Merkittävää onkin sovintoratkaisujen aika suuri prosentuaalinen osuus konfliktierkissä ja vaikeissa huoltajuuskiistoissa. Pysyvästi riitaisissa huoltajuuskiistoissa yli kolmasosassa (36 %) lapsen huollosta oli toistuvasti riideltä oikeudessa. Näissä huoltajuuskiistoissa osapuolten vaatimukset olivat jyrkempiä kuin sovintoratkaisuissa. Esim. yli puolessa näistä tapauksista hakija vaati lapsen yksinhuoltoa. Lisäksi näille huoltajuuskiistoille oli kuvaavaa, että vanhemmat riitelivät monesta eri asiasta. Vaikuttaa siltä, että sovintoratkaisuun päätyminen on työläämpää silloin, kun vanhemmat toistuvasti riitelevät oikeudessa lasta koskevista asioista. Toistuvat oikeudenkäynnit häivyttävät usein vanhemmilta mahdollisuuden rakentaa uudestaan

perustaa heidän väliselle yhteistyölle. Pitkittyneissä ja kroonisissa huoltajuuskiistoissa sovintoratkaisuun päätyminen vaikuttaakin jokseenkin epätodennäköiseltä. (Valkama & Lasola 2008,19-25.) Sosiaalitoimen perheasiansovittelun ja tuomioistuinten täytäntöönpano-sovittelun näkeminen ja sanoittaminen ennaltaehkäisevänä lastensuojelun työnä, ei ole ehkä ollut riittävästi esillä. Perheasiansovittelu näyttäytyy rakenteellisesti hajanaisena ja vakiintumattomina työkäytänteenä, johtuen teorian pirstaloitumisesta ja väljästä lainsäädännöstä. Jotta perheasiainsovittelun sisältöä, menetelmiä ja toimintaa voisi ammatillisena toimintana Suomessa systemaattisesti kehittää, tarvitaan sovitteluun erikoistuvaa täydennyskoulutusta ja tutkimustietoa. (Antikainen & ym. 2009, 213)

Huoltajien yhteistoimintavelvollisuus säännellään laissa (Laki lapsen huollosta tapaamisoikeudesta 361/1983 5§). Lainkohdan mukaan vanhemmilta edellytetään huomattavaa yhteisymmärrystä. Kuitenkaan tämän lain perusteluosassa ei mitenkään oteta kantaa tilanteisiin, joissa yhteiseen ratkaisuun pääseminen on mahdotonta. Käytännössä ratkaisemattomat riidat ovat juuri niitä työläitä ja vaikeita tapauksia. (Gottberg 1999, 30, 31.) Vanhempien erilaiset ristiriidat voivat näyttäytyä lapseen kohdistuvana vaikuttamisena tai sen yrityksenä. Monipuolisen vaikuttamisen riski luonnollisesti korostuu, jos perheen viranomaistahona huoltajuuskiistassa toimii ainoastaan tuomioistuin, jossa perheen olosuhteetkin vain selvitetään. (Gottberg 1999, 141.) Tuomioistuinten sovittelun tehtävä on neuvotella ja myötävaikuttaa osapuolien yhteistoimintaan, jolla voidaan turvata lapsen hyvinvointia. Sovittelijat auttavat vanhempia löytämään kiistaan molempia tyydyttävän ratkaisun. Tuomioistuimet pyrkivät huoltajuuskiistassa sovintoon osapuolten kesken. Useat tuomarit pitävät velvollisuutenaan pyrkiä aktiivisesti sovintoon, koska tuomioistuinten tulee huolehtia lapsen edun toteutumisesta. Yleisesti ajatellaan, että lapsen etu toteutuu parhaiten, kun vanhemmat kykenevät tekemään ratkaisuja, joista ei tarvitse kiistellä. (Valkama & Lasola 2008, 18.)

Lapsen huoltoa koskevat oikeuden päätökset tarvitsevat rinnalle niiden riittävää perustelua. Lapsen edun toteaminen on varsinkin riitaisissa huoltajuuskiistoissa täysin riittämätön, eikä täytä tuomioistuinten perusteluvastuussa kirjattuja perustelun kriteereitä. Perusteluihin on kirjattava selvästi ne seikat, joiden perusteella tuomioistuin on katsonut tehdyn ratkaisun täyttävän juuri tämän lapsen edun. Huoltajuuskiistojen tuomioistuinten ratkaisuihin vahvistetaan lisäksi järjestely, jonka varassa vanhempien on tarkoitus toimia jatkossa. Tuomioistuinten huoltoratkaisut eivät kuitenkaan saavuta varsinaista oikeusvoimaa, joten perustelujen riittävä yksityiskohtaisuus ehkäisee välittömästi päätöksen voimaan astumisen jälkeen uuden kiistan aloittamisen. Erinomaisesti argumentoitua päätöstä vastaan on vaikeampi reagoida kuin puutteellisesti perusteltua. (Gottberg 1999, 148 -150.)

Kun vanhemmat asuvat erillään, he eivät voi tosiasiallisesti hoitaa lasta yhdessä. Tällöin kumpikin vanhempi päättää yksin hänen ja lapsensa yhteisestä arjesta. Vanhempi kantaa myös yksin vastuun lapsen hyvinvoinnista ja turvallisuudesta. (Valjakka 2002, 40.) Palvelujärjestelmä eroauttamiseen kaipaa herättelyä ja uudistamista. Yhteiskunnan lakisääteisten auttajatahojen resurssit ja sisällöt eivät yksin pysty vastamaan kasvavaan palvelutarpeeseen. Julkisten palvelumuotojen ammatillista työtä täydentämään tarvitaan vertais- ja vapaaehtoistoimintaa. Lastensuojelun sosiaalityö edustaa yhteiskunnassa perheiden elämänmurroksiin ja -kriiseihin kohdistuvaa ammatillista asiantuntijuutta. Lisääntyneet erot nähdään erityisenä haasteena lastensuojelun sosiaalityölle. (Antikainen & ym. 2009, 218.)

Vanhempien keskinäinen epäluottamus ja katkeruus yhdessä lapsen yhteydenpidon hankaloittamisen kanssa ovat lapsen tasapainoista kehitystä vaarantavia riskitekijöitä. Lapsen mahdolliset pelkotilat ja hylätyksi tulemisen, turvattomuuden, syyllisyyden ja pettymyksen tunteet voivat olla tällöin hintana. Lapsi on joutunut pelinappulaksi vanhempien välille ja on pakotettu käyttämään kaiken energiansa selviytymiseen lojaalisuusristiriidasta. (Valjakka 2002, 85.) Antikaisen mukaan sopimustyöskentelyn perustana olevaa teoriaperustaa tulisi lujittaa varsinkin lapsen kasvun ja kehityksen, lasten ja vanhempien välisten kiintymyssuhteiden, vanhempien keskinäisen vuorovaikutuksen sekä lisäksi erosta selviytymisen ja sen hallintakeinojen näkökulmasta. (Antikainen & ym. 2009, 209) THL:n vuoden 2014 lapsiperheiden hyvinvointi kyselytutkimuksen mukaan vanhemmat eivät koe saavansa apua vanhemmuuteen ja perheen kuormittuneeseen tilanteeseen yhtä lailla kuin lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseen. Parisuhde- ja päihdeongelmiin, perheväkivaltaan, lasten tapaamisjärjestelyihin ja yksinäisyyteen, vastaajista koki saavansa apua vain alle kolmannes. Halme ja Perälä (2014, 224-225) ehdottavatkin, että palvelut ja käytänteet tarvitsevat yhteisiä rakenteita ja käytäntöjä, mitkä tukevat eri palveluiden yhteisiä tavoitteita ja vastuuta perheiden kanssa. Ne perheet, joissa huolet ovat kasaantuneita, ovat todennäköisesti niitä perheitä, jotka tarvitsevat myös kohdennettuja palveluita. (Mt.)

Aikaisemmissa tutkimuksissa sekä kirjallisuudessa Sinko ja Heinonen (2012), Inkilä ja Paavilainen (2013), Saini ym. (2012), Valkama ja Lasola (2008) Saini ym. (2003), Valjakka (2002), Gottberg (1999) ja Gottberg (2012) ovat laajalti yhtä mieltä vieraannuttamisen ja monenlaisen henkisen kaltoinkohtelun eri ilmenemismuotojen sekä erilaisten lapsen psykososiaalisten oireiluiden olevan läsnä huoltajuuskiistoissa. Valjakka (2002), Houston ym. (2017), Saini ym. (2012), Antikainen (2007), Antikainen ym. (2009), Cashmore ja Parkinson (2011) ja Buckley ym. (2011) havaitsivat, että lastensuojelun viranomaisilla ei ole riittävää osaamista, koulutusta eikä aikaa työskennellä huoltajuuskiistoissa olevien perheiden parissa. Mielestäni Houston ym. (2017), Saini ym. (2012),

Antikainen (2007), Antikainen ym. (2009) ja Saini ym. (2013) tutkimuksista on tulkittavissa lastensuojelun työntekijöiden halu auttaa huoltajuuskiistoissa olevia perheitä ja samaan aikaan tiedostetaan huoltajuuskiistojen tarvitsema henkinen sekä ajallinen kuormittavuus, joka vaikuttaa kaikkien lastensuojelun tarpeessa olevien lasten saamaan sosiaalityöntekijän ajalliseen panostukseen. Yhtä mieltä tuntuvat Cashmore ja Parkinson (2011), Buckley ym. (2011), Houston ym. (2017), Saini ym. (2012) ja Antikainen ym. (2009) olevan myös siitä, että tarvitaan aikaisempaa tunnistamista ja puuttumista kiistojen syntymekanismeihin. He peräänkuuluttavat myös moniammatillista avointa yhteistyötä eri toimijoiden kesken.

3 HUOLTAJUUSKIISTOJEN LÄHESTYMINEN TÄSSÄ TUTKIMUKSESSA

Miellän huoltajuuskiistoiksi tässä tutkimuksessa ne kiistat, joissa yhteisen ymmärryksen luominen ja ratkaisun hakeminen vanhempien välillä on erityisen vaikeaa. Auvisen (2006, 259-260) mukaan huoltajuuskiistojen on arvioitu jakaantuvan kolmeen ryhmään niiden eriasteisen riitaisuuden perusteella. Ensimmäisessä ryhmässä huoltajuuskiistat ratkeavat sopuun tarjolla olevien palvelujen avulla. Toisessa ryhmässä päätöksiä haetaan oikeusprosessin kautta, missä käytetään ero- ja huoltajuuskiista dynamiikan asiantuntemusta. Kolmas ryhmä, joka kuormittaa lastensuojelun ohella toistuvasti myös muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja sekä eri oikeusasteita, tarvitsee runsaasti pitkäaikaista moniammatillista terapeutista työskentelyä. (Mt.) Erityisen vaikeat kiistat vanhempien välillä luovat työkokemukseni mukaan riskitekijän lapsen turvalliselle kasvu- ja kehitykselle. Lastensuojelun avohuollon sosiaalityön haasteena onkin huoltajuuskiistassa suojella lasta jännitteisessä ilmapiirissä ja tukea vanhempia heidän kasvatustyössään. Kiistassa olevat vanhemmat pitävät yleensä tiukasti kiinni omista näkemyksistään ja oikeuttavat oman toimintansa myös lapsen etuna. Valkama ja Litmalan (2006, 84, 94) tutkimuksen mukaan pitkittyneille huoltajuuskiistoille tyypillistä on toisen vanhemman syytely, toistuvat riidat ja perättömät lastensuojeluilmoitukset erilaisista lapseen kohdistuneista kaltoinkohteluista. Toistuvat oikeudenkäynnit sekä pitkittynyt huoltajuuskiista ovat lapsille haitallisia. Lisäksi ne vievät pohjan vanhempien yhteistoiminnalta lapseen liittyvissä asioissa. Pitkittyneet huoltajuuskiistat kuormittavat erityisesti perheen lasta, joten huoli lapsen hyvinvoinnista huoltajuuskiistan keskellä on merkittävä. Vaikeiden huoltajuuskiistojen keskelle joutuneet lapset tarvitsevat usein erityistä apua ja tukea. (mt.)

3.1 Lastensuojelu

Lastensuojelu on julkisen vallan tehtävä, joka on osoitettu sosiaalitoimelle. Käsitteenä lastensuojelu on sisällöltään monitahoinen. Lapsen asema ja miten ymmärrämme lapsen yhteiskunnassa, on vaihdellut eri aikoina yhtä lailla kuin lastensuojelun paikka ja siihen suhtautuminen. Yhteiskunta on peili, joka ilmentää lastensuojelun tarvetta ja käytäntöjä. Lastensuojelun asiakkuus ja tukipalvelujen tarve osoittavat lapsen turvallisen kehityksen ja terveyden vaarantuneen, eikä niitä voida enää turvata yhteiskunnan peruspalvelujen keinoin. (Heino 2009, 198.) Myös Pösön (2010, 324-325) mukaan lastensuojelu on instituutionaalinen käytäntö, missä julkinen hallinto, ammattilaiset ja kansalaiset ottavat kantaa perhe-elämään sen ollessa kiistanalaista tai ongelmallista yleisten sosiaalisten ja kulttuuristen normien näkökulmasta. Lastensuojelussa arvioidaan sitä, onko perheiden ongelmat riskitekijöinä lapsen kehitykselle ja hyvinvoinnille, sekä voidaanko vaikuttaa lapsen edun mukaan lastensuojelun keinoin. Jokainen arvio on tapauskohtainen, jolla lapsi otetaan lastensuojelun asiakkuuteen ja erilaisten lastensuojelun toimenpiteiden kohteeksi. (Mt.) Tässä tutkimuksessa katson huoltajuuskiistoja kunnallisen lastensuojelun näkökulmasta. Rousun (2007, 49-50) mukaan kuntien velvollisuus on järjestää lastensuojelu vastaamaan sisällöltään ja laadultaan kunnan lapsiperheiden tarvetta. Sosiaalilautakunnan ja kunnan muiden viranomaisten tehtävä on seurata ja kehittää lasten ja nuorten kasvuoloja kunnassa sekä poistaa mahdollisia ongelmakohtia ja ehkäistä niiden syntymistä. Kunta laatii yleiset ohjeet ja perusteet kunnan lastensuojelun toimintaohjelmaan. (Mt.) Lastensuojelu räätälöidään tasoittamaan lapsiperheiden toimintamahdollisuuksien eroja kunnan monipuolisen toimivan palvelujärjestelmän keinoin. Järjestelmä luodaan ihmisten tarpeista käsin, ja tarjotaan konkreettista ja aineellista käytännön apua, sekä henkistä tukea. Tuen sisältö ja kesto räätälöidään ihmisille yksilöllisesti sopivaksi ja yksilön sekä perheen selviytymisen mahdollistamiseksi. (Bardy & Heino 2013, 20.)

3.2 Huoltajuuskiista vaikeasti lähestyttävänä ongelmana

Hyvinvointipalvelujärjestelmässä kohdataan monimutkaisia ja ongelmallisia tilanteita joita on vaikea määritellä. Näitä tilanteita voidaan nimetä ilkeiksi ja pirullisiksi ongelmiksi. Ilkeän ongelman käsitteen otti käyttöön Markku Sotarauta (1996) hallinto- suunnittelutieteissä. Sitten sitä on käytetty yhteiskunnan hyvinvointiin ja sen kehittämiseen keskittyneissä keskusteluissa. Ilkeissä ongelmissa ei ole nähtävissä selkeää alkua tai loppua. Myös tilanteen syyseuraus suhde on vaativa sekä vaikeasti hahmotettava yhteen kietoutunut solmu. Ilkeiden ongelmien ratkaisemiseksi ei ole yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua, eikä ratkaisua tehtäessä ole varmuutta mitä ratkaisusta seuraa. Oleellista on,

että ratkaisu valitaan aina epävarmuustekijöiden vallitessa toisin kuin kesyjien ongelmien vallitessa, joilla on selkeä alku ja loppu. Ilkeiden ongelmien vastinparin, kesyjien ongelmien tuloksista voidaan kerätä selkeää palautetta, mistä syntyy arvostusta ja kunniaa. Sotarauta (1996) toteaaakin, että sosiaaliset ongelmat ovat hyvin samankaltaisia ilkeiden ongelmien kanssa. Lisäksi pirstoutunut palvelujärjestelmä ratkoo ongelmia erikseen ja kaikilla toimijoilla on omat näkemyksensä. On vaikeaa tietää, milloin ongelma on poistunut, kun ongelmaa ei oikein voi yhteisesti määritellä ja ratkaisut joudutaan valitsemaan epävarmuudessa mitä ratkaisusta seuraa. Sosiaalityössä kohdataan jatkuvasti ilkeiden ongelmien kaltaisia tilanteita. (Pöso 2005, 4-5; Arnkill & Heino 2017, 283-385.)

Lastensuojelun mutkikkaissa ja eettisesti latautuneissa riitatilanteissa kohdataan epävarman tiedon ja tietämisen haasteet. Lastensuojelu tekee ratkaisuja vanhemmuuden laadusta ja lasten hyvinvoinnista sekä työskentelee huoltajuuskiistoissa, jotka sisältävät paljon moraalisia ristiriitoja. Huoltajuuskiistat edellyttävät kiistanalaisten asioiden uudelleen arvottamista ja reilujen, oikeudenmukaisten ratkaisujen hakemista. Pahimmillaan lastensuojelussa kohdataan käsittelemättä jääneitä riitaisia perhetilanteita, joita ratkotaan vuosien oikeusprosesseissa. (Forsberg 2011, 269-270.) Huoltajuuskiistat ovat myös erilaisia ja niiden selvittämiseksi tarvitaan usein useiden ammattialojen asiantuntijoita, heidän yhteistyötä ja työnjakoa. Lisäksi huoltajuuskiistat on nähty jakaantuvan kolmeen eri ryhmään kiistan vaikeus- sekä vaativuusasteen mukaan. Vakavimpien ja usein pitkittyneiden huoltajuuskiistojen parissa edellytetään moniammatillista ja pitkäaikaista työskentelyä sisältäen sosiaalisia ja terapeuttisia työmuotoja. Pitkittyneet huoltajuuskiistat koettelevat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmän sekä oikeudellisen ratkaisujärjestelmän rajoja. (Auvinen 2006, 259-260.) Huoltajuuskiistat ovat haasteellinen yhteiskunnallinen ilmiö missä lakitiedon osaamisen sijaan on merkityksellistä hienovarainen asiakastyö, oman ammattikunnan tiedon ylittävä toiminta ja ymmärtäminen. Huoltajuuskiistoissa näkyville nousee lapsen ympärille kietoutuneet vanhempien tunteet, sosiaalinen paine ja taloudelliset huolet. (Auvinen 2002, 113-114.) Huoltajuuskiistoissa vanhemmat kiistelevät lapsen edusta ja miten lapsen huollon piiriin kuuluvat asiat ratkaistaan lapsen edun mukaisesti (Kangas 2012, 19). Pahimmillaan huoltajuuskiistoissa huoltajat ovat erimielisiä kaikista huoltajuuteen kuuluvista asioista, jolloin kiista pitkittyy. Vanhemmat väsyvät, ahdistuvat ja eivät koe saavansa viranomaisilta apua. He saattavat kyseenalaistaa viranomaisen tasapuolisuuden ollen kykenemättömiä sovitteluun. Pitkittynyt huoltajuuskiista näkyy vanhempien jatkuvana puolin ja toisin tapahtuvana syyttelynä. Ääritapauksissa huoltajuuskiistat voivat pitkittyessään johtaa lapsen sairaalahoitoon ja/tai huostaanottoon. (Heinonen & Sinko 2012, 83-85.)

3.3 Oman työn evaluointi tutkimuksessa

Olen toiminut lastensuojelun sosiaalityöntekijänä vuodesta 2010 alkaen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijänä työskentelen usein huoltajuuskiistoissa olevien perheiden parissa. Minulla on vahva ennakkokäsitys ja ammatillinen asiantuntijuus tutkittavana olevasta ilmiöstä. Koska en voi peittää kokemustani työstäni huoltajuuskiistojen parissa, lähestyn huoltajuuskiistoja osittain myös oman ammatillisen kokemuksen evaluoinnin kautta. Haasteeksi, minulle tutkijana, asettuvat oma ammatillinen kokemukseni sekä henkilökohtainen asenteeni huoltajuuskiistoihin. Toteutin sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastattelut, materiaalin analysoinnin ja johtopäätökset soveltaen viitteellisesti oman työn evaluoinnin metodia. Taustalla haastattelukysymysten suunnitteluun vaikuttivat henkilökohtainen ja ammatillinen asenteeni sekä kokemukseni ja osaamiseni huoltajuuskiistojen parissa työskentelystä.

Shawnin (1999, 10 – 13) mukaan tarvitsemme ja käytämme sosiaalityössä näyttöä eli jollain tapaa numeerisesti tai empiirisesti mitattavissa ja arvioitavissa olevia faktoja, jotka perustuvat sekä teorian tietoon että käytäntöön. Sosiaalityön ammattikäytäntönä on vahvistaa erityisesti heikommassa asemassa olevaa asiakasta. Siksi sosiaalityön arviointia tulee tehdä myös asiakkaan vahvistumisen ja voimaantumisen eli hänen oman asiantuntijuuden kasvun sekä identiteetin huomioimisen ja esiin nostamisen kautta. Lisäksi sosiaalityöntekijän tulee käyttää jatkuvaa reflektiota asiakaskohtaamisissa sekä kohtaamisten jälkeen. Reflektio on mielen ja tunteiden toimintoja, joiden avulla työstämme informaatiota. Reflektion avulla pyrimme kokonaisvaltaiseen ymmärrykseen asiasta. Hyvinvointipalvelujen työntekijöinä monet asiat saattavat olla itsestään selviä ja voimme toimia arkitietomme varassa. Evaluaatio osana työkäytäntöä vaatii meiltä olemista yhtä aikaa asiakkaan asemassa ja työntekijänä. Evaluaatio toimii yhtä aikaa pohjana ja kriittisenä peilinä käytännön sosiaalityölle (Mt.)

Oman työn evaluointi on menetelmä, jota sosiaalityöntekijöiden tulisi mielestäni toteuttaa omassa ammatillisessa kehityksessä. Lastensuojelun avohuollon kiireisessä arjessa sille jää valitettavan vähän työaika. Oman työn evaluaatio on kuitenkin sisäänrakennettu ja aina läsnä ammatillisessa sosiaalityössä, joka perustuu jatkuvaan asiakkaan tilanteen arviointiin ja sen perusteella valittuihin toimenpiteisiin. Oman työn evaluointi ammatillisena käytäntönä ja sovittuna rakenteena antaa lastensuojelun avohuollon sosiaalityön ammattilaisille yhtä aikaa arvokasta tietoa asiakkaan tilanteesta, työntekijän toiminnasta asiakkaan arjessa ja koko työyhteisön toiminnasta lasten hyvinvoinnin edistämiseksi. Mielestäni evaluoinnin kautta mahdollistuu syvempi tietäminen ja ammatillisuus, mitkä mahdollistavat lakisääteisen lastensuojelun avohuollon sosiaalityön paremman hallittavuuden, tuloksellisuuden ja jatkuvan kehittämisen.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksessani lähestyn lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden suhtautumista huoltajuuskiistoihin pitäen tutkijana mielessä asiantuntijatyön evaluoinnin kriteereitä. Evaluointi on jaettavissa näyttöön perustuvaan, vahvistavaan ja reflektiiviseen evaluaatioon (Shawn,1999). Tavoitteeni on kuulla ja analysoida lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden omia näkökulmia ja toimintaehdotuksia. Tutkimukseeni sisältyy eettisyys läpi koko tutkimusprosessin lähtien tutkimusaiheen valinnasta aina tutkimustulosten johtopäätöksiin saakka ja sisältäen niistä nousevat toimintaehdotukset lastensuojelun avohuollon käytännölle. Keskeisiä käsitteitä tutkimuksessani ovat lastensuojelu ja huoltajuuskiista vaikeasti käsiteltävänä ongelmana.

4.1 Tutkimustehtävä

Tähän tutkimukseen mukaan valikoituneet aikaisemmat tutkimukset tuovat esille huoltajuuskiista asiakkaiden vaikean autettavuuden. Kokemukseni mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijät ja kiistassa olevat vanhemmat kokevat paljon turhautuneisuutta siitä, että perheet eivät saa apua tai he eivät pysty hyödyntämään tarjottua apua. Useissa huoltajuuskiistoja käsittelevissä kotimaisissa ja kansainvälisissä tutkimuksissa vain sivutaan lastensuojelun roolia, joka vaikuttaa täten jäävän lähes näkymättömäksi. Tähän tutkimukseeni käyttämäni aikaisemmat tutkimukset (Saini & ym. 2012; Saini & ym. 2013; Houston & ym. 2017; Buckley & ym. 2010; Antikainen & ym. 2009) pitivät lastensuojelun mukana oloa merkityksellisinä huoltajuuskiistoille tyypillisten lukuisten ilmoitusten selvittelijöinä ja esiin nostettujen huolien arvioijina. Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuudesta ja toimijuudesta huoltajuuskiistojen parissa. Toivon löytäväni keskustelun avauksia yhteisten toimintamallien löytämiseksi ja juurruttamiseksi lastensuojelun avohuollon sosiaalityöhön ja moniammatilliseen työhön huoltajuuskiistojen parissa.

Tutkimuskysymykseni on: Miten lastensuojelun avohuollon sosiaalityö suhtautuu huoltajuuskiistoihin?

Tutkimukseen lähtiessäni tavoitteeni oli kerätä tutkimukseni empiirinen aineisto haastattelemalla Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöitä kaupungin eri alueilta. Minua kiinnosti selvittää sosiaalityöntekijöiden ajatuksia huoltajuuskiistoista Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon eri toimipisteissä. Ajattelin, että olisi mielenkiintoista kuulla mitä yhteneväisyyksiä on suhtautumisessa ja onko niissä eroja. Tutkimukseni toteutusvaihe ei kuitenkaan

toteutunut täysin suunnitelmani mukaisesti, joten luovuin eroavaisuuksien ja yhtäläisyyksien tarkastelusta lastensuojelun avohuollon eri toimipisteiden kesken.

4.2 Eettiset kysymykset

Tuomen ja Sarajärven (2001, 122 – 130) mukaan tutkimusaiheen valinta on keskeinen eettinen valinta ja se tulee selkiyttää kertomalla, mitkä tekijät tai ehdot ovat vaikuttaneet tutkimusaiheen valintaan ja miksi tutkimus tehdään. Hyvä tieteen etiikka pitää myös sisällään pohdintaa siitä, onko oikein tutkia kyseistä ilmiötä tai asiaa ja millaista on hyvä tutkimus. Tutkijan on tiedettävä mitä hän tekee ja tutkimuksen uskottavuus tulee testatuksi tutkijan eettisillä ratkaisulla. Hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen on välttämätön tutkimuksen uskottavuudelle ja luotettavuudelle. Tutkimuksen eettinen raportointi sisältää selkeästi omasta tekstistä erottuvaa peilausta ja keskustelua muiden tutkijoiden kanssa ja aitoa tieteellistä tulkintaa ja arviointia. Raportin eettinen selkeys ja läpinäkyvyys vaativat huolellista raportointia sekä oikeaa viittaustekniikkaa. Tutkimuksen suhde etiikkaan onkin kahtalainen. Tutkijan eettisiin ratkaisuihin vaikuttavat olennaisesti tutkimuksen tulokset ja tutkimusprosessissa eettiset arvot itsessään vaikuttavat tutkijan tekemiin valintoihin (Mt.)

Halusin tutkia lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden suhtautumista ja tekemistä johonkin lastensuojelussa esillä olevaan vaikeaan ja merkittävään ilmiöön. Mielestäni on eettisesti oikein ja välttämätöntä tutkia moraalii- ja auttamistyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden suhtautumista perheen sisäisiin suhteisiin ja varsinkin niissä ilmeneviin ristiriitoihin, jotka vaikuttavat aina negatiivisesti perheiden lapsiin ja ovat vaikeasti ratkaistavissa. On merkityksellistä pohtia kuinka lastensuojelun avohuolto voi työskennellä ja toimia perheen kriisissä, johon huoltajuuskiista eittämättä lukeutuu, jotta aina alisteisessa asemassa oleva lapsi tulee kuulluksi, nähdyksi ja autetuksi.

Tutkijana pyrin tutkimuskysymyksilläni saamaan esiin lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden arvoja ja asenteita suhteessa huoltajuuskiistoihin. Tutkimuksen analyysissä pyrin sisällyttämään tutkittavien sosiaalityöntekijöiden arvot ja asenteet tuloksiin ja johtopäätöksissä pohtimaan niitä. Tutkittavien ammatilliset arvot ja asenteet näkyvät heidän tekemissä ratkaisuisa, joista muodostuu haastatteluiden avulla materiaali ja analyysin kautta tulokset. Haen tutkimuskysymyksilläni ja tutkimuksen analyysillä lapsen edun näkymistä ja toteutumista huoltajuuskiista työskentelyssä lastensuojelun avohuollon kontekstissa.

Tutkittavilla sosiaalityöntekijöillä on mahdollisuus keskeyttää ryhmähaastattelut, milloin tahansa ja he voivat esiintyä tutkimuksessa tunnistamattomina. Ohjaan sosiaalityöntekijöitä käyttämään ja

kertomaan esimerkkejä huoltajuuskiistoista ilman tunnistetietoja. Haastatteluissa on tärkeää antaa heidän kertoa rauhassa ja omin sanoin sanottavansa, sekä antaa heidän käydä keskustelua ryhmässä. Minun tehtävä tutkijana on kysyä, kuunnella ja esittää tarvittavia tarkentavia kysymyksiä. Minun tulee huolehtia siitä, että kaikki tulevat ryhmässä huomioiduksi kysymyksilläni. Eritoten minun tutkijana on huolehdittava siitä, että haastattelukysymysteni avulla saan vastauksia tutkimuskysymykseeni.

Ryhmähaastatteluiden aikana en ota kantaa tutkittavien sosiaalityöntekijöiden tuottamiin keskusteluihin, tai käytä tutkimuksen tulosten analyysissä ja johtopäätöksissä liian varhain omaa tulkintaa haastateltavan kertomasta suhtautumisesta ja tiedosta kiistojen parissa työskentelystä. Olen tutkijana tietoinen koko tutkimusprosessin ajan tutkimukseni kohteena olevasta ilmiöstä ja siitä, että oman käytännön työkokemukseni ja ammatillisen tiedon kautta päädyn tuloksissa tiettyihin oletuksiin ja teemoihin. Pyrin ottamaan huomioon lastensuojelun sosiaalityöntekijän työkokemukseni ja ammatillisen tietämykseni huoltajuuskiistoista ja pyrin asettumaan tutkijan rooliin koko prosessin ajan.

4.3 Tutkimuksen aineisto ja analyysi

Tutkimukseni aineiston hankin haastattelemalla Helsingin Kaupungin lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöitä neljässä eri ryhmässä kesäkuussa 2018. Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 43-44) mukaan tutkimushaastattelua voidaan tehdä monenlaisin eri menetelmin, joiden erot paikantuvat haastattelun rakenteeseen ja siihen, kuinka kiinteästi haastattelukysymykset muotoillaan. Lisäksi erona näkyy tutkijan jäsenitys haastatteluista. Tutkimuksissa käytettävät haastattelunimikkeet ovat myös osittain päällekkäisiä ja siten osaltaan jopa sekavia. Kun puhutaan menetelmistä, samaa nimitystä voidaan käyttää ihan erilaisista menetelmistä ja päinvastoin. Menetelmien nimitysten tarkastelussa onkin päädytty formaaliin eli struktuuriseen ja strukturoimattomaan luokkaan. (Mt.)

Tässä tutkimuksessa käytin aineistonhankinnanmenetelmänä puolistrukturoitua ja kohdennettua teemahaastattelua, jonka keinoin pyrin selvittämään ja jäsentämään lastensuojelun avohuollon sosiaalityön tehtävää ja lastensuojelun työskentelyn mahdollisuuksia huoltajuuskiistassa. Hirsjärven ym. (2001, 47-48) mukaan teemahaastattelu sopii tilanteeseen, jossa haastateltavat ovat kokeneet samanlaisia tilanteita, mutta niiden ei tarvitse olla yhteisiä kokemuksia. Kaikkien tutkittavien yksilöiden kokemukset, ajatukset, uskomukset ja tunteet ovat tutkittavissa teemahaastattelun keinoin. (Mt.) Teemahaastattelun lisäksi strukturoimattomiin menetelmiin kuuluvat syvähaastattelu ja kvalitatiivinen haastattelu (Hirsjärvi & Hurme 2001,44).

Tutkittavat sosiaalityöntekijät etsin tutkimukseeni lähettämällä sähköpostia lastensuojelun eri toimipisteiden tiimien esimiehille. Lisäksi lähestyin sähköpostitse toisella samansisältöisellä informaatiolla entisiä kollegoitani ja soittamalla kahdelle heistä Helsingin kaupungin lastensuojelun eri toimipisteisiin. Kysyin myös henkilökohtaisesti sosiaalityöntekijöiltä, jotka toimivat kanssani samoissa lastensuojelun avohuollon työtiloissa. Ryhmien kokoamiseen vaikutti positiivisesti se, että sosiaalityöntekijät tunsivat minut ja valtaosa tutkittavista oli tehnyt minun kanssa konkreettisesti lastensuojelun sosiaalityötä. Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon työhistoriani varrelta minulle tuttuja sosiaalityöntekijöitä oli mukana kaikissa toteutuneissa ryhmähaastatteluissa.

Tutkimuksellinen tavoitteeni oli saada mukaan vähintään viisi sosiaalityöntekijää jokaiseen haastatteluryhmään. Yksi haastatteluryhmä toteutui osallistujamäärältään suunnitellusti tutkimuksen toimeenpanossa ja kolmessa muussa ryhmässä tuli viimehetken poisjääntejä kiireellisten lastensuojelullisten työtehtävien vuoksi. Ryhmistä kaksi toteutui neljän sosiaalityöntekijän vahvuisena ja yhteen ryhmään osallistui kolme sosiaalityöntekijää. Haastatteluryhmistä yksi muodostui yhden tiimin jäsenistä ja loput kolme ryhmää olivat sekoitus eri lastensuojelun tiimien ja toimipisteiden sosiaalityöntekijöitä. Toteutuneisiin ryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä 16 sosiaalityöntekijää Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon eri toimipisteistä.

Tutkimukseni tavoite ja tarkoitus on tutkia lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden näkemystä huoltajuuskiistoista Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollossa ja luoda tuore näkökulma sosiaalityön toteutumisen suunnitteluun ja toteutumiseen tulevaisuudessa huoltajuuskiistojen parissa. Tutkimukseen lähtiessäni tavoitteeni oli saada koottua ryhmiä Helsingin kaupungin jokaiselta maantieteelliseltä alueelta. Ajatukseni tutkimussuunnitelmaa tehdessäni oli lisäksi miettiä, onko Helsingin kaupungilla alueellisia eroa suhtautumisessa huoltajuuskiistaan. Luovuin tästä ajatuksesta, koska tällöin voisi muodostua riski työntekijöiden ja eri alueiden tunnistettavuudesta. Myös sosiaalityöntekijöiden kiireinen työtilanne ja haastatteluille asettamani aikaraja johtivat suunnitelmani kariutumiseen haastateltavien saamisesta kaikista eri Helsingin kaupungin lastensuojelun toimipisteistä. Lisäksi huomasin edetessäni ryhmähaastatteluissa ryhmästä toiseen, että tutkittavat sosiaalityöntekijät puhuivat huoltajuuskiistoihin suhtautumisesta jo myös hyvin saman suuntaisesti. Tämä havainto vakuutti minut tutkijana keräämäni aineiston riittävästä kattavuudesta.

Ryhmähaastatteluihin osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden lastensuojelun työkokemus vaihteli ajallisesti puolesta vuodesta 30 vuoteen. Sosiaalityöntekijöiden kokemukset huoltajuuskiistoista vaihtelivat yhdestä hyvin useaan tapaukseen. Kokemusten määrä oli paljon riippuvainen haastateltavan lastensuojelun työvuosista. Tutkimuksellisesti hyvää ja huomioitavaa oli vuosina

mitattavan työkokemuksen ääripäiden omaavien sosiaalityöntekijöiden valikoituminen kolmeen haastatteluryhmään. Yhdessä ryhmässä sosiaalityöntekijöillä oli tasaisemmin useamman vuoden vahva lastensuojelun työkokemus. Lastensuojelun työkokemusta oli valtaosalla ryhmiin osallistuneilla sosiaalityöntekijöillä kerääntynyt Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon eri tiimien palveluksessa. Kahdessa ryhmässä yhdellä sosiaalityöntekijällä oli lastensuojelun työkokemusta myös muualta Suomesta.

Tutkittavilla sosiaalityöntekijöillä oli ennen haastattelua mahdollisuus tutustua tutkimukseni teoriaan, tutkimuksessani käytettävään aikaisempaan tutkimukseen ja haastatteluun miettimiini avustaviin kysymyksiin. Niiden lisäksi aina haastattelun alussa annoin jokaiselle osallistujalle suunnittelemani kysymykset myös kirjallisena. Haastatteluiden aluissa kävi ilmi, että sosiaalityöntekijät eivät juurikaan olleet ehtineet tutustua lähettämäni aineistoon.

Haastattelukysymykset;

Kuinka usein kohtaat työssäsi vanhempien eroriitoja ja niihin liittyviä lasten huoltajuuskiistoja?

Millaisia ovat tyypilliset tilanteet? kerro esimerkkejä?

Miltä tilanteet tuntuvat? Esimerkkitalanteita?

Miten toimit huoltajuuskiistojen parissa?

Lastensuojelullisen puuttumisen kriteerit ja välineet huoltajuuskiistoissa?

-miten autat lasta? miten autat vanhempaa? miten autat perhettä?

-miltä työskentely sinussa tuntuu? mitä sinussa tapahtuu? miksi?

-mitkä asiat vaikuttavat päätöksiisi toiminnassasi? ohjaako tiimi, esimies, oma aikaisempi kokemus, totuttu toimipisteen toimintamalli, oma asenne, muu mikä?

Mikä tai mitkä asiat sinua auttaisi työskentelyssä huoltajuuskiistojen parissa? kerro esimerkkejä/esimerkki?

Haastatteluiden alussa ohjeistin tutkittavia sosiaalityöntekijöitä keskustelemaan keskenään vapaasti, välittämättä siitä vastaako yhdessä omassa puheenvuorossa yhteen tai useaan kysymykseen. Kerroin heille tutkijan vastuuni kuunnella heitä ja saada vastauksia tutkimuskysymykseeni suunnittelemini kysymyksieni ja mahdollisesti tarvittavien tarkentavien kysymysten kautta. Kysymysaiheiden järjestyksellä ei myöskään ollut merkitystä. Merkitystä oli sillä, että jokainen sai sanottua ajatuksensa ja mielipiteensä ryhmähaastattelun aikana. Tarvittaessa esitin lisäkysymyksiä ja jaoin

puheenvuoroja, jos näin niille haastattelun aikana tarvetta. Pietilän (2010, 215-2017) mukaan ryhmäkeskusteluissa tutkittavat pyrkivät muodostamaan kollektiivisesti jaettua ymmärrystä yksilöllisistä kokemuksista, käsityksistä ja uskomuksista. Prosessi edellyttää ryhmässä esiintyvien mielipiteiden ja ajattelutapojen vertailua ja niiden eroavaisuuksista käytävää neuvottelua. Ryhmässä käydyssä keskustelussa yksittäinen puhuja ottaa toisten esittämät mielipiteet huomioon, huolimatta siitä onko yksittäinen puhuja niistä samaa mieltä tai ei. Tutkija ohjaa ja säätelee ryhmässä käytävää keskustelua mutta vähäisemmin kuin esimerkiksi yksilöhaastatteluissa. Ryhmässä puhe osoitetaan kaikille ei vain tutkijalle. Tutkittavat saattavat kysellä toisiltaan ja he voivat liittoutua sekä esittää toisilleen kritiikkiä. Ryhmähaastattelun tarkoitus on muodostaa yhteinen, tämän ryhmän käsitys. (Mt.)

Tutkimukseni ryhmähaastatteluissa en määritellyt tai rajannut tutkittaville huoltajuuskiistaa mitenkään erikseen. Jokainen ryhmä tuotti keskustelua huoltajuuskiistoista omasta kokemuksestaan käsin eikä ryhmien keskusteluissa noussut esiin tarvetta huoltajuuskiistan käsitteen selkeyttämiselle. Kaikki haastatteluryhmät toimivat pääsääntöisesti hyvin keskustellen ja jokainen tutkittava osallistui ryhmähaastattelun kulkuun haluamallaan tavalla ja määrällä. Tutkijana ajoittain ohjasin keskustelua valmisteltujen kysymysten muodossa ja tein tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä. Toistin tarvittaessa kysymyksiä varmistaen täten ymmärrykseni tutkittavien puheenvuoroista. Osa haastateltavista pohti ohjaavia kysymyksiäni ryhmäkeskusteluiden aikana, siirtäen niiden avulla keskustelua luontevasti eteenpäin. Vaikutti siltä, että keskustelevalle ryhmä oli kooltaan kolmen tai neljän sosiaalityöntekijän suuruinen. Tutkittavissa on, että tällöin ryhmässä jää luontevasti tilaa kaikille osallistujille ilman erillistä tutkijan puuttumista keskusteluiden kulkuun.

Kaikissa ryhmissä kunnioitettiin toisen mielipiteitä ja tuotiin esille omia näkökulmia, jotka olivat usein hyvin samantyyppisiä muiden ryhmäläisten kanssa. Kuitenkin varsinaisesti yhteisen mielipiteen muodostaminen ja neuvottelut siitä jäivät ryhmissä hyvin vähälle. Tästä on tutkittavissa haastatteluun osallistumisen ja sen tekemisen tuoreus. Lisäksi näistä tekijöistä johtuva epävarmuus tiedon tuottamisen prosessista ja myös itse aiheen mielipiteitä jakava luonne. Ryhmissä oltiin sekä yhtä- että erimielisiä suhtautumisesta huoltajuuskiistoihin ja mielipiteitä esitettiin, mutta varsinaiseen tutkittavien keskinäiseen keskusteluun niistä ei juurikaan lähdetty. Neljän eri ryhmähaastattelun kesto oli keskimäärin 60 minuuttia. Lyhimmillään haastattelu kesti 43 minuuttia ja pisimmillään 69 minuuttia. Nauhoitin kaikki haastattelut mp3 nauhurilla ja litteroin tallenteet tietokoneelle. Litteroitua aineistoa kertyi 48 A4 sivua calibri leipätekstillä, kirjasinkoolla 11 ja rivivälillä yksi.

Keräämäni aineiston analysoin sisällönanalyysin keinoin. Tuomen ja Sarajärven (2009, 103) mukaan sisällönanalyysin tavoite on saada tutkittavasta ilmiöstä tiivis kuvaus. Tutkijan keräämä aineisto on

Tuomen ja Sarajärven (2009, 108) mukaan joukko erilaisia kuvia tutkittavasta ilmiöstä. Kerätty aineisto järjestetään tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Aineiston laadullinen käsittely vaatii loogista päättelyä ja tulkintaa, missä aineisto ensin pilkotaan osiin, etsitään niille käsitteitä ja kootaan aineisto toisella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. Analyysin avulla luodaan sanallinen ja selkeä kuvaus tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Laadullisen aineiston analysoinnin tavoite on lisätä informaatioarvoa. Analyysi on läsnä tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa. (Mt.)

Lähestyn aineistoani esittämieni teemojen kautta. Kirjoitan tutkimukseni auki raportiksi, selittäen ja kuvaten löytämiäni ja tulkitsemiäni pääluokkia eli tutkimustuloksia, peilaamalla niitä jo tulosten analyysivaiheessa aikaisempiin tutkimustuloksiin ja kirjallisuuteen. Jatkan samaa käytäntöä myös tulosten pohdinnassa ja tarpeen mukaan myös johtopäätöksissä. Ruusuvuoren, Nikanderin ja Hyvärisen (2010, 29) mukaan analyysiin kuuluu oleellisesti keskustelua aineiston kanssa. Tutkimusprosessin raportissa on pidettävä toisista erillään tutkijan analyttiset havainnot, niistä tehdyt yhteenvedot ja analyysin tuloksista tutkijan tulkitsemat johtopäätökset. Samoin on eriteltävä ne keskusteluyhteydet, joihin tutkija on tuloksensa linkittänyt. Tällöin lukijalle avautuu polku tutkijan tulkinnan uskottavuuden tarkasteluun. Lukija voi nähdä tulkinnan mahdollisena tai voi kehittää ja kyseenalaistaa sitä tai olla samaa mieltä tutkijan tulkinnan kanssa. Tutkimus on aina asioiden uudelleen sitomista kontekstiin. Hyvän haastattelututkimuksen tuloksena tarkasteltava ilmiö ei kiinnity tutkijan valmiiksi rakennettuun tai esittämään lopullisen tiedon tulkinnan rajattuun tilaan. Tutkittavan ilmiön tulee asettua tuoreen lähestymistavan avaamaan ikkunaan, joka kutsuu lukijan dialogiin. (Mt.)

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkittavat sosiaalityöntekijät pitivät huoltajuuskiistoja yleisesti hyvin haasteellisina sekä henkisesti raskaina. He kertoivat kohtaavansa lastensuojelun avohuollossa eroriitoja tai niihin liittyviä tilanteita säännöllisesti, mutta vaihtelevasti vähintään päivittäisistä kohtaamisista useita kertoja viikossa tapahtuviksi kohtaamisiksi.

”Siis koko ajanhan ne tai musta tuntuu, että osa näistä avohuollon asiakkaista mitä mulla on ollut, niin se asiakkuus on liittynyt nimenomaan justinsa eroriitaan ja tälläkin hetkellä mulla on sellainen asiakkuus, joka on, se voi huonosti koska se on niin paha riitatilanne sitten vanhempien välillä, että joo koko ajan”

”Mä sanoisin samoin, että silleen säännöllisesti mutta tietysti kun puhutaan lastensuojelusta niin melko harvoin ne tulee asiakkuuteen, lapset tulee asiakkuuteen pelkästään huoltoriidan perusteella. Sitten kun lähetään, kaivataan sitä, sit sieltä löytyy ehkä syiden takaa se huoltoriita.”

Osa tutkittavista sosiaalityöntekijöistä oli kohdannut huoltajuuskiistoja hyvin vähän tai ei ollenkaan.

”Mulla on taas päinvastoin. Olen ollut nyt tosiaan kaksi vuotta töissä ja mulla ei ole oikeestaan ollut ollenkaan. Yksi oli silloin kun mä aloitin mutta sekin sitten niin kuin oli jo käräjillä ja se meni sitten aika nopeasti ohi.”

”Mä sanoisin näin, että avohuollossa kuinka usein kohtaavat eroja, hyvin harvoin tosi harvoin eroriitoja niin kuin ois tällöisiä eroriitoja.”

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden kokemukset vaihtelivat myös siitä, kuinka aktiivisesti huoltajuuskiistat työllistävät lastensuojelun avohuoltoa. Tutkittavat sosiaalityöntekijät kertoivat, että lastensuojelun avohuollon työskentelyssä on ajanjaksoja, jolloin huoltajuuskiistan kanssa kamppailevat vanhemmat pommittavat jatkuvasti sosiaalityöntekijöitä. Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden vastauksista on tulkittavissa myös hiljaisemmat lastensuojelun avohuollon työskentely jaksot, mitkä johtuivat heidän mukaan joko käynnissä olevasta oikeusprosessista tai siitä millaiseen työskentelyyn vanhemmat lähtevät mukaan tai millaiseen työskentelyyn he kykenevät. Huoltajuuskiistan työllistävyys vaikuttaa myös lastensuojelun avohuollon yleinen asenne ja resurssit, mitkä määrittävät sosiaalityöntekijän käyttämän ajan huoltajuuskiistoissa olevien perheiden parissa.

Tutkittavat sosiaalityöntekijät kuvailivat tyypillisimpiä huoltajuuskiistoja seuraavanlaisesti;

”Vanhemmilla on täysi pattitilanne, heillä ei ole minkäänlaista keskusteluyhteyttä, syyllistetään ja syytetään toisia ja lapset unohtuu siinä ja lapset kuitenkin on usein läsnä kun he ovat pääsääntöisesti siinä kotona...”

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mukaan vanhemmat kiistelivät useimmiten oikeudesta tavata lasta.

”Mun mielestä semmoinen konkreettinen kaikkien tyypillisin on, että toinen vanhempi, usein isä haluaa tavata lasta enemmän kuin äiti haluaa isän tapaavan. Se on varmaan semmoinen kaikkien konkreettisin semmoinen niin kuin perheessä oleva tyypillisin mikä nyt ensimmäisenä tulee mieleen ja usein lapsi on silloin aika pieni ja usein siihen liittyy isän väkivaltaa tai päihteiden käyttöä. Tää on ehkä semmoinen tavallisin.”

He puhuivat huoltajuuskiistoissa erityisesti ilmenevistä huolista, joiden pääsääntöinen ilmoittaja on toinen vanhempi. Toisen vanhemman tekemien lastensuojeluilmoitusten huolenaiheet koostuivat yleensä epäilystä toisen vanhemman haitallisesta päihteiden käytöstä, mielenterveyden ongelmista, perheväkivallasta ja hyvin usein myös näiden huolien yhteen kietoutumasta. Houston ym. (2017, 363) mukaan myös Kanadan Ontariossa tehdyssä tutkimuksessa lastensuojelussa kohdataan saman tyyppisiä oireita liittyen pitkittyneisiin huoltajuuskiistoihin. Tällöin molemmat vanhemmat tekevät ilmoituksia lastensuojeluun, koska toisen vanhemman päihteidenkäyttö ja mielenterveydenongelmat vaarantavat lapsen elinolosuhteet. (Mt.)

Tutkittavat kuvasivat lasten joutuvan vanhempien eroissa ja huoltajuuskiistoissa vanhempiansa ristiriitojen uhreiksi. Myös Houston ym. (2017,364) mukaan huoltajuuskiistoissa vanhemmat itse vahingoittavat lapsiaan ylläpitämällä huoltajuuskiistalla (Mt). Heidän mukaan huoltajuuskiistoissa elävät lapset voivat oireilla vetäytymällä pois normaalista vuorovaikutuksesta ja se voi ilmetä myös koulunkäymättömyytenä. Tutkittavat nimesivät ne yleisemmin lapsen psyykkiseksi oireiluksi. Myös Antikainen (2007,150) toteaa vanhempien ero tilanteessa lapsen suhtautumisen ja mahdollisen oireilun viestivän vanhempien keskittymisestä vain riiteltyyn. Lapset voivat pahimmillaan kehittää itselleen kaksi eri persoonallisuutta selviytyäkseen riitelevien vanhempien kanssa. Onkin arvioitu, että vanhempien erosta toipumiseen lapset tarvitsevat aikaa kolmesta viiteen vuoteen. Samaan aikaan lasten pitää kohdata sekä oma kasvu ja kehitys että rakentaa itseään. (Mt.)

Tutkittavien mukaan lastensuojeluilmoituksissa lapsien oireilujen taustalla tai perheväkivalta ilmoitusten taustalla voi olla vanhempien käynnissä oleva huoltajuuskiista. He pohtivat myös sitä, että huoltajuuskiistaa ei useinkaan kirjata perusteeksi lastensuojelun asiakkuudelle, vaan sen lisäksi tarvitaan muuta lastensuojelullista huolta joko vanhemman tai lapsen toiminnassa. Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöni ammatillisen tiedon ja kokemukseni mukaan muu lastensuojelullinen huoli voi olla lapsen tai vanhemman itsetuhoisuutta, lapsen koulunkäymättömyyttä, lapsen tai vanhemman päihteidenkäyttöä, lapsen kuljeskelua, lapsen tai vanhemman rikollisuutta, perheväkivaltaa, huolta kodin olosuhteissa mihin huoltajuuskiista yleensä luokitellaan ja lapsen heitteille jättäminen. Huoltajuuskiista on ilmestynyt lastensuojeluilmoitusten syy -valikkoon vasta vuoden 2018 aikana. Toistuvat ilmoitukset vanhempien riitelystä lapsen huoltajuudesta voivat myös aloittaa lastensuojelun asiakkuuden. Työkokemukseni mukaan työskentelyyn ryhtyminen ja eteneminen näissä tapauksissa on näyttäytynyt vaikealta ilman muun lastensuojelullisen huolenaiheen mukana oloa. Lastensuojelussa lisääntyvän kokemuksen ja oman ammatillisen ajatteluni mukaan myös huoltajuuskiistoja voidaan pitää yhtenä perheväkivallan muotona, jonka seurauksena lapsi ei saa tarvitsemaansa oikeanlaista tukea ja kasvatusta. Myös Orasen (2012, 223-224) mukaan

perheväkivallan aiheuttamat traumakokemukset vaikuttavat lapseen kahdella tapaa. He voivat oppia negatiivisia käyttäytymismalleja vanhemmiltaan ja jäädä laiminlyödyksi vanhemman ongelmien vuoksi. Väkivallan keskellä eläminen vaikuttaa aina perheen aikuisten kykyyn toimia vanhempina. Perheväkivallan vaikutukset välittyvätkin lapsen kehitykseen suurelta osalta vanhemmuuden ongelmien kautta. Oranen muistuttaa myös huomioimaan sen, että lapsen oma kokemus väkivaltatilanteesta merkitsee paljon. (Mt.)

Esittelen seuraavaksi, kuinka lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä suhtaudutaan huoltajuuskiistoihin. Empiiriset tulokset jäsentyivät kolmeen pääluokkaan:

1) Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät kuvasivat keinottomuuden ja turhautumisen kautta kumpuavaa vastentahtoisuutta ja pakkoa työskennellä huoltajuuskiistojen parissa, 2) sosiaalityöntekijät toivat esiin epävarmuutta siitä, kuinka lastensuojelun sosiaalityö sopii huoltajuuskiistoihin ja he miettivät omaa ja sosiaalityön roolia huoltajuuskiistassa. Lisäksi 3) sosiaalityöntekijät työskentelivät huoltajuuskiistojen parissa luoden vanhemmille ja lapsille toivoa pyrkien löytämään erilaisia keinoja auttaa huoltajuuskiistan keskellä olevia perheitä. Tarkastelen näitä seuraavassa lähemmin.

5.1 Vastentahtoisuus, pakko hoitaa

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mukaan huoltajuuskiistoja ei lähtökohtaisesti mielletä kuuluvaksi lastensuojelun piiriin. Tutkittavista sosiaalityöntekijöistä suurin osa jakoi ”pakko hoitaa” lähestymisnäkökulman lastensuojeluun päätyvistä huoltajuuskiistoista.

”Eihan se pelkkä huoltoriita voikaan olla peruste lastensuojelun asiakkuudelle. Se on sitten sen arviointi, milloin se on ja milloin se vaarantaa sen lapsen kasvuolosuhteet, niin sehän on sitten vaikea kysymys.”

Osa tutkittavista sosiaalityöntekijöistä oli sitä mieltä, että huoltajuuskiista ei kuulu lastensuojeluun. Samaan aikaan he totesivat myös riskit lapsen vaurioitumiselle pitkittyneen huoltajuuskiistan seurauksena.

”Siin pitää eka päästä yli sen ensimmäisen tunteen mikä itelle työntekijänä tulee, että tää ei periaatteessa kuulu meille, et älkää tulko tänne. Mut sitten kuitenkin jotenkin sit alkaa aatella sitä lasta siinä, että hän elää siinä todellisuudessa, et jos nyt kuitenkin pystyis jotain täs tekeen niin sit aika usein koittaa.”

Tutkittavilla sosiaalityöntekijöillä on aidosti huolta lapsen hyvinvoinnista huoltajuuskiistan keskellä, mutta siitä huolimatta he usein haluavat lopettaa lastensuojelun asiakkuuden ja ohjata perheen muiden palveluiden piiriin. Haastatteluista on tulkittavissa, että lastensuojelun avohuollon sosiaalityöstä huoltajuuskiistojen parissa näyttää muodostuvan sosiaalityöntekijöille vastentahtoista ja pakonomaista ilmoitusten selvittelyä sekä perheiden ohjaamista muihin palveluihin. Myös Saini ym. (2012, 1313) mukaan myös osa kanadalaisista sosiaalityöntekijöistä oli sitä mieltä, että kiistat eivät kuulu lainkaan lastensuojeluun, vaan ne pitää hoitaa perheoikeuden palveluissa ja heillä oli haluttomuutta olla mukana huoltajuuskiistoissa. He eivät halunneet sekaantua pitkittyneisiin kiistoihin ja mieluiten antoivat oikeuden ratkaista huoltajuuskiistat. Kanadalainen palvelusysteemi ei toimi asianmukaisesti, minkä seurauksena huoltajuuskiistat siirretään epäjohdonmukaisesti lastensuojeluun tuettavaksi ja koordinoitavaksi. Sosiaalityöntekijät tunsivat lastensuojelun usein huonosti sopivaksi toimijaksi huoltajuuskiistoissa. (Mt.)

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluista on tulkittavissa, että lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden vastentahtoisuus kumpuaa lastensuojelun avohuollon toimipisteissä vallitsevasta asenteesta, joka näkyy ja kuuluu lastensuojelun avohuollon eri toimipisteiden tiimeissä. Se valuu esimiehiltä tiimiin ja leviää tiimeissä kollegoiden kesken. Asenne juontaa juurensa haastatteluiden ja omankin lastensuojelun sosiaalityöntekijän kokemuksiin mukaan kirjoittamattomasta ohjeistuksesta lastensuojelun avohuollon tiimien esimiehiltä, jotka ovat saaneet ohjeistuksensa lastensuojelun päälliköltä ja lakimiesyksiköstä tulevasta rajaslinjasta tai niiden ohjeistuksien tulkinnasta. Lastensuojelun avohuollossa vallitseva tulkinnallinen linjaus johtaa siihen, että huoltajuuskiistat pyritään rajaamaan pois lastensuojelun avohuollosta ja siirtämään mahdollisuuksien mukaan muihin sosiaalihuollon palveluihin, kuten perheneuvoloihin, lastenvalvojille ja sovitteluun. Huoltajuuskiistassa olevia vanhempia ohjataan myös hakemaan käräjäoikeuden päätöstä lapsen huoltajuudesta, tapaamisista ja asumisesta. Lastensuojelun avohuollon tiukka rajauskäytäntö voi vaikuttaa sosiaalityöntekijöiden haluttomuuteen työskennellä huoltajuuskiistojen parissa ja he reagoivat ”pakosta” tulleisiin lastensuojeluilmoituksiin. Tällöin lastensuojelun avohuollon työskentelystä on vaikeaa tehdä suunnitelmallista koska sosiaalityöntekijät eivät arvioi tai he eivät voi määrittää huoltajuuskiistaa yksinään lastensuojelun asiakkuuden kriteeriksi. Lisäksi lastensuojelun avohuollossa ajatellaan, että sosiaalityöntekijöillä ei ole riittävästi aikaa, resursseja ja osaamista käydä toistuvasti tuloksettomia keskusteluja vanhempien kanssa lapsen edusta vanhempien riitatilanteessa. Lastensuojelun avohuollon yhteistyö muiden palveluiden kanssa on olematonta tai hyvin vähäistä. Lastensuojelusta huoltajuuskiistat ohjataan kyllä muihin sosiaalihuollon ja tai kolmannen sektorin palveluihin, mutta hyvin usein ilman ammatillista

vuoropuhelua. Kokemukseni ja tehtyjen haastatteluiden mukaan muut palvelut vaikuttavat toimivan samoin periaattein lastensuojelun kanssa.

5.1.1 Auttamisen vaikeus

Huoltajuuskiistan keskellä elävät perheet ovat vaikeassa tilanteessa ja lastensuojelun näkökulmasta katsottuna sekä lapset että vanhemmat tarvitsevat ulkopuolista apua. Useat tutkittavat sosiaalityöntekijät kuvasivat toistuvasti sitä, että huoltajuuskiistan osapuolet eivät ole enää autettavissa lastensuojelun keinoin. Kaikki tukittavat sosiaalityöntekijät kertoivat lastensuojelun vaikeuksista puuttua huoltajuuskiistaan, sen syntymekanismeihin, vallitsevaan nykytilanteeseen sekä vanhempien kanssa käytävään visiointiin tulevasta. He kuvasivat vanhempien olevan kykenemättömiä ottamaan vastaan lastensuojelun tukea. Hyvin usein huoltajuuskiistan osapuolet haluavat kiistaan oman näkemyksen mukaisen ratkaisun eivätkä enää kykene näkemään tai kuulemaan lastensuojelun näkemystä lapsen edusta ja riidan haitallisesta vaikutuksesta lapseen. Kiistelevät vanhemmat eivät juurikaan enää kunnioita viranomaisen puuttumista vaan jatkavat toimintaansa oman näkemyksensä mukaan. Hyvin usein heillä ei ole enää myös voimavaroja, osaamista tai halua muutokseen.

”Hirveen harvoin kuitenkin siinä eroaikaan käytetään niitä palveluita, vaikka niitä oisi tarjolla. Kaikenlaista pariterapiaa, perhe asioiden sovittelua sun muuta. Ei sitten oo siinä kohtaa voimavaroja tai valmiuksia käydä sitä työtä.”

Tutkittavat sosiaalityöntekijät nostivat varhaisen tuen saavutettavuuden ja toimivuuden merkityksellisiksi huoltajuuskiistojen syntymisen ja niiden pitkittymisen estämiseksi.

”Yhä enemmän tarvittaisi niitä semmoisia niin kuin ihan semmoisia palveluita just, että niin kuin vanhemmille kuin lapsille mihin on helppo, helpompi ottaa niin kuin yhteyttä. Että lastensuojelu on isoin kynnys ja sitten se tuo niin kuin omat juttunsa ja tämmöset organisaation sisällä olevat leimat ja kaikki mitä siihen liittyy. Vaan, että olis siinä lähellä jotenkin niin kuin ne arjen ihmiset, jotka tapaa päivittäin; päivähoito, koulu, ystävät. Niin vois ohjata, että hei mee siihen ota siihen yhteyttä.”

Myös Cashmore ja Parkinsonin (2011, 201) mukaan varhaisempi puuttuminen huoltajuuskiistoihin olisi hyödyllistä huoltajuuskiistojen ratkaisuihin. Heidän tutkimuksensa mukaan varhaisen puuttumisen tavoitteena olisi vanhemman oman käytöksen muuttuminen ja vanhempien yhteisen ymmärryksen syntyminen vanhemmuuden järjestelyistä eron jälkeen. He toteavat varhaisen puuttumisen voivan vähentää toisen vanhemman epäluottamusta toisen vanhemman taitoon olla

lapsen kanssa myös eron jälkeen. (Mt.) Myös Saini ym. (2013, 130) toteavat lapsen huoltajuuteen liittyvien tekijöiden varhaisen arvioinnin ja tunnistamisen parantaminen olevan välttämätöntä, jotta voidaan tehokkaasti hyödyntää niukkoja resursseja lasten suojelemiseksi vanhempien huoltajuuskiistassa.

Helsingin kaupungin internet-sivuilta Sosiaali- ja terveystalvelujen alta löytyvät kaikki julkiset perheiden talvelut, sekä kattavasti tietoa eri järjestöjen tarjoamista talveluista. Tarjolla on tietoa sekä talveluista että auttavista tahoista ja ohjeistusta, miten toimia parisuhteen ja vanhemmuuden kriiseissä. Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mukaan lastensuojeluun päätyvät ne kiistoissa olevat vanhemmat, jotka ero-ongelmien ilmetessä, kykenevät harvoin hyödyntämään tarjolla olevia varhaisen tuen talveluita. Helsingin kaupungin ensimmäisessä perhekeskuksessa Itäkeskuksessa avattiin vuoden 2019 alusta uusi ero info -talvelu, joka tarjoaa monipuolista informaatiota eroa miettiville perheille. Vanhemmilla on mahdollisuus tavata lastenvalvojaa ja kolmannen sektorin talvelun edustajaa ilman ajanvarausta. Ero info -talvelussa voi asioida nimettömänä ja sieltä voi saada monipuolista opastusta hyvään eroon. (Helsingin kaupunki 2019.)

5.1.2 Ohjaus muihin talveluihin

Tutkimillani useilla lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöillä vaikutti olevan vahva ajatus ja asenne rajata huoltajuuskiistat nopeasti ja tiukasti pois lastensuojelusta. Asenne ja rajaustarve kumpusi lastensuojelun tiimien esimiesten ja viraston lakimiesyksikön taholta muodostuneesta työohjeistuksesta. Sen mukaan lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijä ei saa käyttää paljoa aikaa huoltajuuskiistojen parissa ja huoltajuuskiistassa olevat vanhemmat tulee ohjata selkeästi niihin sosiaalihuollon talveluihin, jotka on osoitettu huoltajuuskiistojen parissa työskentelyyn.

”...Meillä on joskus vuosia sitten annettu semmoinen ohje tuolta lakimiesyksiköstä, tai kerrottu näin miksi ihmeessä te puututte näihin huoltajuuskiistoihin, et rajatkaa se asia ensi sijaisesti niin kuin sinne perheoikeudelliset asiat yksikköön lastenvalvojille et rajatkaa se sinne. Ainoastaan, jos alkaa näyttää siltä et lapset alkaa voimaan huonosti. Niin mä muistan tällöisen tiukan ohjeen ja mä aika tiukkaan oon pitänyt siitä kiinni.”

Taskinen (2003, 46-47) ja Auvinen (2002, 121) toteavat, että sosiaalitoimeen on nimetty neljä roolia, jotka poikkeavat tavoitteiltaan ja tehtäviltään toisistaan. Lastenvalvoja voi vahvistaa vanhempien tekemät sopimukset lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisista. Jos tarvitaan sovittelua ratkaisuun pääsemiseksi, neuvottelut tapahtuvat perheasiainsovittelussa. Sosiaalitoimella ei ole itsenäistä

toimivaltaa riitatilanteissa vaan sosiaalitoimi tekee pyynnöstä olosuhde- ja täytäntöönpano selvityksiä tuomioistuimille. Lisäksi sosiaalitoimen toimipaikoista erityisesti perheneuvolat pystyvät antamaan kriisiapua ja terapeutista tukea perheille. Perheneuvolat voivat järjestää erilaisia ryhmiä sekä vanhemmille että lapsille. Näillä ryhmillä pyritään antamaan tukea vanhemmille ja lapsille eron eri vaiheissa. Perheneuvolassa asioineiden vanhempien palautteen mukaan eroauttaminen on osoittautunut toimiviksi. Myös tutkittavat sosiaalityöntekijät nimeävät perheneuvolat, perheasiain sovittelijat, lastenvalvojat ja tuomioistuimet sosiaalitoimen muiksi palveluiksi. Osa haastateltavista sosiaalityöntekijöistä ohjasi vanhempia hakemaan myös terapeutista keskusteluapua huoltajuuskiistaan johtaneiden asioiden läpikäymiseksi. Tutkittavat sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan huoltajuuskiistojen syntymiseen vaikuttavat hyvin usein vanhempien keskinäiset läpikäymättömät ristiriidat.

”...Ne mieluummin puhuu siitä toisesta vanhemmasta paha kuin mitä puhuisi siitä lapsesta ja miten ne asiat vaikuttaa siihen lapseen. Siinä joutuu ihan hirveästi aina palauttelemaan niin, että tää teidän lapsi tässä välissä ja tota sen takia mää oon aika paljon sitten myös niin kun yrittänyt aina ohjata niitä vanhempia muitten niin kuin tukien vaikka psykiatrian polille tai jonnekin muualle, missä ne saisi oman ajan puhua, jotta niillä ei olisi niin paljoa tarvetta niin kuin mulle puhua niistä asioista.”

Lastensuojelun avohuollon pääsääntöinen ajattelu ja suhtautuminen huoltajuuskiistoihin on tulkittavissa tutkimuksen haastatteluista, joiden mukaan huoltajuuskiistojen parissa tarvittava aika ja ehkä työtehtävän mukainen osaaminen ovat sosiaalitoimen muissa sosiaalihuollon palveluissa. Tutkittavat sosiaalityöntekijät ovat orientoituneet ohjaamaan huoltajuuskiistan osapuolet olemaan yhteydessä lastenvalvojaan, perheasiain sovitteluun ja perheneuvolaan, lastensuojelun työn jäädessä taustalle tai kokonaan pois. Myös Saini ym. (2013, 132) mukaan Kanadan lastensuojelun sosiaalityöntekijöille on merkityksellistä, että he lastensuojelussa ovat tietoisia siitä, mitä olemassa olevia palveluita huoltajuuskiistan osapuolille on tarjolla, jotta he osaavat ohjata vanhempia oikea-aikaisesti palveluihin. Kohdennetut palvelut voivat auttaa perheitä läpi vaikean eron ja tukea myös eron jälkeen. (Mt.) Lisäksi tutkimani helsinkiläiset sosiaalityöntekijät kertoivat, että pahoissa ristiriitatilanteissa vanhempia ohjataan aloittamaan oikeusprosessi ja hakemaan oikeuden päätös lapsen huollosta ja tapaamisista. Sosiaalityöntekijät tiedostivat myös sen, että hyvin usein oikeuteen sekä lastensuojeluun päätyneet huoltajuuskiistat jatkuvat riippumatta oikeuden päätöksistä toisen vanhemman ollessa tyytymätön oikeuden päätökseen. Heidän kokemuksen mukaan oikeuden päätökset eivät aina välttämättä ratkaise tai lopeta huoltajuuskiistaa.

”Se oikeusprosessi on jo käyty ja ratkaisu tullut ja riita jatkuu yhä edelleen. Se on kyllä tosi jotenkin turhauttavaa ja siinä mä pyrin kyllä aika tosi sellaiseen rajattuun työskentelyyn, että jos siinä ei tule

jotain radikaalia uutta tietoa mikä ei ole ollut silloin tiedossa että. Mä koen sen aika niin kuin hankalana.”

Haastatteluista on tulkittavissa, että lastensuojelun avohuollosta pääsääntöisesti pyritään ohjaamaan huoltajuuskiistat muiden palvelujen äärelle. Lastensuojelussa selvitetään lastensuojelun yhteiskunnallisen tehtävän mukaisesti ainoastaan tulleet lastensuojeluilmoitukset. On kuitenkin mahdollista, että lastensuojelun avohuollossa ei aktiivisesti työskennellä pitkittyneiden huoltajuuskiistojen parissa, koska lastensuojelulle ei ole osoitettu muuta selkeää roolia huoltajuuskiistoissa. Sosiaalityöntekijät eivät pidä huoltajuuskiistoja lastensuojelulle kuuluvana asiana, koska vanhempien kiistoille on sosiaalitoimen organisaatioiden välisessä työnjaossa osoitettu palvelut perheneuvolasta ja perheasiain sovittelusta. Jos nämä palvelut eivät auta ratkaisun löytymisessä, vanhemmat voivat hakea ratkaisua tuomioistuimesta. Hyvin usein ne perheet, jotka kiistelevät toistuvasti oikeudessa lapsen huollosta ja tapaamisista ovat myös kykenemättömiä työskentelemään perheneuvolassa tai sovitteluissa huoltajuuskiistan lopettamiseksi.

5.1.3 Toivottomuus ja turhautuneisuus

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden kommenteissa toistui toivottomuus siitä, että huoltajuuskiistan keskellä pitkään eläneet ja toimineet lapset ja vanhemmat eivät ole autettavissa. Sosiaalityöntekijät kokivat toivottomaksi kohdata huoltajuuskiistassa olevia perheitä lastensuojelun keinottomuuden ja resurssien vähyys vuoksi. He olivat yhtä mieltä siitä, että huoltajuuskiistat tarvitsevat työntekijöiltä paljon aikaa. Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan käytettävissä oleva aika ja tarjolla olevat lastensuojelun avohuollon resurssit eivät riitä huoltajuuskiistojen parissa tarvittavaan aikaan vievään pitkäjänteiseen lastensuojelun työskentelyyn, vaikka heillä olisi siihen tahtoa ja ehkä osaamistakin.

”ei ole aikaa tavata riittävän usein. Et jos ajatellaan, että vanhempia ei pysty tavata samassa neuvottelussa niin se vaatii jo kaksi tapaamista ja jos aattelee, että lasta pitäisi tavata tosi tiiviisti niin on se aika mahoton yhtälö. ”

Lisäksi haastateltavat sosiaalityöntekijät korostivat sitä, että he eivät ehdi kuunnella huoltajien tunnekuormaa riittävästi, mikä olisi heidän mielestä tärkeää, kun työskennellään huoltajuuskiistojen keskellä olevien perheiden kanssa. Houston ym. (2017, 366) mukaan myös Kanadan sosiaalityöntekijöillä oli kokemusta siitä, että työskentely huoltajuuskiistojen parissa vaatii heiltä enemmän aikaa ja sitoo heidän tunteita enemmän kuin muut lastensuojelun asiakkuudet. Myös Saini

ym. (2012, 1314) mukaan lukemattomat puhelut ja ilmoitusten tutkimiset huoltajuuskiistoissa vievät sosiaalityöntekijöiden energiaa, mutta myös vievät heidän aikaa pois muilta lastenkaltointkohtelun tapauksilta. Lisäksi Cashmore ja Parkinson (2011, 200-202) toteavat, että huoltajuuskiistojen taustalla olevat kysymykset pienten lasten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista ja isompien lasten kieltäytymiset toisen vanhemman tapaamisista vaativat kunnollista tutkimusta ja perehtyneisyyttä ja terapeuttisia väliintuloja. (Mt.)

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden toivottomuus ja turhautuneisuus kumpuavat myös siitä, että huoltajuuskiistat vievät aikaa oikeilta lastensuojelun tapauksilta. Tästä on tulkittavissa, että huoltajuuskiistoja ei pidetä lastensuojeluun kuuluvana työnä. Seuraavassa erään tutkittavan sosiaalityöntekijän kommentissa tulee selkeästi esiin ristiriita huoltajuuskiistojen olemuksesta ja lastensuojelun sosiaalityön suhtautumisesta kiistoihin.

” Ehkä me siinä voidaan lastensuojellisesti sitten jotenkin auttaa ja yrittää käydä keskusteluita vanhempien kanssa mut sitten tää toinen, että missä tai miten niin kuin erottaa nämä oikeat lastensuojelun keissit sitten näistä huoltajuuskiistoista niin se on ehkä se vaikeus.”

Tutkittavan sosiaalityöntekijän kommentissa on myös tulkittavissa ilkeän ongelman, lastensuojelun puuttumisen ja lastensuojelun asiakkuuden määrittelyn vaikeutta. Tutkittavat sosiaalityöntekijät kuulivat ja näkivät lapsien kärsimyksen mutta turhautuvat siitä, että joutuvat niissä kuin sivustakatsojiksi, koska lastensuojelussa ei ole aikaa eikä keinoja millä puuttua näiden lasten kärsimykseen. Myös Kanadan lastensuojelun sosiaalityöntekijät ilmaisivat suurta huolta lasten hyvinvoinnista huoltajuuskiistan keskellä. He yrittivät hyvin usein keskustella näistä huolenaiheista vanhempien kanssa ja kokivat myös raskaaksi vanhempien vähäisen arvostuksen työntekijöiden huolesta vanhempien puheiden negatiivisesta vaikutuksesta lapseen. (Saini & ym. 2012, 1312).

5.1.4 Epäselvän huolen paine

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mukaan vanhemmat hakevat sosiaalityöntekijästä toistuvasti liittolaista ja ymmärrystä omalle kannalleen. Sosiaalityöntekijät puolestaan pyrkivät toistuvasti kertomaan vanhemmille olevansa lapsen puolella ja ajavansa lapsen etua. Heidän puolueettomuus ja tasapuolisuus käytettävän ajan kanssa ovat tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mukaan koetuksella vanhempien kovan painostuksen alla.

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mukaan huoltajuuskiistoja sävyttää koko ajan epäselvä huoli. Heidän mukaan toinen vanhempi saattaa syyttää toista vanhempaa vahingollisesta päihteiden

käytöstä, aggressiivisuudesta, seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai huolimattomuudesta lasta kohtaan. Sosiaalityöntekijöiden onkin äärimmäisen vaikeaa nähdä, onko vanhempien huoli aitoa vai johtuuko huoli ainoastaan vanhempien välillä vallitsevasta huoltajuuskiistasta.

”Mulla tuli heti mieleen, se mun ajatus oli se, okei tää isä on, isä ei oo oikein päässyt siitä suhteesta tavallaan eteenpäin. Niin mun ajatus oli no niin, että nyt se isä on tässä vaan sitä vaan harmittaa, että äidillä on tällöinen uusi miesystävä ja isä tekee tässä nyt kiusaa äidille, et se oli mun oletus siitä. Koska ei voi tietää asioita sä teet niitä oletuksia. Niin tää on mun mielestä niin kuin voi olla aika pelottavaakin, jos ne oletukset tai tällöiset menee ihan vikaan sitten.”

Buckley ym. (2011, 130) mukaan myös vanhemmat ajattelevat huolen arvioimisen huoltajuuskiistassa olevan vaikeaa, mutta heidän mielestä sosiaalityöntekijöiden tulisi osata erottaa oikeat huolet vääristä, koska se on osa heidän työtä. Toisaalta Inkilä ja Paavilaisen (2013, 155) mukaan toinen vanhempi haluaa ehkä osoittaa toisen vanhemman lastensuojeluun huonossa valossa ja sitä kautta kerätä myös materiaalia oikeudenkäyntiin lapsen huollosta ja tapaamisesta. Joissakin tapauksissa vanhempien tekemät ilmoitukset poliisille ja lastensuojeluun eivät saa Cashmore ja Parkinson (2011, 200-202) mukaan tarvitsemaansa vakavaa huomiota ja vanhempien huolet eivät tule riittävästi ja oikeudenmukaisesti kuulluksi ja nähdyksi lastensuojelussa. Ratkaisemattomat huolet lasten turvallisuudesta jatkavat vanhempien kiistaa.

Tutkielmani haastatteluissa ilmeni, että lastensuojelun avohuollossa vältetään kannanottoa tai lastensuojelullista rajaamista joko suullista toisen vanhemman tukemista tai sijoittamalla lapsi kiireellisesti toisen vanhemman luokse tai molempien kotien ulkopuolelle. Sijoitukseen päädytään vain ääritilanteessa, jos toinen vanhempi on lapselle vakavasti vaaraksi esim. päihteidenkäytön vuoksi tai kaltoinkohtelun riski lapsen arjessa on ilmeinen. Houston ym. (2017, 266) toteavat, että kiistan keskellä oleva lapsi hyvin harvoin sijoitetaan perheen ulkopuolelle, mutta lastensuojelussa voidaan ottaa kantaa toisen vanhemman paremmuudesta hoitaa lasta. (Mt.) Puolestaan Saini ym. (2012,1312) mukaan sosiaalityöntekijät eivät ota kantaa huoltajuuskiistassa, koska lastensuojelulla ei ole toimivaltaa asiassa. Kuitenkin he joutuvat tasapainoilemaan vanhempien ja muiden tahojen vaatimusten kanssa arvioidessaan lapsen kaltoinkohtelun riskiä. Puolestaan Buckley ym. (2011, 132) mukaan Irlannissa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työotteeseen ja toimintaan saattavat vaikuttaa heidän kiinnittymisensä lasten kanssa tapahtuvaan työskentelyn ohjeistusten ja säännösten noudattamiseen. Tämä voi vähentää heidän itseluottamustaan työskennellä ero-ongelmien kanssa kamppailevien aikuisten parissa. Lisäksi Irlannissa on joillakin alueilla epävarmuutta siitä, riittääkö epäily perheväkivallan jatkumosta lastensuojelun asiakkuuden syyksi. (Mt.) Vanhempien on myös

vaikeaa saada lastensuojelusta vastauksia ja reaktiota, huolimatta heidän toistuvista yhteydenotoista ja kysymyksistä (Buckley & ym. 2011,130).

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mukaan kaikki lastensuojeluilmoitukset käsitellään, mutta heidän suhtautumisensa ilmoitusten vakavuuteen voi vaarantua, johtuen meneillään olevasta huoltajuuskiistasta, varsinkin kiistan pitkittyessä.

”Mä en ole ollut oikein varma siitä, että tavallaan siitä, että onko ne tavallaan ihan aitoja huolia, perusteltuja epäilyjä niin kuin vanhemmalla vai onko se niin, että siinä pyritään jotenkin mustamaalaamaan sitä toista.”

Buckley ym. (2011, 130) mukaan eronneiden vanhempien kokemus on, että lastensuojelussa ei oteta vakavasti vanhemman esittämää huolta toisen vanhemman syyllistymisestä lapsen kaltoinkohteluun, kun sosiaalityöntekijä kuulee eron olevan vanhemman huolen taustalta. Jotkut vanhemmat kokivat sosiaalityöntekijän myös estyneeksi, koska heidän ero on riitainen ja sosiaalityöntekijöillä on vaikeutta arvioida vanhempien esittämien huolien todenperäisyyttä. Inkilä ja Paavilaisen (2013, 159) tutkimukseen osallistuneiden huoltajuuskiistassa kamppailevien etäisien kokemusten mukaan lastensuojeluilmoituksia ei käsitellä ja ne eivät johda toimenpiteisiin. Lastensuojelun muistiinpanoihin kirjataan vain äidin näkökulma ja etäisät eivät saa tietoa ilmoitusten käsittelyn etenemisestä. Myös Saini ym. (2013, 129-130) mukaan lastensuojeluilmoituksen todenperäisyyttä arvioitaessa, käytettävissä oleva vanhemman huoli vaikuttaa työntekijän arvioon huolen aitoudesta. Huoltajuuskiistojen yhteydessä hyvin usein esiintyvät myöhemmin vääräksi todetut huolet.

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mukaan vanhemmat ovat usein huolissaan toisen vanhemman kyvystä huolehtia lapsesta, lapsen toistuvasta altistumisesta toisen vanhemman lasta vaurioittavalle käytökselle ja lapsen kuullen tapahtuvasta toisen vanhemman nimittelystä. Nämä samat huolenaiheet nousivat esiin myös Inkilä ja Paavilaisen (2013, 155) tutkimuksessa lapsesta erillään asuvan isän näkökulmasta. Nämä isät nimesivätkin lapsen kuullen tapahtuvat isän nimittelyt ja vähättelyt äidin taholta tapahtuvaksi lapsen kaltoinkohteluksi. Lisäksi heidän kokemuksen mukaan isän rooli annetaan äidin toimesta äidin uudelle kumppanille ja isän ja lapsen tapaamisille ei anneta mahdollisuutta. (Mt.)

Houston ym. (2017, 365) kirjoittivat tutkimuksessaan, että kolmasosa tulleista ilmoituksista lastensuojelussa arvioitiin olevan lapselle vaaraksi tai riskiksi hänen kasvuolosuhteissa. Ainoastaan kymmenesosa niistä arvioitiin todelliseksi riskeiksi lapsen tunne elämän vaurioitumiselle. Näistä ilmoituksista Kanadan Ontarion oikeus löysi lisäksi reilun kymmenesosan, jonka he katsoivat olevan vaaraksi lapselle. Tutkittavissa siis oli, että lastensuojelussa ei oltu riittävästi perehdytty ilmoituksiin

ja perheiden tilanteisiin. Kuitenkin sosiaalityöntekijät arvioivat, että ainoastaan kaksi prosenttia tulleista lastensuojeluilmoituksista olisi valheellisia tai tahallisia. Tästä syystä voidaan ajatella, että ilmoitusten huolet eivät ole riittävän isoja, jotta kriteerit lastensuojelun toimenpiteisiin täyttyisivät. Toisaalta se voi myös tarkoittaa sitä, että lastensuojelussa pyritään välttämään määrittelyä, jotta ei olla epäreiluja kumpaakaan vanhempaa kohtaan ja ei häiritä vanhempien välillä olevaa riitaa. (Mt.) Myös Saini ym. (2013, 129-130) tutkimuksen mukaan kaikista lapsia koskevista väkivalta ilmoituksista huoltajuuskiista on mukana 12:ssa prosentissa tapauksista. Näitä huoltajuuskiistoihin liittyviä tutkimusten toistuvia avauksia sävyttää sosiaalityöntekijöiden epäily huolen aitoudesta, vaikka osa heidän huolista todetaankin myöhemmin aidoksi. (Mt.)

Paine lastensuojelun toimenpiteille voi tulla sekä vanhemmilta että lapsen toimintaympäristöistä kuten päiväkodista, koulusta, perheneuvolasta ja lasten- tai nuorisopsykiatrian poliklinikalta.

” Meillehän he hyvin helposti ohjautuu perheneuvolasta tai mistä tahansa perheasiainsovittelusta tai mistä tahansa jos sieltä alkaa tuleen semmoista vähän huolitektiä toisen osapuolen taholta tai syytöksiä toista kohtaan niin sittenhän joku muukin voi tehdä sen lastensuojeluilmoituksen ja sit se ohjautuu ikään kuin tänne, että tässä on nyt näin iso huoli lapsesta ja mitä me voidaan tehdä, mitä ne meidän keinot on. Se on se puhe, neuvonta, asioiden selvittäminen, lapsen kuuleminen, mutta.”

5.1.5 Yhteistyötä haittaavia tekijöitä

Tutkittavat sosiaalityöntekijät olivat hyvin usein tyytymättömiä eri toimijoiden kanssa tehtävään yhteistyöhön tai sen olemattomuuteen sekä muiden palvelujen toimintaan.

”Sit ehkä se yhteys lastenvalvojien kanssa ei mun mielestä oo semmoinen, kun se ei ole hirveen luontevaa eikä toimivaa. Meillä ei ole siihen selkeitä rakenteita.”

Heidän haastatteluista on tulkittavissa, että lastensuojelun näkökulmasta muut palvelut valuttavat kiistat takaisin lastensuojeluun, kun perheen tilanteesta nousee huolta eikä heidän keinot näytä enää riittävän kiistan kanssa työskentelyyn. Saini ym. (2012,1313) mukaan Kanadassa sosiaalityöntekijöitä toivotaan usein tapauskoordinaattoreiksi yhteistyöhön muiden viranomaisten kanssa. Yhteistyökumppanit vaikuttavat ajattelevan, että lastensuojelu on aina kykenevä toimimaan asianmukaisesti, kun muut tahot eivät toimi. Kanadan viranomaisyhteistyössä oli myös kokemusta huoltajuuskiistan siirtämisestä lastensuojeluun, oli lapsi riskissä tai ei. Sosiaalityöntekijät kertoivat myös siitä, että yhteistyökumppanit vaikuttavat siirtävän asiakkaansa lastensuojeluun silloin, kun he eivät tiedä miten auttaisi heitä. (Mt.)

Tutkittavat sosiaalityöntekijät olivat usein turhautuneita yhteistyökumppaneiden ymmärtämättömyyteen lastensuojelun toimivallasta sekä toimintamahdollisuuksista huoltajuuskiistoissa. Myös Houston ym. (2017, 366) mukaan Kanadassa sosiaalityöntekijöillä on haasteita moniammatillisessa yhteistyössä muiden ammattilaisten kanssa. He kokivat painetta muilta ammattilaisilta huoltajuuskiistan parissa ja vaikuttaa siltä, että muut toimijat eivät tiedä tarpeeksi lastensuojelun mahdollisuuksista ja valtuuksista toimia kiistojen parissa. Lastensuojelua ei oteta mukaan moniammatilliseen yhteistyöhön eikä lastensuojelun osaamista arvosteta. (Mt.) Inkilä ja Paavilaisen (2013, 157) mukaan moniammatillista yhteistyötä sosiaalipalveluissa haittaa tiedon saannin vaikeus ja olematon tiedon kulku viranomaisten välillä. Myös tutkielmani haastatteluiden tuloksista on tulkittavissa lastensuojelun ja muiden toimijoiden toiminta omista lähtökohdista käsin. Toimijat ovat voimattomia, osaamattomia tai haluttomia tekemään asiakkaan kanssa viranomaisyhteistyötä.

5.2 Epävarmuus toimia

Tutkittavien mukaan huoltajuuskiista on vakava lastensuojelullinen huoli, johon on vaikea puuttua. Haastateltavat sosiaalityöntekijät toivat yhtä aikaa esiin huolta lapsen tilanteesta ja lastensuojelun vähäisistä keinoista puuttua huoltajuuskiistaan.

” Erosta on nyt sitten, jo toteutuneesta erosta on yli vuosi aikaa ja kummallakin on ollut omia kuvioita sen jälkeen, mutta siitä huolimatta on näin vaikee se. Yritä siinä miettiä sitten. Vanhin lapsi on oirehtinut jo pitemmän aikaa. Mä sanon, että on se kauhean vaikeeta, jotenkin miten niitä niin kuin ravistelisi. Että mä ajattelen tietysti se, että tota jos on kauheen ahdistunut, suunta psyk polille voidaan tehdä se lähete ja tota ohjata toista huoltajaa, jolla on esimerkiksi, jos on päihdeongelmaa niin päihdepoliklinikalle, että tän tyyppisiä asioita, mut se on taas kiinni heidän siitä että, se ei ole aina heidän helppoa tarttua niihin, koska se on, ne jymähtää siihen semmoiseen, jotenkin siihen omaan tuskan nautintoon.”

Tutkittavilla sosiaalityöntekijöillä oli huolta lapsen vaurioitumisesta, mutta epävarmuutta sekä epäselvyyttä siitä, miten huoltajuuskiistojen parissa voi työskennellä. Osan tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mielestä huoltajuuskiistasta johtuen perhe ei ole lastensuojelun piiriin kuuluva, eikä ole lastensuojelun keinoin autettavissa. Sosiaalityöntekijät peräänkuuluttivat muunlaista syytä, kuten lapsen omaa oireilua tai vanhemman päihteidenkäyttöä, mielenterveyspulmaa tai perheväkivaltaa, lastensuojelun toimenpiteille ja tapaamisille. Vanhempien jatkuvat riidat lapsista nähtiin olevan taakaksi lapsille ja sosiaalityöntekijät kokivat vaikeaksi arvioida kohtaa, jossa jatkuvat

vanhempien kiistat aiheuttavat vauriota lapsille. Myös Saini ym. (2012, 1312) mukaan kanadalaisten sosiaalityöntekijöiden näkemys lastensuojelun roolista oli epäselvä. Sosiaalityöntekijöillä oli vaikeutta vastata huoltajuuskiistojen tarpeisiin ja työskennellä riidan parissa. Heidän suhtautumisessa oli kuitenkin vaihtelua siinä, miten tai kuinka paljon vanhempien riitojen ajateltiin vaikuttavan lapsen henkiseen hyvinvointiin. Joidenkin sosiaalityöntekijöiden asenne oli, jos kukaan ei lyö, niin silloin ei ole huolta. Tutkijoiden mukaan sosiaalityöntekijöiden suhtautuminen johtui vähäisestä tiedosta riitojen lyhyen ja pitkän aikavälin vaikutuksista lapsiin. Sosiaalityöntekijöillä ei ollut riittävästi tietoa ja koulutusta työskennellä ja havainnoida lasten tilanteita, jotta he voisivat parhaiten auttaa lapsia. Sosiaalityöntekijät olivat epävarmoja siitä, miten edetä ja mitä tehdä huoltajuuskiistojen parissa. (Mt.) Myös Saini ym. (2013, 131) mukaan lasten altistuessa vanhempien konflikteille, vaarana olivat niiden vanhempien tavat toimia, jotka eivät kykene ratkaisemaan lapsen huoltajuutta koskevia riitoja. Näiden vanhempien toimet voivat vaarantaa lapsen oireilun varhaisen tunnistamisen ja asianmukaisen tuen saamisen. (Mt.)

Tutkittavien ryhmähaastatteluista on tulkittavissa, että työntekijöiden aika ja energia kului huoltajuuskiistoissa oman työn jäsentämiseen ja huomion painottuessa sosiaalityön osaamisen, ajan ja roolin miettimiseen, jolloin varsinainen sosiaalityö perheen auttamiseksi jäi ehkä vähemmälle huomiolle.

”Mulla alkuun muuttui tää kun otin nää kaikki kauheen vakavasti. Tai jotenkin ajattelin just, että ainahan ne lapset kärsii siitä, että ne vanhemmat tappelee. Mutta nyt sitten kun on kuitenkin vielä kokeneempia kollegoita kuullut ja näin ja se asenne, että heivataan ne tonne perheneuvolaan. Mitä me voidaan niitten kanssa, että kun niillä on se keskinäinen riita ja lapset voi suhteellisen hyvin kuitenkin. Ei tuu lastensuojeluilmoituksia lapsista itsestään niin kuin ulkopuolelta vaan ne on nää vanhemmat jotka tekee niitä. Niin ehkä mä oon kääntynyt kans siihen, että me ehkä voitaish ohjata niitä jonnekin, missä heitä pystyttäisi paremmin auttamaan paremmalla ajalla. Et jos siitä lapsesta ei ole oikeasti huolta. Mutta se on sitten sen analyysin paikka, että milloin ne lapset oikeasti kärsii ja kuinka paljon se kohdistuu niihin lapsiin.”

Haastateltavien sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä on tulkittavissa, että heidän toiminta ja yksilöllinen ajattelu ovat rajoitettuja, johtuen sosiaalityön roolin ja oman asenteen epäselvyydestä huoltajuuskiistojen parissa. Huoltajuuskiistan kanssa koettiin helpommaksi työskennellä, kun lastensuojelun asiakkuuden syynä oli selkeästi joku muu lastensuojelullinen huoli. Voidaankin tulkita, että huoltajuuskiista peitetään lapsen hyvinvoinnin ja oireilun alle. Huoltajuuskiista vakavana lastensuojelullisena huolena ei saa tarvitsemaansa lastensuojelun huomiota, jolloin lastensuojelun

avohuollon työskentelystä muodostuu usein turhautunutta asioiden toistoa ja paikallaan junaamista, missä ei edetä mihinkään.

5.2.1 Riski lasten vaurioitumisiin

Tutkittavat sosiaalityöntekijät toivat ryhmähaastatteluissa esiin suurta huolta lapsen vaurioitumisesta huoltajuuskiistan seurauksena ja varsinkin huoltajuuskiistan pitkittyessä. He kertoivat usein näkevänsä vanhempien pitkittyneen huoltajuuskiistan aiheuttavan erilaista psyykkistä tai toiminnallista oireilua lapsissa ja vanhemmat itse aiheuttavat lastensa ongelmat jatkamalla huoltajuuskiistaa.

”Jatkuva riitely jatkuva vanhempien välissä oleminen, niin se voi ihan oikeasti ja aidosti niin kuin tuottaa viimeistään nuoruusiässä niin kuin vakavia mielenterveysongelmia. Et se ei ole tavatonta, että nuoret oireilee ihan vakavalla itsetuhoisuudella ja voi sanoa, että se huoltoriita on heidät sairastuttanut.”

”Oli tämmöiset riitelevät vanhemmat ja mä sanoin niin kuin heille, että tosi tärkeää myös teidän jotenkin sanoittaa sille teidän pojalle, että ei siinä ole mitään vikaa vaikka sillä on nyt näitä tukitoimia niin kuin sieltä psyyken puolelta. Koska mun mielestä se on aika järkyttävää, että tavallaan se menee vähän siihen, että vähän niin kuin patologisoidaan jotenkin sitä nuorta. Ne näkee kyl sen kokonaistilanteen.”

Saini ym. (2012, 1312) mukaan myös osa kanadalaisista sosiaalityöntekijöistä oli huolissaan lapsen kaltoinkohtelun riskistä huoltajuuskiistassa. He kertoivat vaikeudesta arvioida lapseen kohdistuvaa henkistä kaltoinkohtelua. Kuinka määritellä syy-yhteyttä huoltajien konfliktin ja lapsen henkisen kaltoinkohtelun välillä. Syy-yhteyttä ja mahdollista manipulaatiota on vaikea näyttää oikeudessa toteen, toisin kuin fyysinen väkivalta. Sosiaalityöntekijät tasapainoilevat tämän huolen kanssa arvioidessaan kaltoinkohtelun riskiä. (Mt.)

Houston ym. (2017, 365) mukaan osalla Kanadan Ontarion sosiaalityöntekijöistä oli vaikeutta nähdä kiistan vaurioittavan lasta tai he kokivat, että kiistan aiheuttama vaurio lapselle ei ole lastensuojelun asia. Nämä näkemykset johtavat siihen, että lapset eivät ehkä saa tarvitsemaansa apua. Tässä tutkielmassa tutkittavat sosiaalityöntekijät kaikissa haastatteluryhmissä olivat harmissaan lapsen pelinappulan roolista kahden vanhemman välillä. Jotkut sosiaalityöntekijät toivat esiin mm. lapsen vieraannuttamisen tunnistettavana ilmiönä huoltajuuskiistan ympärillä käytävissä asiantuntija-keskusteluissa. Vieraannuttamisesta ilmiönä ei kuitenkaan haastatteluissa varsinaisesti keskusteltu.

Kuitenkin, yhdeksi huoltajuuskiistan tavallisimmaksi ilmenemisen muodoksi, tutkittavat sosiaalityöntekijät kuvailivat toisen vanhemman pyrkimykset estää toisen vanhemman ja lapsen tapaamisten toteutumista. Huolimatta tutkittavien sosiaalityöntekijöiden esiin tuomasta vanhemmille annettavasta kasvatuksellisesta ohjauksesta. Myös Antikaisen (2007, 146) tutkimuksen mukaan lasten hyvinvointia vahvistavat yleensä eron jälkeen molempien vanhempien säännölliset tapaamiset. Kun tapaamisiin tulee katkoksia, ne vahvistavat lapsen tunne-elämän vaihteluita.

Tämän tutkielman sosiaalityöntekijöiden teemahaastatteluiden perusteella, lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät miettivät jatkuvasti toimiaan huoltajuuskiistassa lapsen hyvinvoinnin puolesta.

” Mun mielestä on tosi vaarallisia tämmöset, jos on vaikka pitkittynyt huoltajuusriita ja sit on näitä ilmoituksia sadellut vähän puolin ja toisin. Niin sithän sä tavallaan niin kuin lähet siitä, että no niin nää nyt on taas näitä. Ja sit, jos siellä sitten onkin oikea huoli, niin se on se ongelma justinsa. Että jotenkin kun ei ole mitenkään selvän näkijä, niin on hirveen vaikeeta. Ku mitäs jos joku kertoo tavallaan et joku asia onkin totta miten sä niinku suhtaudut niihin väitteisiin. Että tää on varmaan yks semmoinen iso kysymys siinä, että lähet sä siitä, että niin kuin miten sä koet ne, mitä sä ajattelet niistä.”

Saini ym. (2013, 130) mukaan lasten turvallisuus on lastensuojelun keskeisin tehtävä. Lastensuojelun työntekijöiden pitää olla valppaita mm. perheväkivallan ja erilaisen kaltoinkohtelun riskeistä huoltajuuskiista tapauksissa. Vanhempien ero esim. perheväkivallan seurauksena ei takaa lapsen turvallisuutta vaan jokainen kohtaaminen ja vaihtotilanne ovat riskitilanteita lapsen kaltoinkohtelulle. Huoltajuuskiista voi merkitä lapsille henkistä kaltoinkohtelua ja se altistaa lapsen psyykkiselle tai fyysiselle oireilulle enemmän kuin vanhempien ero, joka sujuu hyvin. Vanhemmuuden konflikteilla ja huoltajuuskiistoilla on yhteys joka ennustaa lapsille sopeutumattomuutta vanhempien eron jälkeen. (Mt.) Myös Buckley ym. (2011, 131) mukaan työntekijät ovat usein avuttomia ja voimattomia, kun kaltoinkohdeltu vanhempi tarvitsee fyysistä ja psyykkistä tukea. Vanhemman oma kyky suojata itseään ja reagoida vaikeassa tilanteessa, korreloi suoraan lapsen hyvinvoinnin kanssa.

5.2.2 Sosiaalityön epävarmuus on riski lapselle

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluista on tulkittavissa, että lastensuojelun avohuollon sosiaalityön rooli huoltajuuskiistoissa koettiin epävarmaksi, joka ilmeni myös moniammatillisessa yhteistyössä. Heidän mukaan huoltajuuskiistat eivät oikeasti kuulu lastensuojeluun, vaikka lapsen vaurioituminen on nähtävissä. Lastensuojelun toimenpiteisiin

ryhtymisessä on paljon esteitä ja epäselvyyttä. Osa tutkittavista sosiaalityöntekijöistä koki, että huoltajuuskiistat tulevat liian helposti leimatuiksi myös lastensuojelussa. Omat ja muiden tulkinnat huoltajuuskiistojen laukaisemista huolista koettiin pelottaviksi ja toistuvat lastensuojeluilmoitusten selvittelyt lapsille raskaiksi ja jopa haitallisiksi toimenpiteiksi. Osa sosiaalityöntekijöistä pohti lastensuojelun viranomaisena oikeutusta huoltajuuskiistoissa asettaa lasta toistuvasti rajuun ristiriitaan lasten tapaamisten muodossa.

”Mä ajattelen, että se on lapselle hirvittävän vaurioittavaa myös se sosiaalityöntekijöiden toiminta. Jos jatkuvasti joutuu käymään niin kuin päiväystyöluontoisesti lastensuojelussa arvioituttamassa jotain mustelmiansa siksi, että toinen vanhempi väittää niiden syntyneen toisen pahoinpitelemänä, niin se itsessään siis niin kuin myöskin lisää sen lapsen pahoinvointia. Ja tää on sit se asia kyllä, joka on vaikea.”

Myös Saini ym. (2012, 1312) mukaan osa sosiaalityöntekijöistä Kanadassa koki lastensuojelun vaikeuttavan ja pahentavan meneillään olevaa kiistaa, minkä vuoksi lastensuojelun ei tulisi olla osallisena. Tämän tutkielman tutkittavien haastatteluista on tulkittavissa, että lastensuojelullisesta huolesta huolimatta sosiaalityöntekijöiden on vaikea puuttua vallitsevaan tilanteeseen, jolloin lastensuojelun avohuollon työskentelystä tulee epävarmaa ja suunnatonta.

Tässä tutkimuksessa tutkittavat sosiaalityöntekijät tasapainoilevat jatkuvasti huolen kanssa ja kokevat lastensuojelun keinot hyvin vähäisiksi. He tiedostavat lapsen näkökulman ylläpidon vanhemmille olevan riittämätöntä. Sosiaalityöntekijöiden mukaan on vanhemmista kiinni haluavatko tai kykenevätkö he ottamaan lastensuojelun apua vastaan. Tutkittavat sosiaalityöntekijät pyrkivät jatkuvasti ohjaamaan vanhempia miettimään toimiaan lapsen näkökulmasta ja muuttamaan omaa käytöstään sekä suhtautumistapaansa sen mukaan. Myös Saini ym. (2012, 1311) mukaan sosiaalityöntekijät tiedostavat lapsen vaikean tilanteen ja huomaavat lasten suuren lojaaliuden vanhempien kohtaan. Lapsella ei ole mahdollisuutta muodostaa omaa mielipidettään vanhempien tiukan painostuksen alaisuudessa. Vanhemmilla ei ole käsitystä oman käytöksen vaikutuksista lapseen. Vanhemmat ovat vihaisia toisilleen ja sanovat vihaisena asioita ymmärtämättä samalla loukkaavansa lasta. (Mt.)

Tutkittavat sosiaalityöntekijät tiedostavat, että heidän omat yksilölliset asenteet vaikuttavat työotteeseen huoltajuuskiistojen parissa. Heidän mielestä jatkuva itsereflektio ja tiimityöskentely nähdään merkityksellisenä huoltajuuskiistojen parissa työskenneltäessä. Lisäksi lastensuojelun avohuollon toiminnan rakenteet vaativat laajempaa sosiaalityön sisäistä tarkastelua. Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden ryhmähaastatteluista on kuultavissa huoltajuuskiistassa olevien vanhempien

haluttomuus lastensuojelun työskentelyyn. Haastatteluista voidaan tulkita sosiaalityöntekijöiden omien, eri työyhteisöjen ja koko lastensuojelun sosiaalityön asenteiden olevan ratkaisevassa roolissa, kuinka lastensuojelun avohuollossa työskennellään huoltajuuskiistojen parissa. Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden asenteet työskentelyyn olivat laajasti haluttomia, johtuen kiistojen vaikeudesta, turhauttavuudesta ja tehdyn työn tuloksettomuudesta. Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden keskusteluista on myös tulkittavissa vanhempien kykenemättömyys nähdä kiistaa lapsen silmin, mikä yhdessä epävarman sosiaalityön etenemissuunnitelman kanssa toimii yhtenä esteenä yhteistyön ja auttamissuhteen syntymiselle.

5.2.3 Tunteiden raskas kuorma

Huoltajuuskiistat herättävät tutkittavissa sosiaalityöntekijöissä paljon erilaisia tunteita. Heidän mukaan kiistan aiheuttaman tunnekuorman kohtaaminen on hyvin raskasta ja erittäin kuluttavaa. Myös Saini ym. (2012, 1314) mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokevat paljon henkistä stressiä työssä huoltajuuskiistojen parissa. Huoltajuuskiistoissa osapuolten välillä oleva jatkuva kriisi ja jännite luovat lastensuojeluun raskaan työskentely maaston. Tutkittavat sosiaalityöntekijät kertoivat huoltajuuskiistojen herättämien tunnetilojen ja vanhempien perustelujen vievän helposti mukana ja lastensuojelun sosiaalityöntekijän tasapuolisuus ja puolueettomuus voivat ajoittain vaarantua. Myös vain lapsen puolelle asettuminen on sosiaalityöntekijöistä ajoittain vaikeaa, vanhempien kertoessa omia näkemyksiään ja kokemuksiaan huoltajuuskiistan aikana. Eräs tutkittava sosiaalityöntekijä pohti myös lastensuojelun puolueettomuuden mahdottomuutta kysymällä, voidaanko me lastensuojelussa ylipäänsä olla ottamatta kantaa. (Mt.)

Buckley ym. (2011, 130) mukaan Irlannissa tehdyssä tutkimuksessa vanhemmat kertoivat kokevansa myös raskasta tunnekuormaa sosiaalityöntekijöiden toiminnan vuoksi. Vanhemmat kokivat, että lastensuojelussa ei oteta vakavasti heidän huoliaan, eivätkä vanhemmat tule näin ollen kuulluksi. Pahimmillaan vanhemmat voivat vaipua suureen epätoivoon, kokea psyykkistä ja fyysistä pahoinvointia ja pelkoa siitä, että sosiaalityöntekijä vie lapsen pois vanhemmalta. Vanhemmat kokivat myös, että sosiaalityöntekijät eivät kohtelee vanhempia tasapuolisesti huomoidessaan ja arvioidessaan molempien vanhempien vanhemmuutta. Lisäksi vanhemmat kokivat heidän oman huolehtivaisuutensa ja halunsa todistaa omat huolet oikeiksi, kääntyvän heitä vastaan syytöksiksi omalle lapselle aiheutetusta ahdistuksesta. (Mt.)

Tutkittavat sosiaalityöntekijät kokivat huoltajuuskiistaperheet usein myös rasittaviksi asiakkuuksiksi, koska vanhemmat vaativat sosiaalityöntekijöitä ottamaan jatkuvasti kantaa ja auttamaan vanhempia

heidän näkemyksen mukaan. Sosiaalityöntekijät kokivat työskentelyn usein turhauttavina, toistuvina, samojen asioiden keskusteluina huoltajien ja yhteistyökumppaneiden kanssa. Tutkittavat sosiaalityöntekijät toivat esiin turhautumista myös vanhempien vaikeudesta keskittyä puhumaan lapsista muutoin kuin oman huolipuheen kautta. Tämä tarkoitti hyvin usein toisen vanhemman vahingollisuuden korostamista. Sosiaalityöntekijöitä turhautti myös oman toiminnan toistuva perustelun tarve vanhemmille ja ajoittain myös yhteistyökumppaneille. Buckley ym. (2011, 131) mukaan Irlannissa tehdyssä tutkimuksessa vanhemmat kokivat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden vaihtavan mielipidettä ja näkemyksiä aina puhuttuaan toisen vanhemman kanssa. Heidän mielestä toinen vanhempi manipuloi sosiaalityöntekijöitä. Vanhemmat kokivat olevansa syytettyinä, vaikka heidän mielestä kiistan syy on vain toisessa vanhemmassa. Vanhempien mielestä sosiaalityöntekijät ovat myös haluttomia uskomaan muutokseen ja syyttävät helposti toista vanhempaa, koska hän päästää lapsen tapaamaan esim. väkivaltaista toista vanhempaa. Isät sivuutetaan usein vanhempina. Heidän kanssa ei keskustella, eikä heitä kutsuta lastensuojelun tapaamisiin. Vähemmän aktiivisen isän huolia ei juurikaan kuunnella, vaikka ne koskisivat äidin tekemää väkivaltaa. Vaikuttaa myös siltä, että mielenterveys- ja alkoholiongelmissa kärsivää lapsen äitiä oli helpompi uskoa kuin lapsen isää. (Mt.) Tämän tutkimuksen haastatteluista on kuultavissa sosiaalityöntekijöiden huoltajuuskiistoihin liittyvä vaikeus ja niiden esiin nostattamat monenlaiset tunteet, jotka kumpuavat kiistoihin läheisesti kuuluvasta subjektiivisesta kokemuksellisuudesta ja jatkuvasta tulkinnallisuuden ja punnitsemisen läsnäolosta. Huoltajuuskiistassa olevien perheiden auttamistyötä vaikeuttavat vanhempien keskustelemattomuus ja omiin poteroihin eristäytyminen.

Tutkittavia sosiaalityöntekijöitä ahdisti kohdata huoltajuuskiistassa olevia vanhempia. Yhteisen ymmärryksen hakeminen vanhempien kanssa koettiin vaikeaksi. Työskentely ja huoltajuuskiistassa olevien vanhempien kohtaaminen koettiin yhdeksi lastensuojelun vaikeimmaksi työtehtäväksi. Haastatteluista on tulkittavissa, että sosiaalityöntekijöiden ahdistus nousee lastensuojelun keinottomuudesta vaikean ongelman kanssa. Tutkittavat sosiaalityöntekijät kertoivat olevansa jumissa huoltajuuskiistojen parissa. Myös Saini ym. (2012, 1314) mukaan Kanadan sosiaalityöntekijöiden keskuudessa huoltajuuskiistat nostattavat paljon turhautuneisuutta. Turhautumisen tunne nousee usein lastensuojelun toimivallan puutteesta ja huoltajuuskiistoihin liittyvien päätösten tekemisestä oikeudessa. Useiden sosiaalityöntekijöiden mielestä heidän ei tulisi olla mukana huoltajuuskiistoissa. He toimivat kiistoissa systeemin vuoksi pakotettuna, toimivaltansa ulkopuolella ja lisäksi muiden viranomaisten luoman paineen alla. Työskentelyn perusteeksi huoltajuuskiistoissa nousee perheen hajoamisesta nouseva monimutkainen ongelma. (Mt.)

Tutkittavat sosiaalityöntekijät kokivat myös ärtymystä, sääliä, suuttumusta ja pahaa oloa lapsen puolesta. Ärtymystä heissä herätti mm. kiistelevien vanhempien tapa käyttää sosiaalityöntekijää sihteerinä ja apuna toista vanhempaa vastaan. Lastensuojelun muistiinpanoja ja huomioita halutaan käyttää oikeudessa toista vanhempaa vastaan, ei yhteisen ymmärryksen lisäämiseksi ja yhteistyön rakentamiseksi. Lisäksi Saini ym. (2012, 1313) mukaan työskentely huoltajuuskiistaperheissä aiheuttaa sosiaalityöntekijöille paljon turhautumista ja ärtymystä. He tuntevat myös pelkoa ja psyykkistä stressiä sekä tuntevat olevansa jumissa. Huoltajuuskiistat aiheuttavat sosiaalityöntekijöille henkistä kuormaa, joka on myös suurempaa kuin muissa lastensuojelun asiakkuuksissa. (Mt.)

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden haastatteluista on tulkittavissa huoltajuuskiistojen aiheuttava vahva tunnelataus, joka vie paljon sosiaalityöntekijöiden voimavaroja. Tunteiden kohtaaminen ja niiden kestäminen koettiin kuitenkin osaksi lastensuojelutyötä sekä tärkeäksi ja merkittäväksi menetelmäksi työskentelyssä huoltajuuskiistoissa kamppailevien perheiden kanssa.

”Kyl mä ajattelen, et se työskentely ja nämähän vie paljon ja on siinä se tunnekuorma mutta sitähän se tässä työssä on se tunnekuorma. Niin kuin jollain tavalla kannattelu sitä, että niin kuin on parempi sit olla se ulkopuolinen, jolle vanhemmat kantaa. He myöskin kertoo paljon. Siinä tulee myöskin sitten näkyviin muutakin, että mitä siinä suhteessa on voinut olla ja mitä kaikkea meidän tiedossa. Itse mä ajattelen, et siinä on matkan varrelle tullut lisää tietoa, että niin kuin näyttäytynyt, että näissäkin tilanteissa missä mä aattelen, missä ne lapset ei. Että kun ne vanhemmat jollakin tavalla pystyy asiallisempaan vuorovaikutukseen, niin se on aina parempi lapselle kotona. Et niin kuin pitää, et siinä varmasti se näkökulma, että vaati aikaa mutta että kestää sitä tunnekuormaa.”

Osa tutkittavista sosiaalityöntekijöistä nosti tiimityön tärkeäksi voimavaraksi ja tueksi työssä huoltajuuskiistojen parissa. He kokivat esimiehen mukanaolon ja työn rajaamisen, ajoittain tiukoissa neuvotteluissa, vähentävän huoltajuuskiistojen sosiaalityöntekijöille aiheuttamaa tunnekuormaa. Tutkittavien mukaan reflektointi työparin kanssa auttaa työskentelyn vaihtoehtojen kartoittamisessa. Työnohjauksessa on mahdollista saada yksilöllisesti toimivia välineitä ja menetelmiä vaikeisiin huoltajuuskiistoihin. Sosiaalityöntekijöiden mukaan myös sukupuolikysymys pyritään mahdollisuuksien mukaan ottamaan huomioon työskentelyssä huoltajuuskiistojen parissa.

5.2.4 Sijoitukset kodin ulkopuolelle

Tutkittavat sosiaalityöntekijät kertoivat kohtaavansa huoltajuuskiistojen parissa usein vaikeita tilanteita. Viikonlopun tai juhlapyhien läheisyydessä tulee usein äkillisiä päivystyksellisiä tilanteita,

jolloin he joutuvat nopeasti arvioimaan ja ottamaan kantaa lapsen tilanteeseen ajatellessa lapsen etua. Lastensuojelun työskentelyn aikana voi tulla eteen tilanteita, jolloin kiireellisen sijoituksen kriteerit täyttyvät ja lapsi sijoitetaan hetkeksi kummankin vanhemman kodin ulkopuolelle. Lapsen sijoitustilanteet, keskustelut sijoituksesta tai pohdinnat sijoituksen mahdollisuudesta jäivät aineistossa kuitenkin vähälle huomiolla. Näistä yksittäisistä sijoittamiseen liittyvistä pohdinnoista on tulkittavissa huoltajuuskiistoissa oleva erityisyys ja vaikeus siitä, miten lastensuojelu määrittää milloin kiistassa on kysymys myös lapsen vakavasta vaurioitumisesta.

”Mä ite näin tämän vakavana ja huolestuttavana. Et niin kuin jotenkin niin kuin lasten kannalta voi olla tilanteita missä lapset, en tiedä kuinka paljon tehty mutta pitäis ehkä tehdä, että lapset et ottaa huostaan niin kuin hirveessä huoltajuusriita tilanteessa. En tiedä.”

Tutkittavien ryhmähaastatteluista nousi esille myös esimerkki sijoituskeskustelusta, joka auttoi hillitsemään vanhempien välillä olevaa huoltajuuskiistaa.

”Oli pieni lapsi ja se olihan siis semmoista, että aina niissä siirtotilanteessa joka kerta tuli soitto hätäkeskukseen. Että se oli niin niin kuin tavallaan rajua se, että siihen tuli ihan niin kuin fyysistä riitaa tämmöistä niin kuin väkivaltaa niissä silloin kun lapsen piti mennä toiselta vanhemmalta toiselle. Niin kyllä me siinä sitten lopulta sanottiin mun työparin kanssa, että jos tää jatkuu ja tämmöisiä ilmoituksia tulee niin se lapsi sijoitetaan. Koska se ei voi niin kuin joka kerta altistua sille. Se oli kyllä tehokas keino, se loppu siihen. Niin kuin ne pelästyivät siitä niin paljon, että on sen jälkeen niin kuin järjestänyt ne siirrot toiselle tavalla päiväkodin kautta niin.”

Toisaalta tutkittavilla sosiaalityöntekijöillä oli kokemusta myös siitä, että lyhytkään lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle, ei juurikaan hillinnyt vanhempien vaikeaa huoltajuuskiistaa. Osalla tutkittavilla sosiaalityöntekijöillä oli vahvasti ajatus siitä, että lapsen sijoitus ei ole ratkaisu itse huoltajuuskiistaan. He eivät nähneet pelkästään vallitsevaa huoltajuuskiistaa kiireellisen sijoituksen perusteena.

”Mä ajattelen, että jos kymmenen vuotta jatkuvasti on riita päällä, niin kyllähän se vaikuttaa myöskin lapsiin jossain kohtaa. Et ei se ole semmoinen terveellinen kasvuympäristö enää, että jos vanhemmat jatkuvasti pitää sitä riitaa yllä ja rippumatta mitä päätöksiä tehdään missä instanssissa niin aina uudestaan ja uudestaan jompikumpi vanhempi lähtee sitä niinku prosessia jatkamaan. Että kyllähän ne lapset siinä vaurioituu. Mut et sit mä mietin, että mitä me voidaan siinä tehdä sinne siinäkin kohtaa paitsi sanoa, että hei jos tää riitely ei lopu ja lapsen oireilu lisääntyy, niin sit lapsi lähtee sijoitukseen. Mutta eihän se sijoitus ole mikään ratkaisu tämmöiseen huoltajuuskiistaan.”

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mukaan kiireellisen sijoituksen perusteeksi vaaditaan lapsen vakava oireilu tai vanhemman muu lapselle vahingollinen toiminta. Tällöin kodin olosuhteet on arvioitu olevan välittömäksi vaaraksi lapselle tai lapsi vaaraksi itselleen. Myös Sinko ja Heinosen (2012, 85) mukaan kiireellinen sijoitus tai lapsen sijoittaminen toisen vanhemman luokse ei ole huoltajuuskiistan ratkaisukeino eikä toimenpide tapaamisoikeutta koskevassa kiistassa. Vanhempien tulee ensisijaisesti ratkaista huoltajuuskiista sovittelun tai oikeuden päätöksin. Huolto- ja tapaamisasioissa päädytäänkin harvoin tahdonvastaisiin lastensuojelupäätöksiin. Sijoittaminen kodin ulkopuolelle on lastensuojelun ääritoimenpide, jota käytetään vain poikkeuksellisesti kärjistyneissä tilanteissa. Jos on kyse lapsikaappauksen riskin vahvasta epäilystä, lapsi voidaan sijoittaa väliaikaisesti kodin ulkopuolelle. Tahdonvastainen lastensuojelun sijoituspäätös on äärimmäinen ja poikkeuksellinen lastensuojelun toimenpide, joka vaatii vahvat perustelut. (Mt.) Toisaalta Gottberg (2012, 56) argumentoi kodin ulkopuolelle sijoittamisen mahdollisuuden esiin nostamisesta keskusteluun kiistelevien vanhempien kanssa. Etenkin, jos huoltajuuskiistaan eivät kiinnity taloudelliset, päihde- tai mielenterveysongelmat, keskustelut lyhyestä sijoituksesta kodin ulkopuolelle voivat Gottbergin mukaan auttaa vanhempia näkemään kiistan lapsen näkökulmasta ja voi rauhoittaa ja mahdollisesti myös tyrehdyttää huoltajuuskiistan.

5.3 Toivon luomista ja keinojen etsintää

Useimmat tutkittavista sosiaalityöntekijöistä näkivät huoltajuuskiistan keskellä elävän lapsen olevan suojelun tarpeessa.

”Kyllä joistain keisseista voi niin kuin alusta asti sanoa, että nyt on niin vakavavasta riidasta kyse, että tähän täytyy kovasti puuttua.”

Kaikilla tutkittavilla sosiaalityöntekijöillä oli halua auttaa lasta vaikeassa tilanteessa ja osa heistä näki lastensuojelun mahdollisuuden työskennellä huoltajuuskiistassa olevien perheiden parissa ja tehdä viranomaisyhteistyötä.

”Nää riidat ja huoltajuus on kaikkein haastavampia. Ja mun mielestä näissä nää ihmiset jää ilman apua. Ja näissä se on mun mielestä kriittisintä koska tässä tapahtuu perheväkivaltaa. Tässä jos missä pitäis työskennellä ja niin kuin tietyllä tavalla eri verkostoissa tuoda ja koko aika painottaa niin kuin rooleja on hyvin erilaisia.”

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mukaan työskentely kiistassa olevien perheiden kanssa vaatii luottamuksen rakentamista vanhempien ja lapsien kanssa. Luottamusta voi rakentaa mm. toistuvilla

lastensuojelun sosiaalityöntekijän tapaamisilla ja puhelinkeskusteluilla. Sosiaalityöntekijä voi osoittaa olevansa mukana heidän tilanteessa, puida vanhempien kanssa heidän vaikeaa tilannetta ja antaa myös omia aikoja lapsille. Sosiaalityöntekijä voi toimia tukena tasapuolisesti molemmalle vanhemmalle heidän vaikeassa tilanteessa.

”Ihmetellä asiakkaiden kanssa ja läpikäydä sitä, että mitä he miettii, miten he tulkitsee, mennä taaksepäin, mennä eteenpäin.”

”Heti jo ensimmäisellä tapaamisella sanoo, että mulla on semmoinen kokemus, että jotenkin se mitä mä voin tehdä ei välttämättä ole riittävää. Vanhemmat ovat näin niin kuin monet sanoneet, et jotenkin et sen niin kuin sanoo siinä jotenkin heti auki, kertoo mitä ne työskentely reunaehdot ovat. On tapaamisia ja sitten niin kuin aina pyrin siihen, että kun puhun toisen kanssa niin tasapuolisesti myös toisen kanssa. Että en voi niin kuin lähteä siihen, että käyn toisen kanssa päivittäin tunnin puheluita. Koska se ei ois tasapuolista ja et sen jotenkin siinä aluksi asiakassuhteen aluksi sanoo.”

Meneillä oleva oikeusprosessi voi myös tukea lastensuojelun työskentelyä ja toisinpäin.

” Musta jotenkin itellä on semmoinen, että on niin kuin helpompi tukea sellaista keissiiä aina missä on myös se oikeusprosessi siinä yhtä aikaa, jotenkin kulkee, niin kuin matkassa. Se on tietysti pitkä prosessi mut, että siihenkin voi ihan sellaisen rakenteen luoda, että mikä on se oma rooli.”

”Me ollaan kuitenkin se taho, joka työskentelee näiden perheiden kanssa ikään kuin jonkun prosessin alusta loppuun. Niin sit se yksi prosessi olisi ehkä se ajattelen ehkä, että se olisi se huoltoriita, että se täytyisi saada niin kuin siksi työstettyä niin kuin aika tehokkaasti. Koska on mulla myös semmoinen kokemus, että niitä voi myös työstää alusta loppuun niin, että jossain kohdassa ne syyt olla täällä ovat jotain muuta. Että se asia niin kuin päästää yli.”

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mielestä vanhemmille pitää tuoda näkyväksi heidän hyviä puolia. Lastensuojelun ongelmakeskeisessä työskentelyssä on tärkeää nostaa esiin perheen vuorovaikutuksessa osapuolten hyvien puolien ja asioiden merkitys ja visioda niiden mahdollisuuksia myös huoltajuuskiistan ratkaisuyrityksissä. Sosiaalityöntekijöiden kanssa käydyt keskustelut voivat toimia vanhemmille alustana uusille oivalluksille. Keskustelut voivat antaa vanhemmille voimavaroja löytää ratkaisuja ja välineitä avata väylää eteenpäin. Osan tutkittavan sosiaalityöntekijän mielestä huoltajuuskiistassa olevan perheen tilanteeseen voidaan käyttää apuna lastensuojelun perhetyötä. Tällöin on hyvä tehdä selkeä työnjako sosiaalityön ja perhetyön välillä. Sosiaalityöntekijöillä oli ollut kokemusta perhetyön ja lapsen tapaamisten mahdollisuudesta olla merkityksellisiä kiistan keskellä olevalle lapselle.

5.3.1 Lapsen aseman vaikeus

Tutkittavat sosiaalityöntekijät puhuivat paljon lapsen puolelle asettumisesta ja kertoivat työssään tarkastelevan huoltajuuskiistaa lapsen kannalta.

”Mä oon nähnyt lapsia, jotka on ollut pitkään riidan kohteena, joista on tullut täysin puhumattomia, jotka on menettäneet luottamuksen täysin. Itse mä aina aattelen ja mikä mulla on sosiaalityöntekijänä kluuna, että meidän ei pitäisi lapsia päästää tollaiseen kuntoon.”

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mielestä huoltajuuskiistan aikana lapsen kuuleminen ei ole aina ongelmattonta, vaikka se kuuluu ehdottomasti lastensuojelun työskentelyyn. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan lapsi tai nuori sanoo asioita aina sen vanhemman hyväksi, kenen luona hän on tai kenen kanssa häntä tavataan. Lapselle voi olla vaurioittavaa joutua näissä tilanteissa puhumaan toista vanhempaa vastaan.

”Mä kävin tapaamassa häntä sen vanhemman luona, missä hän silloin olikin. Niin hän puhui jotakin ikävää tästä toisesta vanhemmasta, jotain niin kuin, että oli kohdistunut jotain väkivaltaa häneen siellä. Ja mä niin kuin oikeen, et hän niin kuin oikeen fyysisesti tärisi, kun hän niin ku sitä niin kuin teki. Et tietenkin mitä mä en nyt voi tietää, että mikä se totuus on, sitähan voin vain arvuutella, mut jotenkin siin sit mitä mä jotenkin havainnoin, että hänellä siellä vaikutti niin kuin muuten olevan molemmilla vanhemmilla asiat ookoo, niin jotenkin sit pistetiin se peli poikki ja mä en enää tavannut häntä. Se tuntui niin kuin ainoolta siedettävältä ratkaisulta siinä kohtaa.”

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mukaan huoltajuuskiistoihin liittyy aina toisen vanhemman epäily toisen vanhemman tekemästä kaltoinkohtelusta ja vanhemman manipulaatiosta. Toinen vanhempi voi estää toista vanhempaa tapaamasta lasta oman huolensa perusteella. Joskus vanhemman huoli lapsen kaltoinkohtelusta on perusteltua ja joskus ei. Buckley ym. (2011, 130) mukaan jotkut lapset joutuvat tapaamaan eron jälkeen vanhempaa, jota he pelkäsivät, kun vanhemmat elivät vielä yhdessä. Näille lapsille ilmeni kiistan aikana erilaisia fyysisiä oireita, jotka voivat osittain johtua myös lähivanhemman toistuvista kyselyistä olosuhteista ja tapahtumista toisen vanhemman luona. On myös mahdollista, että vanhempien jatkuva riita voi johtaa siihen, että lapsi lopulta uskoo toisen vanhemman syytöksiin, vaikka lapsen kaltoinkohtelu olisi todettu perusteettomaksi. (Mt.) Myös Antikaisen (2007, 146) mukaan etävanhemman ja lapsen suhteen vaikutus lapseen eron jälkeen riippuu ennen eroa olevasta vanhemman ja lapsen suhteen laadusta. Lapsen ”ero-tuskaan” vaikuttavia tekijöitä ovat lapsen ja etävanhemman tapaamisten määrät ja niihin liittyvät järjestelyt. Miten lähivanhempi on halukas keskustelemaan eron syistä ja millä tavoin eroon johtaneet asiat on lapsen kanssa keskusteltu. Lapset saattavat ottaa etävanhemman vähäiset tapaamiset omaksi syykseen, osa

heistä voi pitää niitä merkinä huonosta vanhemmuudesta. Lapselta puuttuu kuitenkin aina vaikutusmahdollisuus omaan asiaansa, jos vanhemmat eivät tue molempien vanhempien suhteita lapseen eron jälkeen. (Mt.)

”Varmaan pitää olla kuitenkin semmoinen sosiaalityöntekijä siinä, joka tuntee sen perheen ja niin kuin yrittää niin kuin tutustua lapseen ja niihin vanhempiin ja kaikkien sitä näkemystä kuulla ja saa sen kokoanaiskäsityksen siitä perheen tilanteesta. Tärkeä on kuitenkin, että on semmoinen pysyvä työntekijä, jolla ois käsitys siitä.”

Osa tutkittavista sosiaalityöntekijöistä kertoi, että joskus lapset ja nuoret kertovat omissa tapaamisissa asioita, joihin sosiaalityöntekijät voivat tarttua. He voivat tuoda niitä asioita vanhemmille pohdittavaksi ja yhteiseen keskusteluun. Sosiaalityöntekijät muistuttavat aina lapsia, että huoltajuuskiista ei ole heidän vika. Vanhempien toimet ovat heidän tapansa varmistaa lapsen hyvinvointi ja suojella lasta heidän parhaan kykynsä mukaan. Tutkittavat sosiaalityöntekijät rauhoittelevat lapsia ja nuoria omilla tapaamisilla ja tukevat heitä puolueettomuuteen vanhempien välillä. He aktivoivat lapsia kouluun ja harrastuksiin sekä pyrkivät rakentamaan heille omaa verkostoa, jos vanhemmat eivät siihen kykene tai lapset tai nuoret eivät itse pysty niitä rakentamaan. Osa tutkittavista sosiaalityöntekijöistä toivoi, että lapsella ja nuorella olisi joku henkilö läheinen tai viranomainen, joka sanoo hänelle, että sinä voit ja saat rakastaa molempia vanhempia eikä sinun tarvitse valita heidän väliltä. Mielestäni vaikeissa huoltajuuskiistoissa lasta auttava ja hänelle ehkä läheisin viranomainen voi lastensuojelun asiakkuuden perusteella olla lastensuojelun sosiaalityöntekijä.

5.3.2 Vanhempien kanssa tehtävä työ voi kantaa

Vanhempien kuuleminen ja heidän kokemus kuulluksi tulemisesta on usean tutkittavan sosiaalityöntekijän mielestä erittäin merkityksellistä vanhemmille, jotka kamppailevat erokriisissä. Vanhempien kuuntelu ja keskustelut heidän kanssa voivat vähentää lapseen kohdistuvaa painetta vanhemman taholta. Kun vanhemmilla on mahdollisuus purkaa tuntojaan sosiaalityöntekijälle, se voi rauhoittaa vanhempia huoltajuuskiistan keskellä. Buckley ym. (2011, 131) mukaan myös Irlannissa vanhemmat kokivat positiiviseksi, kun lastensuojelun sosiaalityöntekijät kuuntelivat ja uskoivat vanhempia. Kun sosiaalityöntekijä ojensi toista vanhempaa, kuultuaan vanhemman huolesta, pidettiin sitä hyvänä toimintatapana. Joskus vanhemmilla oli tullut sekava olo siitä, kun osa työntekijöistä uskoi vanhempaa ja osa ei. Joskus sosiaalityöntekijän vaihtuminen oli tuonut työskentelyyn positiivista energiaa. Vanhemmat arvostivat luottamuksellisen suhteen rakentumista työntekijän

kanssa. (Mt.) Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mukaan vanhempien tuskan kuuntelu auttoi vanhempaa huoltajuuskiistassa. Heidän mukaan viranomaisen mukanaolo ja vanhemman kuuntelu vaikeassa tilanteessa on vaativaa ja aikaa vievää mutta arvokasta sosiaalityötä lapsen edun nimissä.

Osa tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mukaan huoltajuuskiistojen parissa voi edetä suunnitelmallisesti. Kiistan ratkaisemiseksi voi saada aikaan tuloksia, auttamalla vanhempia mm. tekemällä lastensuojelussa epävirallisia lapsen tapaamissopimuksia, joita vanhemmat voivat kokeilla lastensuojelun ”valvonnassa”. Myös Saini ym. (2012, 1313) mukaan työskentely perheiden kanssa voi olla lapsen tapaamisaikataulujen työstämistä ja viestien välittäjänä toimimista. Osa tutkittavista sosiaalityöntekijöistä koki lastensuojelun avohuollossa olevan keinoja, joita voi käyttää huoltajuuskiistojen parissa. Yhdessä vanhempien kanssa tehdyt suunnitelmat voivat auttaa lasta ja perhettä tukalassa tilanteessa. Sosiaalityöntekijöillä oli myös kokemusta työskentelystä perheen parissa, mikä voi vähentää kiistaa ja edesauttaa lapsen mahdollisuutta tavata kumpaakin vanhempaa. Osa sosiaalityöntekijöistä näki riittävän ennakkotiedon perheen vaikeasta tilanteesta voivan auttaa hyvän työskentelysuhteen luomisessa vanhempien ja koko perheen kanssa. (Mt.)

Osa tutkittavista sosiaalityöntekijöistä oli havainnut hyväksi toimintatavaksi kertoa vanhemmille jo työskentelyn alussa reunaehdot, jossa lastensuojelu voi toimia ja pyrkiä auttamaan. Haastateltavien mukaan on hyvä muistuttaa vanhempia siitä, että sosiaalityöntekijöillä ei ole välttämättä antaa heti vastausta heille esitettyihin kysymyksiin tai vanhempien vaatimiin toimenpiteisiin. Lastensuojelun roolin selkeyttäminen perheen viranomaisverkostossa nähtiinkin tarpeelliseksi. Sosiaalityöntekijät kuvasivat tasapuolisen ja puolueettoman työskentelyn merkitykselliseksi huoltajuuskiistassa kamppailevien perheiden kanssa. Osa haastateltavista nosti esiin isän mukaan ottamisen tasapuolisesti lastensuojelun työskentelyyn ja isän roolin merkityksen tiedostamisen yhdenvertaisena lapsen kasvattajana äidin kanssa vanhempien erossa. Myös Inkilä ja Paavilaisen (2013, 160) mukaan etäisät kokivat viranomaisilta saadun tasapuolisen kohtelun ja puolueettomuuden edistävän yhteistyötä vanhemman ja viranomaisen välillä.

Tutkittavat sosiaalityöntekijät kertoivat, että lastensuojelun tapaamisilla on mahdollista pohtia yhteisesti ja avoimesti eri vaihtoehtoja, joihin pitkittynyt huoltajuuskiista voi johtaa. Vanhempien kanssa voidaan keskustella lasten harrastusten järjestymisestä molemmilta vanhemmilta ja käydä kasvatuskeskusteluja. Lastensuojelun työskentelyssä voidaan myös seurata kuinka vanhemmat noudattavat oikeuden määäämiä tapaamissopimuksia. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät voivat ja he tekevätkin epävirallisia tapaamis- ja muita lapseen liittyviä sopimuksia vanhempien kanssa ja seuraavat näiden sopimusten toteutumista yhdessä vanhempien kanssa. Näiden lastensuojelussa tehtyjen epävirallisten sopimusten kanssa vanhemmat voivat hakeutua lastenvalvojan luokse

vahvistamaan toimivan mallin. Vanhempien kanssa voidaan pohtia myös huostaanoton ja tai lyhyen sijoituksen mahdollisuutta kodin ulkopuolelle, jos lapsen tilanteeseen huolta aiheuttavaan eronneen perheen jäsenten välisiin vuorovaikutussuhteisiin ja huoltajuuskiistaan ei tule muutosta.

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mukaan työskentely huoltajuuskiistassa olevan perheen kanssa sisältää paljon keskusteluja, kuuntelua ja neuvotteluja vastaantuloista vaikeassa tilanteessa. Haastateltavat sosiaalityöntekijät toivat usein esiin kiistelevien vanhempien tarvitsevan toistuvaa, loputtomalta vaikuttavaa keskustelua vanhemmuuden vastuun ja toimijuuden merkityksestä lapsen terveeseen kasvuun ja kehitykseen.

”Kyllähän lapsi varmaan niin kuin ymmärtää sen, että jos hän ei olisi tässä välissä, niin nää vanhemmat ei riitelis. Hän on eräällä tavalla se syy siihen riitaan ja, jos olis parempi se riita olis poissa, jos häntä ei olisi ja mitä se niin kuin tarkoittaa, jos koko lapsuutensa kasvaa sellaisessa semmoisen riidan keskellä niin.”

Haastatteluista on tulkittavissa sosiaalityöntekijöiden tarve pyrkiä ottamaan paremmin lastensuojelun huoli puheeksi vanhempien kanssa ja pyrkiä näiden keskustelujen kautta auttamaan vanhempia näkemään ja ymmärtämään pitkittyneen huoltajuuskiistan vaikutukset heidän keskinäiseen vuorovaikutukseen ja yhteiseen lapseen. Saini ym. (2012, 1312) mukaan Kanadassa tehdyssä tutkimuksessa sosiaalityöntekijät jakoivat yleisen huolen lasten hyvinvoinnista huoltajuuskiistoissa. Lastensuojelun roolina oli tukea huoltajuuskiistalle altistuneiden lasten henkistä hyvinvointia. Kyetäkseen antamaan riittävästi tukea, sosiaalityöntekijöiden pitää ymmärtää kiistan kokonaisvaltaiset mahdolliset negatiiviset vaikutukset lapsiin ja toimia niiden mukaisesti. Lastensuojelun tulisi tuen kautta auttaa vanhempia ymmärtämään mitkä asiat ovat tärkeitä lasten hyvinvoinnille. Sosiaalityöntekijän tulisi työskennellä siten, että vanhemman ei tarvitse asettua vuorovaikutuksessa puolustuskannalle tai vaieta kokonaan. (Mt.)

5.3.3 Mitä tarvitaan tukemaan lastensuojelun avohuollon työtä huoltajuuskiistoissa?

Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan lastensuojeluun asiakkuudessa olevat huoltajuuskiistat ovat yleensä hyvin mutkikkaita ja vaikeita. Vain vanhemmilta tuleva tieto on usein liian vähäistä tai puolueellista. Lapsen edun mukaisen ja tasapuolisen työskentelyn tueksi he kokivat tarvitsevansa riittävästi tietoa lapsen päivittäisistä toimintaympäristöistä, kuten lapsen koulusta tai päiväkodista. Yhteistyötä lapsen ja perheen arjen toimintaympäristöissä pidettiin erittäin tärkeänä osana, viranomaisverkostotyön ohella, huoltajuuskiistojen parissa. Myös Saini ym. (2012, 1315)

mukaan Kanadan lastensuojelussa toivottiin kehitettävän luovaa yhteistyötä lasten arjessa, johon otettaisiin mukaan lasten opettajat, neuvolat, päiväkodit sekä mahdolliset hoitotahot eikä toimittaisi vain lasten ja vanhempien kanssa.

Osa tutkittavista sosiaalityöntekijöistä kaipasi huoltajuuskiistassa olevien perheiden auttamiseksi lastensuojelun palveluvalikkoon kohdennettuja palvelua, työvälineitä ja menetelmiä perheiden tueksi. Sosiaalityöntekijöille kaivattiin lisää kohdennettua koulutusta ja osaamista. He esittivätkin kehittämisideaksi lastensuojeluun omia vanhempain ero ryhmiä ja tietynlaisia vanhemmuuskouluja, mihin sosiaalityöntekijöillä olisi mahdollisuus velvoittaa vanhempia osallistumaan. Tutkittavat sosiaalityöntekijät kaipasivat eronneille vanhemmille ja perheille myös päivitettyä tietoa muuttuvista kolmannen sektorin sekä sosiaalitoimen omista palveluista. Ylipäänsä kaivattiin ajantasaista tietoa yhteistyökumppaneiden työstä huoltajuuskiistojen parissa. Saini ym. (2012,1314) mukaan myös Kanadassa tarvitaan lastensuojelun sosiaalityöntekijöille nopeasti lisäkoulutusta. Suurin osa sosiaalityöntekijöistä ei ole koskaan ottanut osaa minkäänlaiseen koulutukseen koskien huoltajuuskiistoja. Vähäisellä kokemuksella operoivat sosiaalityöntekijät toivoivat myös koulutusta huoltajuuskiistojen lakiprosesseista sekä opastusta tehokkaaseen työhön lakimiesten kanssa. Kokeneet lastensuojelun sosiaalityöntekijät toivoivat koulutusta ja lisätietoa lastensuojelutyötä hyödyttävistä ilmiöistä kuten vieraannuttamisesta, perheväkivallasta ja henkisestä kaltoinkoittelusta. (Mt.)

Monet tutkittavat sosiaalityöntekijät kuvasivat työskentelevänsä yksin huoltajuuskiistojen parissa. He toivoivat poikkeuksetta moniammatillisen yhteistyön kehittymistä ja yhteistyökumppanuutta perheneuvolan, lastenvalvojien ja myös oikeuden kanssa. Myös Antikainen ym. (2009, 215) mukaan huoltajuuskiistojen parissa tarvitaan moniammatillista asiantuntijuutta ja työnjakoa, koska kiistat ovat yksilöllisiä ja sitä kautta hyvin erilaisia. (Mt.) Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden mukaan vaikeiden huoltajuuskiistojen parissa työskentelyä voisi hyödyttää nimenomaan moniammatillinen työ. He toivoivat yhteistyötä kehitettävän enemmän konkreettiseen suuntaan, eikä vain papereiden väliseen tiedon siirtoon viranomaiselta toiselle. Saini ym. (2012, 1315) mukaan myös Kanadan lapsiperhepalveluiden sisällä on epäselvät yhteistyökuviot huoltajuuskiistojen kanssa työskentelylle. Haastateltavat toivoivat esimerkiksi suurempaa yhteistyötä lastensuojelun ja perheoikeuden välillä. Myös Inkilä ja Paavilainen (2013, 160) totesivat tutkimuksessaan, että pitkä huoltajuuskiistaprosessi palvelujärjestelmässä on hajanainen eikä vastaa perheen tarpeisiin riittävällä tehokkuudella. Huoltajuuskiistoissa keskeisten toimijoiden, kuten perheasioiden sovittelun, sosiaalipalvelun ja tuomioistuimen merkitys on suuri. He ehdottavat moniammatillisen yhteistyön kehittämistä

selkeyttämällä ja nopeuttamalla huoltajuuskiistojen käsittelyä, jonka ehdottomana vaatimuksena on tasapuolinen ja ammatillinen työskentely lapsia ja vanhempia parhaiten palvelevalla tavalla. (Mt.)

Vuoden 2012 THL:n kyselytutkimuksen tuloksien mukaan suomalainen palvelujärjestelmä on myös perheiden näkökulmasta hajanainen ja palvelujen antajien keskinäinen yhteistyö on puutteellista. Nämä tekijät voivat heikentää perheiden pääsyä tarvitsemiensa palveluiden piiriin. (Halme & Perälä 2012, 225.) Myös Inkilä ja Paavilaisen (2012, 160) mukaan Suomessa perhepalvelut ovat hajanaisia ja vaikeasti hahmotettavissa sekä painottuvat korjaaviin palveluihin. Sosiaalityön näkökulmasta katsottuna Sinko ja Heinosen (2012, 85) mukaan palvelujärjestelmä tarvitsee muutosta. Sovittelijat tarvitsevat lisää ammattitaitoa ja lainsäädäntöä tulisi kehittää tukemaan vaikeimpien huoltajuuskiistojen parissa työskenteleviä. Tarvitaan lisää työkaluja, jotta lapset välttyisivät pitkittyneiden kiistojen vaikutuksilta ja traumatisoitumisilta. Työntekijöiden tulisi kiinnittää enemmän huomiota lapseen ja tarvittaessa pakottaa kiistelevät vanhemmat katsomaan asiaa lapsen näkökulmasta ja muuttamaan toimiaan lapsensa edun mukaisesti. (Mt.)

Osa tutkittavista sosiaalityöntekijöistä nosti haastatteluissa esiin lastensuojelun asiakasmäärien tavoitteellisen vähenemisen antavan lisää työskentelyaikaa myös vaativille huoltajuuskiistoille. Osa heistä mietti huoltajuuskiistojen mahdollisuutta sijoittua tulevaisuudessa lastensuojelun sijaan sosiaalihuoltolain alaisten palvelujen piiriin kuuluvaksi asiakasryhmäksi.

”Näitä sosiaalihuoltolain mukaisia erityisen tuen tarpeen palveluita pikkuhiljaa alkaa järjestymään. Jos siinä varhaisessa vaiheessa, esimerkiksi arvioinnissa tulee ilmi, että tää nyt ei ole niin kuin aitoja lastensuojelun huolia, niin isoja kuin vanhemmat ehkä antaa ymmärtää, että ehkä ohjautuisi sitten sinne.”

Tutkimukseni tekovaiheessa vuonna 2018 Helsingin lastensuojelussa oli käynnissä sosiaalihuoltolain alaisten palvelujen organisoiminen ja sosiaalityöntekijöiden rekrytointi. Meneillä oleva prosessi näkyi jo tämän raportin kirjoittamisen aikana alkuvuodesta 2019 Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon asiakasmäärien hienoisena vähentymisenä. Tavoitteena on, että lastensuojelun avohuoltoon ohjataan vain suojelun tarpeessa olevia lapsia ja osa tällä hetkellä lastensuojelun avohuollossa olevista asiakkaista voidaan uudistuksen myötä siirtää joko sosiaalihuoltolain alaiseen erityisen tuen sosiaalityöhön tai perheneuvolan tuen piiriin. Lastensuojelun avohuollon sosiaalityö ja avohuollon palvelut muodostuvat näin ollen sosiaalihuollon erityispalveluksi ja kohdentuvat vain suojelua tarvitseville lapsille ja heidän perheille.

5.3.4 Erikoisyksikkö

Kaikissa tämän tutkimuksen haastatteluryhmissä tutkittavat sosiaalityöntekijät nostivat esiin erityisen erikoisyksikön perustamisen tarpeen eroperheille. Kuinka tällainen erityisyksikkö toimisi ja miten lastensuojelu tekisi yhteistyötä yksikön kanssa vaihteli eri ryhmien välillä. Joissakin haastatteluryhmissä erikoisyksikkö mainittiin, mutta varsinaista keskustelua siitä ei syntynyt. Puolestaan toisissa ryhmissä ideaa maisteltiin ja keskusteluissa mietittiin erikoisyksikön tarjoamia mahdollisuuksia huoltajuuskiistojen parissa. Osa tutkittavista sosiaalityöntekijöistä visioi erikoisyksikköä, jossa pystytään keskittymään ja työskentelemään myös vaikeissa ja pitkittyneissä huoltajuuskiistoissa olevien perheiden parissa.

” Pitäisi olla ihan oma instanssi missä näitä hoidetaan. Ja tavallaan meillähän ei ole mitään pakkoo vanhempiin nähden. Me voidaan puhua vaikka vuositolkulla niille. Sä olet aikuinen, sun täytyy ottaa aikuisen vastuu ja huomaatko, miten tässä lapsi on välissä. Nyt sä käytät lasta välineenä. Mutta eihän se puhe. Se on puhetta ja vanhempi ottaa sen vastaan tai ei ota vastaan. Olen sitä mieltä tämän kokemuksen perusteella, että pitäis olla instanssi missä periaatteessa voitaisi myös pakottaa vanhemmat toimimaan tietyllä tavalla, että tulisi jotain seuraamuksia. Siis en tarkoita, että kaikki menee sen mankelin läpi ihan loppuun asti, mut se pitäisi olla semmoinen mihin ne asiat viedään ja siellä tehdään sopimuksia ja myöskin seurataan miten ne sopimukset toteutuu. Et jotain oikeuden ja lastensuojelun väliin. ”

Tutkittavien mukaan erikoisyksikkö mahdollistaisi erityisasiantuntijuuden kehittymisen huoltajuuskiistassa kamppailevien perheiden hyväksi. Tutkittavat sosiaalityöntekijät ehdottavat että, he voisivat ohjata eron kanssa kamppailevat perheet erityiseen palveluprosessiin, jossa yhdessä paikassa perheille tarjotaan apua kokonaisvaltaisesti.

Osa tutkittavista sosiaalityöntekijöistä ehdotti lastensuojelun konsultaatiomahdollisuutta ja työparityöskentelyä erikoisyksikön työntekijöiden kanssa. Osa tutkittavista sosiaalityöntekijöistä toi esiin lastensuojelussa ja muissa palveluissa jo olevaa osaamista ja halua toimia huoltajuuskiistojen parissa. Tämä voidaan tulkita yksikön perustamisen kannatuksesi ja siten edesauttavan erikoisyksikön toiminnan mahdollisuutta. Saini ym. (2012, 1314) mukaan myös Kanadassa kiistoihin erikoistuneen erikoistiimin perustaminen koettiin parhaaksi tavaksi työskennellä huoltajuuskiistojen parissa. Erikoistiimissä työskentelisivät työntekijät, joilla on halua ja kokemusta huoltajuuskiistoista sekä heillä olisi lupa toimia. Pitkittyneet huoltajuuskiistat tarvitsevat työntekijöitä, jotka osaavat toimia ja kokevat olonsa hyväksi huoltajuuskiistojen mutkikkaissa maastoissa vanhempien, lasten ja lakimiesten parissa. Erikoistiimin osaamista voisi hyödyntää myös lastensuojelussa, jolloin

lastensuojelun osaaminen ja ammattitaito toimia myös kasvaisi. Lisäksi erikoisyksikön asiantuntijuuden ja osaamisen kasvua voisi hyödyntää laajemminkin sosiaali- ja perhepalveluissa. (Mt.)

6 KESKUSTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni aineisto osoittaa, että lastensuojelun avohuoltoon päätyvät huoltajuuskiistat ovat moniulotteisia ja vaikeita. Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöillä on usein huoltajuuskiistoissa hankaluutta luoda sellaista työskentelyotetta, joka parantaa lapsen tilannetta. Tutkimukseni tulos lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden suhtautuminen huoltajuuskiistoihin, muodostui lähtökohtaisesti vastentahtoiseksi, toisinaan epävarmaksi, mutta myös perheille toivoa luovaksi työskentelyksi huoltajuuskiistojen keskellä taistelevien vanhempien ja kiistojen keskellä elävien lapsien kanssa. Lastensuojelun avohuollon lähtökohta huoltajuuskiista työskentelyyn on hyvin usein vastentahtoinen ja pakollinen. Lapsen kärsimyksen ja mahdollisesti lapsen psyykkisen oireilun edessä, lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöillä on kuitenkin halua toimia ja auttaa huoltajuuskiistojen keskellä eläviä lapsia ja heidän vanhempia. Vaikuttaa siltä, että tämän tutkimuksen valossa, lastensuojelun avohuollon työskentelyn esteeksi nousevat yhtä lailla lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöiden haluttomuus ja epävarmuus lastensuojelun avohuollon toimintatavoista huoltajuuskiistojen parissa, kuin kiistoissa olevien vanhempien haluttomuus lastensuojelun avohuollon tukitoimille. Myös Inkilä ja Paavilaisen (2013), Cashmore ja Parkinsonin (2011) ja Buckley ym. (2011) tutkimukset osoittavat lastensuojelun ja huoltajuuskiista perheiden taitamattomasta kohtaamisesta.

Tutkittavilla sosiaalityöntekijöillä oli usein vaikeutta työskennellä kiistojen parissa ja heillä oli epäselvyyttä siitä, miten lastensuojelun avohuollossa voidaan puuttua niihin. Tutkimukseni sosiaalityöntekijät olivat lähes poikkeuksetta sitä mieltä, että ”pelkät huoltajuuskiistat” eivät kuulu lastensuojeluun, vaikka he näkivät huoltajuuskiistoissa myös lasten kärsimyksen. He olivat surullisia siitä, että vanhempien ylläpitämät huoltajuuskiistat voivat jatkua niin kauan, että kiistojen keskellä pitkään eläneet ja kasvaneet lapset vaurioituvat ja heidän toimintakyvyt alenevat. Kiistojen pitkittyessä pahimmassa tapauksessa lapset eivät halua olla enää tekemisissä vanhempiensa kanssa. Sosiaalityöntekijät eivät voineet ottaa kantaa huoltajuuskiistoissa, koska heidän yleisen ajatuksen mukaan kannanotto huoltajuusasiassa ei kuulu lastensuojeluun. Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät pyrkivät työskentelyssään ohjaamaan huoltajuuskiistoissa olevat perheet rakentamaan ratkaisua huoltajuuskiistoissa perheneuvolan, perheasiansovittelijoiden ja

lastenvalvojien tuen avulla tai hakemaan kiistoihin päätöksiä käräjäoikeudesta. Huoltajuuskiistoille on kuitenkin hyvin tyypillistä vanhempien tekemät lastensuojeluilmoitukset, jotka kuuluvat lastensuojelun selvitettäväksi. Selvittelytyö pakottaa lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät työhön kiistojen pariin ja ottamaan kantaa lastensuojeluilmoitusten selvittelyiden yhteydessä huoltajuuskiistoissa olevien vanhempien vanhemmuuteen.

Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöillä on jatkuvaa haastetta ja vaikeutta erottaa väärät lastensuojeluilmoitukset oikeista sekä vaikeutta määritellä milloin huoltajuuskiista on niin vakava, että se vaurioittaa lapsen turvallista kasvua ja kehitystä. Sosiaalityöntekijät toivat toistuvasti esiin sen, että itse huoltajuuskiista ei välttämättä riitä syyksi lastensuojelun asiakkuudelle ja toimenpiteille. He tarvitsivat huoltajuuskiistan lisäksi lastensuojelun avohuollon työskentelyn perusteeksi lapsen tai vanhemman psyykkistä tai fyysistä oireilua, mahdollisesti päihde-, väkivalta- tai mielenterveyspulmaa. On ollut kiinnostavaa huomata, tutkimustulosteni kanssa hyvin samantyyppisiä ilmiöitä ja pulmia lastensuojelun avohuollon ja huoltajuuskiistojen suhteessa on tunnistettu useissa tutkimuksissa muuallakin maailmassa. (Saini & ym. 2012; Houston & ym. 2017; Saini & ym. 2013; Cashmore & Parkinsonin 2011; Buckley & ym. 2011)

Osa lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöistä kritisoi huoltajuuskiista työskentelyssä omaa ammattikuntaa, lastensuojelun avohuollon johtamista, lastensuojelussa olevan osaamisen vähäistä käyttöä ja lastensuojelun puuttumattomuuden kulttuuria. He peräänkuuluttivat lastensuojelun asenteen ja yleisemmän sosiaalityön toimintakulttuurin muutoksen tarpeellisuutta huoltajuuskiistojen kierteiden vähentämiseksi ja lopettamiseksi. Tutkielmassani sosiaalityöntekijöiden vakava huoli lapsen hyvinvoinnista yhdessä lukuisten lastensuojeluilmoitusten kanssa, nostaa huoltajuuskiistan kuitenkin vahvasti lastensuojeluun kuuluvaksi asiaksi. Samaan päätelmään tulivat mielestäni myös Saini ym. (2012), Houston ym. (2017) ja Saini ym. (2013) omissa tutkimuksissaan.

Lastensuojelun avohuollon sosiaalityö huoltajuuskiistojen parissa muodostui toistuvista keskusteluista ja neuvotteluista vanhempien kanssa. Aiheena olivat erilaiset lapsen perushoivaan ja asumiseen kuuluvat sopimuksien luomiset sekä toistuvat kasvatuskeskustelut. Vanhempia pyrittiin ohjaamaan ja näkemään lapsen hyvinvointi ja etu. Sosiaalityöntekijöillä oli usein vaikeutta pitää keskustelu vanhempien kanssa lapsen edussa, vanhemman kääntäessä keskustelun toisen vanhemman puutteisiin. Usein taustalla vaikuttivat vahvat negatiiviset pelon ja vihankin tunteet entiseen puolisoon. Sosiaalityöntekijät kokivat myös eettistä painolastia ja haastetta selvittää toistuvia vanhempien tekemiä huoli-ilmoituksia, koska sosiaalityöntekijät joutuivat ilmoitusten selvittelyissä altistamaan lapset osalliseksi jatkuvaan vanhempien riitaan ja omalta osaltaan myös vaarantamaan lapsen terveen kasvun ja kehityksen. Vanhemmat koettiin usein hankaliksi ja tapaamiset toistuvasti

ahdistaviksi ja turhauttaviksi. Sosiaalityöntekijöillä oli ilmiön vaikeudesta huolimatta halua auttaa lasta vaikeassa tilanteessa. Heillä oli ymmärrystä ja empatiaa kiistassa olevia vanhempia kohtaan, mutta huoltajuuskiistan pitkittyminen usein turhautti lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijöitä nostamaan kädet pystyyn mahdottomalta tuntuvan tehtävän edessä. Turhautuneisuuden lisäksi työskentelylle rajoittamia tekijöitä olivat keinottomuus ja ajan puute. Työ huoltajuuskiistojen parissa vaatii sosiaalityöntekijöiltä usein paljon aikaa, jota lastensuojelun avohuollossa ei nähty olevan siinä määrin kuin vaikeat ja moniulotteiset huoltajuuskiistat sitä tarvitsevat. Tutkielmani sosiaalityöntekijät toivat toisaalta myös esille lastensuojelun mahdollisuuden kuitenkin toimia ja auttaa kiistassa olevia perheitä kuuntelun ja inhimillisyyden kautta. Mielenkiintoista on ollut huomata, että samantyyppiset tunnelataukset ja turhautumiset sävyttävät sosiaalityöntekijöiden työtä huoltajuuskiistojen parissa myös muuallakin maailmassa. (Saini j& ym. 2012; Saini & ym.2013; Houston & ym. 2017.)

Tutkittavat sosiaalityöntekijät pitivät lastensuojelun yhteistyön parantamista perheneuvolan, lastenvalvojien ja oikeuden kanssa erittäin tarpeellisena ja merkittävänä työssä huoltajuuskiistojen parissa. Lastensuojelussa toivottiin muiden palvelujen kuten perheneuvolan, lastenvalvojien ja sovitteluiden toimivuuden tehokkuutta sekä erityisesti toivottiin erikoisyksikön perustamista huoltajuuskiistoille. Lastensuojelun avohuollon katseita luotiinkin vahvasti kuvitteelliseen erikoisyksikköön, jossa asialle omistautuneet ja kouluttautuneet työntekijät voisivat auttaa vanhempia huoltajuuskiistojen ratkaisemisessa. Erikoisyksikkö olisi paikka, jonne kaikki huoltajuuskiistassa olevat perheet voitaisiin ohjata myös lastensuojelusta. Erityisesti osaamisen keskittymisen toivottiin palvelevan parhaiten lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ja kiistojen keskellä kamppailevien vanhempien ratkaisupyrkimyksiä sekä vähentävän lapsille riskialtista kiistojen pitkittymistä. Sosiaalityöntekijät olivat yhtä mieltä siitä, että huoltajuuskiistojen keskellä kamppailevat perheet tarvitsevat laajalti apua, mutta lastensuojelu ei ole välttämättä oikea ja ensisijainen auttaja-taho kiistelevien vanhempien ja heidän lapsien auttamiseksi huoltajuuskiistojen parissa.

Pohdinta

Huoltajuuskiistat lastensuojelussa herättävät työntekijöissä ja kiistan osapuolissa paljon turhauttavia ja ahdistavia tunteita. Myös Saini ym. (2012) mukaan sosiaalityöntekijät tuntevat avuttomuutta ja ahdistusta mutta samalla he haluavat ymmärtää enemmän. Tutkielmassani kiistan osapuolet pyrkivät yleensä puhumaan sosiaalityöntekijöitä omalle puolelleen toista vanhempaa vastaan ja vanhemmat pyrkivät lapsen edun nimissä toiminnallaan pahimmillaan asettamaan toisen vanhemman huonoon valoon myös lapsen silmissä. Kiistelevät vanhemmat saattavat kieltäytyä yhteistyöstä toisen vanhemman ja myös viranomaisten kanssa. Vanhemmat eivät kykene toteuttamaan lain asettamaa vaatimusta auttaa lasta ylläpitämään suhdetta molempaan vanhempansa vanhempien eron jälkeen.

Antikaisen (2007, 170) mukaan huoltajuuskiista on iso ongelmavyöhyte, joka koskettaa useita eri toimijoita. Sopimuspalveluiden tehtävä ja painopiste on vain vahvistaa vanhempien keskinäinen sopimus mutta siellä tulisi pystyä puhumaan auki kaikki vanhemmuutta vaikeuttavat ja estävät seikat. Vanhemman vastuu huolehtia lapsen suhteen säilymisestä molempiin vanhempiin myös erossa, jää sopimuspalveluissa vähälle huomiolle ja se ei vaikuta huolestuttavan ammattilaisia. (Mt.) Mielestäni myös lastensuojelun epävarma suhtautuminen vanhempien toimintaan ja muiden palveluiden toimimattomuus sekä lähes olematon yhteistyö eri toimijoiden kesken vaikeissa huoltajuuskiistoissa, altistavat kiistan keskellä elävät lapset vakavalle henkisellet kaltoinkohtelulle. Myös lastensuojelun viranomaisilla, viimesijaisina auttajina ja lasten työntekijöinä, on keinottomuutta ja jopa haluttomuutta puuttua. Siihen myös Saini ym. (2012, 1315) mukaan sosiaalityöntekijöiden työn vaikeutta lisää kunnan toimijoiden vähäinen kiinnostus miten toimia johdonmukaisesti huoltajuuskiistojen parissa. Toimijoiden yhteinen integroitu palvelujen vastaus huoltajuuskiistojen tarpeisiin lisäisi lasten turvallisuutta, loisi parempia palveluita ja tukisi vanhempia. (Mt.)

Meneillä oleva huoltajuuskiista vaikuttaa myös sosiaalityöntekijän asenteeseen ja tapaan lähestyä esiin nostettua huolta ja tehdä lastensuojelun suunnitelmaa. Vanhemmat ohjataan usein perheneuvolaan tai hakeutumaan sovitteluun saamaan apua jumiutuneeseen perhetilanteeseen. Heitä ohjataan hakeutumaan toisinaan myös omaan hoitokontaktiin, jossa he voivat työstiä kiistan taustalla mahdollisesti olevia parisuhteen aiheuttamia loukkaantumisia ja pettymyksiä. On kuitenkin aika tavallista, että nämä huoltajuuskiistojen kanssa kamppailevat vanhemmat eivät useinkaan syystä tai toisesta pysty hyödyntämään tarjolla olevia auttaja-tahoja. He eivät kykene asettumaan lapsen asemaan ja heillä on vaikeutta siirtää sivuun omia loukattuja tunteita. Vanhemman omat tarpeet menevät lapsen tarpeiden edelle. Huoltajuuskiistat ovat kaikki yksilöllisiä ja kaikki kiistat eivät jatku loputtomiin. Eri viranomaisten tekemät interventiot vaikuttavat ja voivat ajoittain auttaa vanhempien sovinnon syntymiseen

Mielestäni lastensuojelun yhtenä ongelmana kiistoihin puutumisessa on huoltajuuskiistan vaikutusten vaikea määrittely ja riskien julkilausumattomuus lastensuojelun puuttumisen edellyttäminä indikaattoreina. Ilmiön vakavuus tiedetään ja tunnistetaan lastensuojelun kentässä, mutta sosiaalityöntekijöiden kädet näyttävät olevan sidotut lastensuojelun puuttumisen oikeutuksen puuttumisesta tai sen olemassaolon ääneen lausumattomuudesta. Myös Saini ym. (2012, 1315) mukaan lastensuojelun työskentely huoltajuuskiistojen parissa on epäselvää sekä pelottavaa. Epäselvyys johtuu väljästä huoltajuuskiistan määritelmästä. Lastensuojelussa ei ole olemassa selkeitä standardeja määrittelemään mikä on vieroittamista, kaltoinkohtelevaa vanhemmuutta ja henkistä kaltoinkohtelua tai perheväkivaltaa. Epämääräisyys johtaa siihen, että lastensuojelussa ei tiedetä

miten lastensuojelu voi toimia huoltajuuskiistojen parissa. Lisäksi lastensuojelulla ei ole selkeää mandaattia toimia huoltajuuskiistoissa, mikä vaikuttaa heikentävästi työskentelyyn vaikeiden huoltajuuskiistojen parissa. (Mt.) Lastensuojelussa puututaan perustellusti lasten kasvuolosuhteita vakavasti vaarantaviin seikkoihin kuten perheväkivaltaan, päihteiden käyttöön, rikollisuuteen ja mielenterveysongelmiin. Mielestäni huoltajuuskiista kontekstissa on erityisen tärkeää, että jatkossa itse huoltajuuskiista lastensuojelutoimenpiteen perusteena enenevästi kategorisoidaan ja nostetaan yhtenä perusteena lastensuojelun toimenpiteitä vaativaan syiden joukkoon.

Huoltajuuskiistaan puututaan aina lastensuojeluilmoitusten selvittelyiden merkeissä. Tällöin puututaan usein vanhempien esittämiin huoliin ja käydään keskustelua vanhempien sekä lasten kanssa. Itse kiista ja sen aiheuttama stressi lapselle, jäävät usein kuitenkin hyvin vähäiselle huomiolle. Huoltajuuskiista itsessään on ydinkysymys ja ongelma, joka tulee pystyä jatkossa nostamaan keskustelun keskiöön myös lastensuojelu-ilmoitusten selvittelyissä ja lastensuojelun avohuollon kokonaisvaltaisessa työskentelyssä. Olen varma siitä, että niissä lukemattomissa keskusteluissa, joita lastensuojelun sosiaalityöntekijät vanhempien kanssa käyvät, he pyrkivät nostamaan itse huoltajuuskiistaa ja sen vaikutuksia lapseen vanhemmille näkyväksi. Mielestäni se ei kuitenkaan yksin riitä, vaan lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät tarvitsevat kollegiaalisen ja johdon taholta tulevan tuen ja ohjeistuksen selkeistä viraston yhteisistä toimintatavoista ja kriteereistä huoltajuuskiistojen parissa työskentelyyn lastensuojelun koko kaupungin tasolla. Lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät tarvitsevat kohdennettua koulutusta huoltajuuskiistadynamiikan ymmärtämiseksi ja hallitsemiseksi. Saini ym. (2012), Houston ym. (2017) ja Saini ym. (2013) mukaan tarvitaan lisäkoulutusta auttamaan sosiaalityöntekijöitä ymmärtämään kiistoissa olevia vanhempia, yhteistyökumppaneita ja koordinoimaan parempia tukimuotoja perheille huoltajuuskiistan keskellä. Suomessa ja kansainvälisen tutkimusten (Saini & ym. 2012; Saini & ym. 2013; Houston & ym. 2017) mukaan lastensuojelun työtä tukemaan tarvitaan tulevaisuudessa selkeät yhteisesti mietityt käytänteet yhteistyölle perheneuvolan, lastenvalvojien sekä oikeuden kanssa. Yhteisen työn organisoitumiseksi tarvitaan uusia rakenteita ja käytänteitä. Tarvitaan yhteisesti ymmärrettyjä toimintaohjeita moniammatillisen työn aloittamiseksi ja sen juurruttamiseksi. Huoltajuuskiistat ovat pahimmissa tapauksissa jatkuneet vuosikausia. Pitkittyessään ne varjostavat lapsen kasvua ja kehitystä ja luovat vakavan riskitekijän lapsen kasvuolosuhteisiin. Valitettavan usein huoltajuuskiistat aiheuttavat vakavia vaurioita kiistan keskellä eläneisiin lapsiin ja heidän jokapäiväiseen arkeen. Lastensuojelun tukitoimet ja korjaavat toimenpiteet ovat usein tarpeen ja välttämättömiä, mutta puututaanko huoltajuuskiistaan lastensuojelun toimenpiteillä kuitenkin liian myöhään tai liian pehmeästi? Kiistoihin on olemassa osaamista perheneuvoloissa, mutta

lastensuojelun näkökulmasta ongelmana on usein se, että huoltajien vastentahtoisuudesta johtuen huoltajuuskiista työskentely siirretään perheneuvolasta, lastenpsykiatriasta tai nuorisopsykiatriasta kokonaan lastensuojeluun ja oikeuden ratkaistaviksi. Näitä kiistoja sävyttää vanhempien tekemät huoli-ilmoitukset toisen vanhemman toimista tai toimimattomuudesta. Erittäin vaikeat kiistat jäävätkin usein ilman aktiivista muutostyöskentelyä, joka voi olla joissakin pitkään jatkuneissa huoltajuuskiista tapauksissa myös mahdotonta. Myös Cashmore ja Parkinsonin (2011, 200-202) mukaan viranomaisen välinpitämättömyys toisen vanhemman huolta kohtaan voi johtaa vanhemman rikkomaan oikeuden määräystä lapsen ja etävanhemman tapaamisista. Vanhempi, jota sittemmin syytetään perusteetta, voi ruokkia vastaiskun toista vanhempaa sekä systeemiä kohtaan, mikä ei näytä auttavan selventämään epäselvää tilannetta. Epäselvä tilanne ruokkii usein lisää syytöksiä ja jättää lapset turvattomaan ympäristöön. (Mt.)

Lastensuojelussa on kokemusta vuosikausia kestävästä oikeustaisteluista, oikeuden päätöksistä lapsen huollosta ja asumisesta sekä lastensuojelun että lasten- ja nuorisopsykiatrian tai nuorisosoasian ja päihdepsykiatrian interventioista huolimatta, kiistaa ei saada katkaistua. Tyytymätön vanhempi voi halutessaan aiheuttaa lapselle suurta harmia ja ahdistusta olemalla hyväksymättä oikeuden, terveydenhuollon ja sosiaalihuollon asiantuntijoiden lausuntoja vanhempien riitelyn vaikutuksista ja lapsen edusta. Ehdottaisinkin jatkossa lastensuojelun ja perheneuvolan yhteistyötä aina kun perheessä on huoltajuuskiista ja lastensuojelun asiakkuus. Myös Saini ym. (2012), Saini ym. (2013) ja Houston ym. (2017) mukaan viranomaisyhteistyöstä tulee tehokasta, kun työ ja resurssit kanavoidaan yhdessä. Lisäämällä tukea yhdessä vanhemmille, varmistetaan lasten turvallisuutta ja lisätään heidän hyvinvointia.

THL:n vuoden 2012 lapsiperhekyselyn tulosten mukaan vanhempien parisuhdeongelmat ja ongelmat lapsen tapaamisjärjestelyissä aiheuttivat huolta ja näkyivät lapsen toiminnassa erilaisina oireiluina. Keskeistä onkin tunnistaa ja puuttua näihin huolta aiheuttaviin asioihin. (Halme & Perälä 2014, 224) Myös lastensuojelun avohuollon näkökulmasta varhaisen tuen tarpeen tunnistaminen ja sen järjestäminen on tärkeää, kun pyritään ehkäisemään huoltajuuskiistojen syntymistä tai niiden pitkittymistä. Lapsi ja perhepalveluiden hankkeen ero-palveluissa on tarjolla paljon tietoa eroa suunnitteleville perheille. Minun, tutkittavien sosiaalityöntekijöiden kokemuksen ja Halmeen ja Perälän tutkimuksen (2014, 224-225) mukaan ongelmaksi nousevatkin kuitenkin ne perheet, joiden valmiudet ja halu eivät riitä käyttämään yhteiskunnan tarjoamia ohjeistuksia ja tukitoimia ero tilanteessa. Toinen ongelma voi olla varhaisen tuen tarjoamisen vähyys, palveluiden huono näkyvyys tai saavutettavuus. (Mt.) Olen samaa mieltä Halmeen ja Perälän kanssa eron jälkeisen avun saamisen hankaluudesta, mikä lastensuojelun avohuollossa näyttäytyy vanhempien motivaation puutteena

hakeutua palveluihin tai palveluiden hankalana saavutettavuutena. Halmeen ja Perälän (2014, 224-225) mukaan myös ehkäisevien palveluiden vähäiset resurssit, viiveet varhaisessa tunnistamisessa ja huolten puheeksi ottamisessa sekä vähäinen arkea ja yhteisöllisyyttä tukeva toiminta vaikuttavat kiistojen syntyyn ja niiden vaikeutumiseen. (Mt.)

Lastensuojelun näkökulmasta ongelmaksi nousevat, usein irralliseksi huoltajuuskiistan kokonaistyöskentelystä jäävät, lastensuojelun ilmoitusten selvittelyt, sosiaalityön roolin epäselvyys ja lastensuojelun sekä muiden ero-palveluiden välinen yhteistyön olemattomuus. Myös Saini ym. (2012), Saini ym. (2013) ja Houston ym. (2017) mukaan yhteistyö eri toimijoiden kesken on tärkeä avaintekijä tehokkaaseen työskentelyyn ja tukeen huoltajuuskiistoissa olevien vanhempien ja heidän lasten kanssa. Tarvitaan johdonmukaisuutta lastensuojelun toimintatapoihin ja perheoikeuden käytäntöihin toistuvien kaltoinkohtelu syytösten selvittämiseksi. Resurssien ja osaamisen jakaminen auttaa vahvistamaan työntekijöiden suhteita ja vältetään eri viranomaisten keskinäinen syyttely, joka voi pahimmillaan johtaa epäjohdonmukaisiin toimenpiteisiin. Sinko ja Heinonen (2012, 85) tarkastelevat sosiaalityön näkökulmasta palvelujärjestelmää ja lainsäädäntöä ja heidän mukaan niissä tarvitaan uudistuksia. Lisäksi heidän mukaan sovittelijoiden ammattitaitoa tulisi kehittää, jotta löydetään lisää työkaluja vastata vaikeimpien huoltajuuskiistojen vaativiin tarpeisiin. (Mt.) Työhön vaikeiden huoltajuuskiistojen parissa, lastensuojelu tarvitsee johdonmukaisen ja uuden toimintakulttuurin ja selkeät yhteistyökäytännöt muiden palveluiden kanssa. Kiistoissa, joissa lastensuojelu on mukana, lastensuojelun sosiaalityöntekijät voisivat olla aktiivisia koollekutsujia toimijoiden kesken ja sitä kautta myös voisivat osoittaa yhteistyökumppaneille selkeää lastensuojelun roolia ja tuoda näkyvämmäksi lastensuojelun näkökulmaa huoltajuuskiistatyöskentelyssä.

Tämän tutkimuksen valossa, toivon aloitettavan Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon sisällä koko lastensuojelun kenttää koskevaa keskustelua lastensuojelun rohkeammasta puuttumisesta huoltajuuskiistoihin. Lastensuojeluilmoitusten selvittelyistä, mahdollisista suunnitelmien ja sopimusten tekemisistä huolimatta ja lastensuojelun avohuollon tukitoimien ollessa mahdottomia tai niistä kieltäydyttäessä, toimisivat nämä työskentelyn tapahtumat kiireellisen sijoituksen kriteereinä myös vaikeissa huoltajuuskiistoissa. Myös Gottbergin (2012, 56) mukaan erittäin vaikeissa huoltoriidoissa tulisi lastensuojelussa, ehkä aiempaa herkemmin, huomioida mahdollisuus lapsen väliaikaiselle kodin ulkopuoliselle sijoitukselle neutraaleihin olosuhteisiin (Mt.) Välittömästi ongelmaksi ja pohdittavaksi nousee, onko lapsi huoltajuuskiistassa välittömässä vaarassa? Huoltajuuskiista on vanhempien ylläpitämä olosuhde, jonka keskellä heidän lapsi joutuu kasvamaan ja kohtaamaan jatkuvaa riitaa omasta olemisestaan. Gottbergin (2012, 56) mukaan lapsen oikeus lapsuuteen kyseenalaistuu, vanhempien asettaessa lapsen vanhempien keskinäisen riidan objektiksi

(Mt.) Toinen kysymys on, pystytäänkö lasta suojelemaan sijoittamalla hänet vai aiheutetaanko sillä lapselle lisää ahdistusta ja vanhemmille lisää riitaa. Vai voisiko kodin ulkopuolinen sijoitus herättää vanhemmat näkemään lapsen hyvinvoinnin kiistan syiden sijaan ja, kuten myös Gottberg (2012, 56) esittää, ja auttaa vanhempia miettimään omia motiivejaan kiistassa (Mt). Vanhemmat voivat silti edelleen nähdä toisen vanhemman toiminnan vahingoittavan lapsen kasvua ja kehitystä ja vanhempien riitely ja toisen syyttely näin ollen vain jatkuvat. Sinko ja Heinosen (2012, 85) mukaan kiireellistä sijoitusta toisen vanhemman luokse ei voida kuitenkaan käyttää huoltajuuskiistassa ratkaisukeinona, mutta kärjistyneissä kiistoissa myös heidän mukaan näin voidaan perustellusti ja poikkeuksellisesti toimia. Kuitenkin Sinko ja Heinosen (2012, 85) mukaan vaikeimmissa tapauksissa pitkittynyt huoltajuuskiista johtaa lapsen sairaalahoitoihin, huostaanottoon ja sijoitukseen kodin ulkopuolelle. Huostaanottokaan ei välttämättä lopeta vanhempien kiistaa, vaikka se tasoittaa lapsen konkreettista käytännön arkea. (Mt.) Mielestäni on selvää, että lastensuojelussa tarvitaan keskustelua siitä, miten lapsen etua pitkittyneissä huoltajuuskiistoissa voidaan turvata ja mitä lastensuojelun avohuollon tukitoimia sekä toimenpiteitä myös vastentahtoisia voidaan perustellusti toteuttaa kiistojen jatkumisen ehkäisemiseksi ja lapsen terveellisen kasvun turvaamiseksi.

Haastatteluja tehdessäni ja kuunnellessani sosiaalityöntekijöiden ajatuksia lastensuojelun mahdollisuuksista huoltajuuskiistoissa, kuulin toistuvasti otteita lapsen kärsimyksestä, joka ei tule riittävästi kuulluksi ja nähdyksi sekä vanhempien että viranomaisten taholta. Ristiriitaista oli myös huomata lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asenteina kiistojen parissa työskentelyn vastaisuus yhtä aikaa selkeän lastensuojelullisen huolen läsnäolon kanssa. Mielenkiintoista oli myös se, että kukaan tutkittavista sosiaalityöntekijöistä ei nostanut ristiriitaa keskusteluissa esiin. Ristiriidan sivuuttaminen lastensuojelussa huoltajuuskiistojen kohdalla nousee mielestäni puuttumisen vaikeudesta ja lastensuojeluilmoitusten selvittelyiden irrallisuudesta itse huoltajuuskiistoista. Huomionarvoista oli myös se, että sosiaalityöntekijät puhuivat vanhempien vaikeudesta puhua lapsesta ja lapsen hyvinvoinnista. Vanhemmat mielellään käyttivät energiansa toisen vanhemman heikkouksien esiin tuomiseen ja pyrkivät todistamaan kuinka ne ovat vahingollisia lapselle. Yhtä lailla, myös osalla sosiaalityöntekijöistä oli vaikeutta puhua omasta suhtautumisestaan huoltajuuskiistaan. Tutkittavien sosiaalityöntekijöiden keskustelut haastatteluissa ajautuivat helposti huoltajuuskiistojen eri ilmenemismuotojen kuvailuihin. Tämän vuoksi sosiaalityöntekijöiden suhtautumisen miettiminen jäi paikoitellen ohueksi ja pinnalliseksi. Näkyville jäi kuitenkin sosiaalityöntekijöiden vastentahtoisuus ottaa kantaa ja heidän halu siirtää vaikea ongelma muualle. Mielestäni tämä kuvastaa ilmiön haasteellisuutta ja vakavuutta, mikä pitkään jatkuessaan voi vaurioittaa lasta. Gottberg (2012, 56) mukaan huostaanotto käsitetään lapsen suojelemisena

väkivallalta tai päihderiippuvuudelta, vaikka vanhempien ylläpitämä psyykkinen kuormitus ja lapsen altistaminen siitä johtuvalle henkisellet stressille voi muodostaa samanlaisen tai jopa vakavamman uhan lapsen psyykkiselle kasvulle, vaikka kodin ulkoiset puitteet olisivat toimivat. (Mt.)

Lastensuojelun avohuollon ja yhteistyökumppaneiden työ kiistojen parissa näyttää keinottomuudessa valuvan moneen suuntaan ja velloutuvan päämäärättömästi edestakaisin eri toimijoiden kesken, kuten pahimmassa tapauksessa riitaisa huoltajuuskiistakin. Lastensuojelun avohuollossa on halua toimia kiistojen parissa, mutta epäselvässä tilanteessa sosiaalityöntekijöillä on vaikeutta toimia. Lastensuojelussa tarvitaan tulevaisuudessa kipeästi huoltajuuskiistan määritelmän selkiyttämistä ja erityistä koulutusta huoltajuuskiistatyöskentelyyn. Tarvitaan koulutuksen kautta selkeyttä siitä, miten lastensuojelussa voidaan toimia. Työ kiistojen parissa vaatiikin uudenlaista rohkeutta ja osaamista puuttua selkeästi vanhemman omaan tekemiseen, kun hän omasta mielestään toimii ainoastaan lapsensa parhaaksi. Vanhempi ei ole kiistan keskellä useinkaan kykenevä näkemään ristiriitaa oman toiminnan ja lapsen edun välillä. Hän näkee entisen puolison tai kumppanin vakavaksi vaaraksi lapselleen ja toiminnallaan pyrkii suojelemaan lastaan. Lastensuojelun tehostetussa perhetyössä voisi kehittää lastensuojeluun omia ryhmiä huoltajuuskiistoissa eläville vanhemmille ja lapsille. Ryhmätoimintamalleja voisi innovoida yhteistyössä perheneuvolan, lasten- ja nuorisopsykiatrian, lastenvalvojien ja eri järjestöjen kanssa. Ero-neuvon nettimateriaaleja voisi hyödyntää monipuolisesti lastensuojelun tehostetussa perhetyössä, mahdollisissa lastensuojelun ero-ryhmissä ja kaikessa työskentelyssä huoltajuuskiistojen parissa. Myös lastensuojelun ja lastenvalvojien yhteistyön tarpeellisuus ja sen merkitys lapselle olisi syytä ottaa tarkasteluun ja mietittäväksi moniammatillisen työn kehittämisessä kiistojen ehkäisemiseksi ja tehtyjen sopimusten kunnioittamiseksi.

Näkisin vahvasti, että erityistiimin tai yksikön perustaminen yhteistyössä perheneuvolan, terveydenhuollon, tuomioistuimen ja lastensuojelun kanssa voisi olla yksi kokeilun arvoinen moniammatillinen hanke. Käyttämässäni kansainvälisissä tutkimuksissa Saini ym. (2012) nosti ainoana varsinaisesti erityistiimin perustamisen uutena toimintamallina, joka keräisi kokoon työntekijöitä, joilla on kykyä ja halua toimia vaikeissa huoltajuuskiistoissa vanhempien ja lakimiesten kanssa. Muissa kansainvälisissä tutkimuksissa (Saini & ym. 2013; Houston & ym. 2017) nousi lisäkoulutuksen ja toimivamman yhteistyön tarjoama tuki riittäväksi vahvistamaan osaamista huoltajuuskiista työskentelyssä. Mielestäni osaamisen ja koulutuksen keskittäminen ja vahvistaminen tukisi eron kohdanneita perheitä, sekä heitä auttavia viranomaisia vaikeassa ja kuormittavassa työssä kiistojen parissa. Eroihin ja huoltajuuskiistoihin erikoistuneeseen yksikköön ohjautumiseen tai hakeutumiseen pitäisi luoda kriteerit, joiden mukaan eronneet vanhemmat pääsevät tai joutuvat yksikön asiakkuuteen. Asiakkuuden kriteereinä voisivat toimia esim. vaikeus hakeutua

peruspalveluiden piiriin, vaikeus ottaa lastensuojelun tukitoimia vastaan, toistuvat lastensuojeluilmoitukset, vanhempien tyytymättömyys oikeudenpäättöksiin, päätösten noudattamatta jättäminen ja toistuvat oikeuskäsittelyt.

Huoltajuuskiistat ja ratkaisuyritykset tarvitsevat usein paljon aikaa. Ajan järjestyminen nousee yhteisestä keskustelusta eri toimijoiden kesken ja rakenteellisesta moniammatillisesta yhteistyöstä. Lastensuojelun ja huoltajuuskiistoille osoitetun palvelurakenteen asenteen muutoksesta ja niiden kautta selkeästä työnjaosta ja roolituksesta. Sopimusten teko lastenvalvojoilla, sovitteluissa tai oikeudessa tarvitsee rinnalle toimivaa ja johdonmukaista moniammatillista muutostyöskentelyä sopimusten toteutumisen ja uuden oikeusprosessin ehkäisemiseksi. Muualla maailmalla tehdyissä tutkimuksissa on myös huomattu, että vanhemmat rikkovat usein oikeuden päätöksiä tai hakevat asian uudestaan toistuvasti vireille oikeuteen. Näiden tutkimusten mukaan riittävä tutkiminen ja puuttuminen vanhempien huolenaiheisiin tai ulkopuolisen lastensuojeluilmoitus voivat vaikuttaa vanhemman käytöksen muutokseen ja parantumiseen tai oikeuden päätösten muutoksiin ja voivat siten vähentää vanhempien halua hakea kiistoihin toisenlaista ratkaisua oikeudesta. (Cashmore & Parkinson; Saini & ym. 2012, Saini & ym. 2013; Houston & ym. 2017.) Toimiva yhteistyömalli tarvitsee rinnalle rohkeampaa ja selkeämpää lastensuojelun puuttumisen kriteereiden esiintuomista ja tarvittaessa lastensuojelullisten toimenpiteiden perusteltua toteuttamista kaikessa laajuudessaan.

Olen ehkä naiivi ja maailmoja syleilevä ajatellessani, että kaikkiin huoltajuuskiistoihin tulee pystyä lastensuojelussa suhtautumaan samalla tavalla ja voimalla. Lastensuojelun työskentelyn läpinäkyvyys ja selkeys on kuitenkin avainsana tilanteissa, joissa on vahvaa erimielisyyttä lapsen edusta ja sen toteutumisesta. On tärkeää selkiyttää lastensuojelun toiminta ja mahdollisuudet huoltajuuskiistoissa sosiaalityöntekijöille ja kaikille lastensuojeluun päätyneille perheille, joissa on huoltajuuskiista meneillään. Huoltajuuskiistat ovat usein paikallaan pyöriviä kehiä, joissa lapset vaurioituvat. Näiden kehien pysäyttämiseksi, purkamiseksi ja avun paremmin perille saamiseksi lastensuojelussa tarvitaan aikaa vievää vanhempien kuuntelua ja ymmärrystä, mutta erityisesti työntekijöiltä vaaditaan lastensuojelun ammattilaisten yhteistä ymmärrystä, selkeää ja yhtenäistä työtä sekä muita toimijoita mukaan tekemään oman työn rinnalla yhteisesti mietittyä ja hyvin roolitettua yhteistyötä lapsen tilanteen korjaamiseksi.

LÄHTEET:

Antikainen, Mari (2007) Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 148. Kuopio.

- Antikainen, Mari & Hämäläinen, Juha & Pölkki, Pirjo (2009) Sosiaalityöntekijän asiantuntijuus lapsen huolto- ja tapaamissopimuspalvelussa. Teoksessa Aino Kääriäinen & Juha Hämäläinen & Pirjo Pölkki (toim.) Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.
- Arnkil, Tom & Heino, Sirpa (2014) Pirulliset ongelmat opettavat. Teoksessa Riitta Haverinen, Marjo Kuronen & Tarja Pöso (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino.
- Auvinen, Maija (2006) Huoltoriidat tuomioistuimissa -sosiaalitoimi tiedonhankkijana. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, A-sarja 272.
- Auvinen, Maija (2002) Huoltoriita ja sosiaalitoimi. Teoksessa Marjukka Litmala (toim.) Lapsen asema erossa. Helsinki: WSOY LAKITIE TO.
- Buckley, Helen, Whelan, Sadhbh, Carr, Nicola (2011) "Like waking up in a Franz Kafka novel"; Service users' experiences of the child protection system when domestic violence and acrimonious separations are involved. *Children and Youth Services Review* 33, 26-133.
- Cashmore, Judith A. & Parkinson, Patrick N. (2011) Reasons for disputes in high conflict families. *Journal of Family Studies* 17, 186–203.
- Forsberg, Hannele (2011) Kiistanalainen perhe ja moraalinen järkeily sosiaalityössä. *Janus* 19(3), 269–274.
- Gottberg, Eva (1999) Lapsen huolto, huoltoriidat ja pakkotäytäntöönpano. ([2.p.]). Turku: Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.
- Gottberg, Eva (2012) Lapsen juridiset oikeudet. Teoksessa Annlis Söderholm, Satu Kivittie-Kallio, (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. (2.[uud.] p.). Helsinki: Duodecim.
- Halme, Nina & Perälä, Marja-Leena (2014) Lapsiperheiden huolet ja avunsaanti. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.
- Heino, Tarja (2009) Lastensuojelu – kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.
- Helsingin Kaupunki (2019) [online] (<https://www.hel.fi/sote/toimipisteet-fi/aakkosittain/perho/lastenvalvojat/eron-ensiapupiste/>.) viitattu: 14.1.2019
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Helsinki University Press.
- Houston, Claire, Bala, Nicholas & Saini, Michael (2017) Crossover cases of high-conflict families involving child protection services: Ontario research findings and suggestions for good practices. *Family court review* 55(3), 362–374.
- Inkilä, Jaana & Paavilainen, Eija (2013) Etä-isien kokemuksia moniammatillisesta yhteistyöstä huoltoriidassa. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 50, 150–162.

- Kangas, Urpo (2012) Lapsen huollon järjestäminen Suomessa. Teoksessa Matti Mikkola & Olga Khazova (Toim.) Riita lapsen huollosta Suomessa ja Venäjällä. Helsinki: Helsingin Yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.
- Oranen, Mikko (2012) Lapsi ja perheväkivalta. Teoksessa Annlis Söderholm, Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. (2.[uud.] p.). Helsinki: Duodecim.
- Pöso, Tarja (2005) Ilkeät ongelmat, hyvät käytännöt. Teoksessa Riitta Haverinen & Sirpa Andersson (toim.) Fin Soc sosiaalialan menetelmien arviointi 2/2005. Helsinki: Stakes
- Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus 18(4) 324–336
- Rousu, Sirkka (2007) Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. Näkymätön tuloksellisuus näkyväksi. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Pietilä, Ilkka (2010) Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskurssiivinen analyysi. Kaksi erilaista aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.
- Saini, Michael, Black, Tara, Fallon, Barbara & Marshall, Alena. (2013) Child Custody Disputes within the Context of Child Protection Investigations: Secondary Analysis of the Canadian Incident Study of Reported Child Abuse and Neglect. Child Welfare 92(1),115 – 137.
- Saini, Michael, Black, Tara, Lwin, Kristen, Marshall, Alena, Fallon, Barbara & Goodman, Deborah. (2012) Child protection workers' experiences of working with high-conflict separating families. Children and Youth Services Review 34,1309 – 1316.
- Shaw, Ian (1999) Evaluoi omaa työtäsi. Reflektiivisen ja vahvistavan evaluaation opas. Suom. Yliruka, Laura editointi Mäntysääri, Mikko, Maaniittu, Maisa, Lindqvist, Tuija, Haverinen Riitta. [online] <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77454/ty%F6pap499.pdf?sequence=1>
- Sinko, Päivi & Heinonen, Hanna (2012) Sosiaalityöntekijät sovinnon rakentajina ja selvityksen tekijöinä. Teoksessa Matti Mikkola & Olga Khazova (Toim.) Riita lapsen huollosta Suomessa ja Venäjällä. Helsinki: Helsingin Yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2019a) Kärkihankkeet ja säädösvalmistelu. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) [online] <http://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut>. viitattu: 21.10.2018
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2019b) Kärkihankkeet ja säädösvalmistelu. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) [online] <https://stm.fi/vanhemmuussuunnitelma>. viitattu: 16.12.2018
- Söderholm, Annlis, Kivitie-Kallio, Satu (2012) Lapsen kaltoinkohtelu. Ihmisoikeuskysymys ja kansanterveysongelma. Teoksessa Annlis Söderholm, Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. (2.[uud.] p.). Helsinki: Duodecim.
- Taskinen, Sirpa (2003) Lapsen etu erotilanteessa. Opas sosiaalitoimelle. Helsinki: Stakes.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. (5. uud.laitos.). Helsinki: Tammi.

Valjakka, Eeva (2002) Lapsen huolto, asuminen ja tapaamisoikeus. Teoksessa Marjukka Litmala (toim.) Lapsen asema erossa. Helsinki: WSOY LAKITIEETO.

Valkama, Elisa & Lasola, Marjukka (2008) Lasten huoltoriidat hovioikeuksissa. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 234.

Valkama, Elisa & Litmala, Marjukka (2006) Huoltoriidat käräjäoikeuksissa. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 234.
